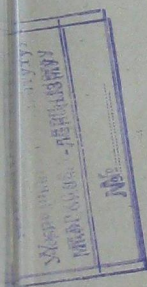

ПЛУР

4

1929

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ
ЧИТАЙТЕ
ПОШИРЮЙТЕ

МІСЯЧНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ
СПІЛКИ СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПЛУГ

ВИХОДИТЬ ЗА РЕДАКЦІЄЮ:
А. Головка, В. Мисика, Я. Панова,
С. Пилипенка, Ю. Савченка і Т. Сте-
пового.

В журналі: оповідання, повісті,
романи, поезії, гуморески; нариси,
подорожі; статті з літературного й ми-
стецького життя; переклади з інших
мов; літературно-мистецька хроніка;
рецензії на нові книжки і журнали;
пародії, сатира, гумор; листування
з читачами

В журналі багато ілюстрацій і фотографій
Виходить книжками в 80 сторінок

ПЕРЕДПЛАТА:

На рік — 4 крб. 50 коп., на 6 міс. —
2 крб. 50 коп., на 3 міс. — 1 крб. 35 коп.,
на 1 міс. — 45 коп.
Окреме число — 50 коп.

Річні передплатники за пільгову до-
плату 1 крб. (замість 1 крб. 80 коп.)
мають додатки: 12 випусків із серії
„Весела книжка“ в-ва „Плужанин“

Отже, з додатками „Плуг“ на рік
коштує 5 крб. 50 коп.

Крім того, всі річні передплатники мають
знижку 20%, на всі видання в-ва „ПЛУЖАНИН“,
якщо надсилають замовлення безпосередньо до
видавництва

ПЕРЕДПЛАТУ СЛІД НАДСИЛАТИ:
Київ, вул. Караїмська, 31, „ПЛУЖАНИН“

З 1-го ЖОВТНЯ ВИДАЄ

ПЛУГ
КООПЕРАТИВ. ВИДАВНИЧЕ
Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ
ПЛУЖАНИН

СПІЛКА СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПЛУГ

П Л У Г

ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНІЙ
МІСЯЧНИК

ЗА РЕДАКШЕЮ

А. ГОЛОВКА, В. МИСИКА, А. ПАНОВА,
С. ПИЛИПЕНКА, Ю. САВЧЕНКА
і Т. СТЕПОВОГО

РІК П'ЯТИЙ

1929

КВІТЕНЬ

№ 4

КООПЕРАТИВНЕ ВИДАВНИЧЕ Т-ВО ПИСЬМЕННИКІВ
ПЛУЖАНИН

Бібліографічний опис цього
видаюча знайдено в „Літописі
Укр. Друку“, Картоковому ре-
сультаті та інших повномасштабних
Української Книжкової Палати

НАШ ВИКЛИК

Спілка Селянських письменників „Плуг“ викликає всіх революційних письменників українських, організованих і неорганізованих, на соціалістичне змагання за такими умовами:

1. Кожен письменник повинен художньо відбити соціалістичне змагання в своїй творчості. Цю тему—соціалістичне змагання—кожний оформлює так, як може і хоче: у поезії, у художній прозі, літературних портретах, драмі, гуморесці, фейлетоні, критичному нарисі і т. ін.

2. Термін письменницького змагання—від першого червня 1929 р. до першого березня 1930 року, коли підбиваються загальні підсумки кампанії й далі соціалістичне змагання провадиться нормальним порядком.

3. Арбітром обирається журнал „Критика“, що повинен давати щомісячний огляд змагання і його хроніку.

4. Письменниками вживається організаційні заходи через місцеві комітети, секретаріати й президії організацій і груп і т. ін. !що до сприяння з боку партійних, радянських, господарчих, профспілкових і кооперативних установ письменницькій праці в галузі ознайомлення з соціалістичним змаганням, як матеріалу для письменника взагалі, якоїсь письменницької групи та окремих письменників (змагання міста й села, фабрик і заводів, комун і колективів, учбових закладів і т. ін.).

5. До оцінки письменницького змагання залучаються організовані й неорганізовані робітничо-селянські читачі у порядку, розробленому арбітром, бібліографічні клубні гуртки, робітничо-селянські й червоноармійські літгуртки, радянська шкільна молодь, бібліотечні й часописні анкети, критика й рецензування спеціальної та загальної преси й т. ін.

6. Кожна радянська літературна організація, що прийняла виклик, популяризує ідею письменницького соціалістичного змагання в своїх органах, а також і в загальній пресі.

Хай живе соціалістичне змагання!

Ц. К. „ПЛУГУ“

ЗАЛІЗНИЙ КІНЬ¹⁾

С. Добровольський

Повість

III

Як надійшло повідомлення до станради, що в окрузі відкриваються курси, зорівці зібралися обміркувати справу, кого послати вчитися на тракториста.

На зборах в один голос вирішили, що на курси треба послати Андрія. Хлопець він був, як кажуть, розбитний, скінчив станичну школу — й до науки мав добру кебету. Сам Юхим був дуже задоволений із того, що в їхньому гурті знайшлася підходяща людина, що на неї можна було напевне покластися. Власне й до Трояновського колективу він наважився йти лише через те, що в особі Андрія почував доброго спільника, який зріс на тому городовицькому²⁾ ґрунті, що й сам Постолака. В Троянову сім'ю Андрій попав кілька років тому, як щойно встановилася радянська влада на Кубані. Тоді удівець Денис Троян оженився на Олені Морозенчисі вдові, Андрієвій матері. Була вона вродлива молодиця, та врода в злиднях, що старцеві рай на тім світі, — від того легше за життя не стане. Проміняла вона злиденне життя на білий Троянів хліб і вийшла за нелюба — не за себе, за сина більше дбала. Денисові до смерти подобалася Олена Морозенчиха. Не знавши любови за першою жінкою, він у літах уже його скоштував до схочу, хоч і мусів був заплатити за своє недовгорічне щастя всиновленням Андрія.

А в тім, як людина практична, міркував, що нічого від цього не втрачає. Пасинок заступив йому повсякденного наймита, а з ними ставало за нових порядків так багато клопоту; за спиною пасинка сподівався виростити й дочок.

Жилося Андрієві в новій сім'ї не можна сказати, щоб уже так тяжко. Правда, іноді на хлопця накладалося не по літах важку роботу, і Андрій почував, що він все ж таки відрізаний кусень у Трояновій сім'ї, не син, а пасинок. Це саме намагався показати хлопцеві й Денис. Юхим більше знав Трояненка по хаті-читальні.

¹⁾ Продовження. Див. № 3.

²⁾ „Городовик” — іногородній, не-козак.

В день від'їзду до міста Андрій прокинувся рано й почав метушливо збиратися в дорогу. Він забрав кілька книжок, бо думав, що вони здадуться на курсах. Занотовував ще для пам'яті, про що треба довідатися й що придбати з літератури. Від комсомолу йому надавали багато всяких справ, що їх треба було конче розв'язати в окрузі. Андрій сидів у світлиці серед всяких записок і заяв та книжок і лаштував невеличку дерев'яну вітчиму скриньку, як до його ввійшла Ксенька. Вона знічено на хвилину спинилася біля порогу, потім чогось весело подавилася сміхом і підбігла до парубка. Чудним, розгубленим поглядом подивилася на Андрія, якимось нерішуче запитала:

— Що, ідеш?

— Та їду ж, — мовив Андрій і здивовано глянув на дівчину. По її зніяковілому обличчі бачив, що вона сказала не те, що думає; вона хотіла, щоб її думку висловив він сам.

Але йому цього не хотілося, він не мав на це сили. Парубок бачив, що їхні товариські стосунки Ксенька намагається раз-у-раз обертати на інтимні, а серце йому було далеке від цього й тому стало не по собі. „На віщо це все“? — подумав.

— Ну, да, їду... — повторив він удруге, якимось ні з того ні з сього насупившись. — Ти вже всі харчі склала, що батько казали?

— Та всі... — стишеним голосом проронила Ксенька і зам'ялася, одступивши назад. Потім швидко повернулася, мотнувши рясною спідницею, і Андрій тільки заглядев, як на дівочій спині гойднулася товста коса і зникла за дверима. Йому стало шкода Ксеньку. Але він намагався не думати про це.

На дворі чекали майже всі колективщики, що зійшлися провозжати Андрія на курси. Почувалося, що Трояненко стає для них цінний і потрібний, що без його ніби ні до чого й та машина, що ще більше з'єднувала артільний гурт. Прийшла й Любина, старша Бабієва дочка, русява, повновида, з чорною, як тернина, родинкою на лівій щоці, цокотуха. Вчора, після вечора відповідей і запитань, вона нерішуче спитала Андрія: „Ідеш?“, а парубка це здивувало, бо майже ніколи вона з ним не говорила й не цікавилася його особистим життям. Він радий був відчувати в цьому короткому слові більше, ніж просту цікавість і не втримався, щоб не запитати далі: „А що?“ Вона жартовливо засміялася переливним дзвінким сміхом і звела багатозначно русі брови:

— І не жаль, що Ксенька занудиться?

— А вона мені хто?

— Як хто? Всім дівчатам роздзвонила, що ти на їй женишся?

— Хіба?

— Тобто й нічого не знаєш?

Вийшовши з хати, Андрій помітив, як на лавці біля тину сиділи Любина й Мотря та про щось гомоніли. Він раптом забув про випадок із Ксенькою й пригадав учорашнє. „Вона недурно прийшла“ — подумав про Любину.

Тим часом Троян під'їхав дровами до самого порогу й сказав, посміхаючись:

— Ну, ми готові.

Колективщики обступили підводу, весело перекидалися короткими словами. З хати вийшов із скринькою Андрій і поставив на дрого. Все було готове. Тут парубок помітив, як Любина, швидко попрощавшись з Мотрею, пішла ліворуч вулицею, і не оглянулася.

Переступаючи з ноги на ногу, Іван Бабій висловив догадку:

— Поки скінчиш, Андрію, свою науку, може й трактори придуть... Так ти той... верхи на його, й катай дугами-берегами додому...

— Добре, добре...— якось розгублено згоджувався Трояненко, поглядаючи на вулицю.

Підійшла Мотря:

— Не задивляйся там на городських дівчат, — пожартувала, — а то швидко обкрутять.

— Це діло таке...— піддакнув хтось.

Андрій розважливо посміхнувся:

— Куди нам до городських, коли й у станичанських не в великій пошані.

Денис сів на дроги й перехрестився:

— Ну, час добрий...— і нокнув на коні.

— Та вчися добре, — напучував Терешко, — щоб на п'ятьорках вийшов.

А Юхим зауважив:

— Цей не дасть маху — вийде...

— Тепер не ставляють отметок — сказав Бабій; він був дуже незадоволений з того, що за радянської влади не ставлять дітям „отметок“.

Як підвода опинилася на вулиці, Юхим гукнув услід:

— Не забудь же, Андрію, купити оту книжку, що Скорик казав, — про колективи...

На вулиці Денис струсонув віжками, й коні з копита кинулися по битій дорозі. Колективщики стояли коло Троянових воріт аж поки підвода не зникла за поворотом. Тоді Бабій мовив:

— От і тракториста свого матимемо.

Коли всі розійшлися, Ксенька зачинила ворота й довго стояла на фіртці — про щось думала. Може про те, що тепер нікому її буде довчати азбуки, аж поки не повернеться Андрій, чи може про щось інше?

А вітер пустун грався кінчиком її коси.

IV

Вже третій день станрадівський двір стогне рокотливим гудом, нестримним, як море в шторм.

Голова старради випрямляється на весь свій великий зріст і високо задирає голову, оглядаючи розхвильований натовп.

— Граж... ни!.. Граж!..

— Ол-ол-ол-ол... Гу-гу-гуд... Ик-ик-ик-ик... — клубком роїться гамір. Різноманітні постаті в свитках, шинелях, пальтах, кубанках, сірих плетінках, замусялих картузах, з ціпками, з батогами, вусаті й безвусі, бородаті й голобородьки — перегукуються, сперечаються, сміються й журно кивають головами і лише чути вигуки: „земля“, „переділ“, „групи“, „куркулі“, „бідняки“, а далі все зливається.

— Грраждани!.. — напружує що-сили голос голова зборів, молодий білобрисий хлібороб у будьоновці.

— Вніманія!.. Граждани!..

Гамір поволі спадає, мов юрба разом починає віддалятися, а луна ще довго блудить десь тут, по кутках, приглушеним гомоном.

Голова ради розправляє вуси і починає:

— Так от, граждани, наш план такий: перша група від станиці повз річку до захарівської межі... Друга група коло неї... Третя група од вигону до високої могили.

Натовп заворушується. Він, ніби вихопившись десь із за рогу, починає наближатися швидко, як буря. Гомін зростає.

— Четверта... п'ята... — продовжує голова. І поки він доходить до останньої, восьмої, — юрба вже не гомонить, а клекоче буряним потоком.

— Еге, он бач!..

— Їм до левад, а нам бугри?!.

— Чого ж то так?!

Чоловік у будьоновці витирає з лоба перший піт (бо буде ще й десятий), і заспокоїливо кидає:

— Уніманіє, граждани!.. Обміркуємо поволі, часу багато. А тепер ось послухайте, як розподілятимемо землю в групах...

Натовп трохи стихає: він не спішить, він ще своє скаже.

— Як ви вже чули раніш, — каже вусатий голова, — землю розподілятимемо по класовому принципу; це значить так: у кожній групі бідні дістануть землю біля станиці, середняки далі, а заможні ще далі... Крім того...

Але доповідача вже ніхто не слухає. Зривається ціла буря вигуків, що шматують повітря, заповняють увесь станрадівський двір і луною котяться вулицями, завулками.

— Е, он що!..

— Яка ж це рівноправія?!.

— Бач, що вигадали!

З густого натовпу на вільну місцину висовується борода з ціпком і тикає ним у повітря, а очі горять хижо й розлючено:

— Ні, ти скажи хто то „бідноті“? Нас не обдуриш!.. Казав би городовики, та й годі... А як же, їм коло станиці, вони ж тепер красні дворяни.

А в юрбі:

— Ха-ха-ха!.. Го-го-го!..

Голова виправляє:

— Не городовики, а всі, в кого худоби немає. Є й козаки такі, не всі ж багатії?

— Та ти завернеш!...— кидає з-за спини барилкувата постать: — Захотів кіт сала, та як-би с..... не напала.

— Ги-ги-ги! Хо-хо-хо!

— Тю! Гу!

Від реготу й тюкання юрба розгойдується, а над ним звисає тонкий голос чоловіка в рядняній куцій свиті й салдатському зеленому картузі:

— А ви думади сироваткою весь час нас годувать? Ні, брат, годі!..

— А хто ж тобі винуватий, що ти не хочеш заробить? — кидає борода.

— У вас заробиш... ярмо на шию.

— Тю-тю, дурний!

— Не тюкай, сам такий!

— Гамсел!

— Куркуль!

— Цу-цу!

— Тю-тю!

— Та бий його!..

— Га-га-га!.. — Го-го-го-го...

Гамір стоїть, як на пожарищі. Весь натовп клубочиться темною суцільною масою, як велетенська тварина.

Чоловік у будьонівці підіймає вгору руку й кричить що-сили, намагаючись примусити слухати доповідача:

— Граждани! Граж!..

Але голос йому хрипко обривається, й він, безнадійно махнувши рукою, спускається на стілець. Руки йому хапаються за скроні, а очі розгублено блукають на чернетці протоколу, що його пише секретар. Голова станради, склавши папір, зіперся на президіумський стіл і так нерухомо застиг.

А натовп вирує. Лаються, кричать, погрожують, люто кидаються один на одного. Насуваються лавою на лаву, довго й уперто змагаються, мов кремезні бики, що зіткнувшись тупими лобами і вгрузаючи в землю, намагаються подолати одне одного.

Довго не вгамовується розгойдане людське море. Й коли в найзавятіших горланів починає перчитися в горлі, тоді притихають, щоб зібравшись з силами, загомоніти при першій нагоді.

Зорівці стояли на зборах купкою коло тину, й готувалися захищати своє право. Були не всі. Денис нарочито звелів не приходити Терешкові й Корнієві. Боявся, що перший буде дуже угодливий, а Корній своєю різкістю зможе зовсім зіпсувати справу. Юхим стояв у товаристві Мотрі й дядька Бабія, не втручаючись у загальні суперечки. З напруженням чекав, де приділять землю їхньому гурту. А Мотря була якась просто налякана. Ніколи не мавши землі, тепер

вимагати її з такою сміливістю й упертістю, як це робили інші, та ще з власного вибору, на це в неї ніяк не вистачало духу.

Коли збори стихли, голова ради продовжував:

— Артїлі „Червоний Партизан“ — за гробками, понад бугром. Колективові „Зоря“ поруч, гонами до третьої групи, що йде через Макітерку.

Денис із полегшенням посміхнувся й глянув на Юхима. Той був серйозний і насторожений. Радіти було надто зарані. Земля в цьому місці була досить добра, зручна й недалеко від станиці, охочих на неї було чимало.

— Колектив „Червоний Козак“... — говорив далі доповідач.

— Стій, стій... — раптом закричало декілька голосів. — Ми, червоні партизани, та поруч із Трояном?! Та ми!..

Тут невеличкий на зріст чоловічок, нашкандибуючи на костурі, кинувся до столу президії, а за ним ще кілька чоловіка.

— Ми кров проливали, та тепер на бугри?!

— Ми!... ми...

— Та пішли ви під три чорти! — з гурту голос.

— Давай до низької левади!.. Од гробків!..

— Ач, які!..

Їх було десятки півтора, рішучих, сміливих. Вони замахали, мов молотники, палицями, запротестували палко, будиши добре свідомі своїх справ. А з гурту крадькома голос:

— Ми всі воювали...

— Воювать то воювали, та з ким і де?

— А Троян теж воював?

— Ха-ха-ха!..

Голова дав справку:

— Він не один... У них бідняцько-середняцький колектив...

— Бідняцький?..

— Середняцький?.. — прискіпувалися голоси.

— Святий та божий!.. Зібрав півтора городовики та думає, що збіднів!..

— У „комуну“ пошився...

— Панай, на цих виїдеш!..

— До Кухаренкових хуторів його, там для комуні зручніше!

Голоси наседали сміливіше й завзятіше. Партизани вимагали своє. На їх наседали багатії. Зорівців приперли з обох боків і городовики й козаки. Городовикам недовподоби був Троян, багатіям — його супротивачі городовики, й суперечка зав'язалася знову.

Тоді з гурту вийшов Юхим, підніс угору руку й мовив:

— А ну, дайте мені сказати... Дайте сказати...

Широке море голів насторожилося.

— Ну, ну, бреші!.. — пожартував хтось.

Юхим посміхнувся, а очі горіли йому палючим вогнем:

— Брехать тут нічого. Хай бреше той, хто вовче тіло прикрив овечою шкурою, а я ввесь тут... Бачите оцю подрану шинелю? —

показав він на свій одяг,— з неї клапті позоставалися і в чагарях Чорноморських ущелин і в Астраханських пісках. Чули про отряд товариша Ковтюха? З наших ніг бризкала кров на камінь, і тіло поїдом їла вошва. Ви про це не знаєте? Так за чию ж чортову душу ми страждали? За для чого? Щоб до Кухаренкової межі йти?.. Чи вас заздрість бере, що Троян із нами? Хе-хе-хе... чом не так!.. Спробуйте ви зробити так, як Троян, чи не засвербить у вас за своє добро? Еге,— мовив він кепкуючи,— я бачу що куркулям це не до вподоби... Ім жаль і кума, жаль і пива. Так ні чорта не зробиш. Мені моє дай!.. Лусни, а дай!..

Протягом Юхимової промови стояла тиша, як ніколи. Станічани знали партизана Постолаку й ніхто з них не наважився щобудь перечити після його коротких, але міцних слів. Про Трояна Юхим знав, що голота була проти його, але він навмисне закиди проти Дениса приписав куркулям, бо інакше було неможна. Це збило з пантелику городовиків і вони стихли. Колективщики таки добилися свого. Землю дали їм там, де саме й було намічено. По чотирьох днях безугавних балачок, спорів, лайок, божби, матюків і навіть бійок, нарешті вирішено кому де приділити землю. Довгими смугами — прямокутниками тяглися землі неорганізованих господарств — окремих земельних груп, між ними вкраплялися колективи, артілі, комуни, в залежності від їхньої заможности, то ближче, то далі, з кращою чи гіршою землею. Зорівці справляли першу перемогу. Здавалося їм, що вже половину діла зроблено, інше прийде само собою. З цього приводу Троян навіть бесіду влаштував із випивкою і промовами. Були всі певні, що спілку між окреми членами колективу закріплено міцно, і в Юхима одлітали сумнівні думки, а радість закрадалася в груди — земля із мачухи на рідну матір оберталася...

V

VI

Над Кубанню місто присіло, розкинувши над луками рясні садки. Чадіють спекою важкі кам'яниці, пригинаючи голови під холодну тінь високих тополів і осокорів.

А палюча злива летється і летється з неба й заповняє вулиці, майдани, завулки. Перехожі туляться в тіні, перебігають майдани, зникають під склепінням кам'яниць і в заплутаних завулках. Самотньо трюхихає вагон трамваю й його шум тане в прозорому повітрі. Під важким берестом куняє візник,— млосно, до сну склепюють очі...

Велика трьохповерхова кам'яниця примружено дивиться сотнею вікон на майдан. Ще недавно тут зрання й до пізнього вечора жила бурхливим гомінким життям педтехнікумівська юрба. Тепер кам'яниця завмерла. Розтіхалися її вихованці по рідних станицях і селах ставити сили до дальшої науки; нині їх вітають рідні стріхи в запашних степах і в зелених гірських полонинах.

Пустками лишилися просторі аудиторії кам'яниці. Заснули лябораторії в запаху кислот з пукатими колбами, ретортами, й хемічних формул більше не виголошується в їхніх стінах.

Лише крізь нещільно причинені двері одної з аудиторій чути сторожкий шепіт і рівномірний чіткий перелив молодого голосу. Там за партами до півсотні людей загорілих, засмалених, з потрісканими губами, шкарубкими цупкими пальцями. Видно, що їх недавно привітали педтехнікумівські стіни, й сліди сонця та степового вітру ще не згладив міський затишок. На бородатих і безвусих обличчях в однаковій мірі лягла печать уваги й свідомості якогось священнодійства. Аудиторія з дитячою простотою затоплює очі в лектора й пильно ловить кожне його слово; вона над міру серйозна й уважна, що той мисливець на полюванні.

Це — К-і окружні тракторні курси.

Викладач молодий, голений, червоновидий, як печений гарбуз, юнак часто витирає хусткою обличчя й розповідає про випарник трактора. Він швидко малює на класній дошці цілу схему приладів й з'ясовує призначення кожного.

— Це — перший бак — на гас, — каже він, — оцей, другий, на бензину. Але для рухання трактора треба обернути ці дві рідини на пару, й на це є спеціальний прилад — карбюратор.

Аудиторія уважно ловить незнайоме, чуже слово й повторює в найвищавіших варіаціях на свій лад.

— Карбуртатель...

— Карбуратель...

Юнак добродушно посміхається й пише на дошці, повторюючи по складах:

— Кар-бю-ра-тор...

Присутні, мов по команді, загомонюють різноголосим гудом, силкуючися достоту виговорити так, як каже навчатель. І цупкі, як ракові клешні, руки, під малюнком виводять „карбюратор“, виправляючи кожну букву по декілька разів.

Андрій сидить у першому ряді. Нова наука йому дається незрівняно легше проти інших, і чужоземне слово не таке „дике“, як для них. Він виправляє свого сусіду, поважного вусатого дядька, який довго потіє над цим гемонським словом. Та все ж Андрій хоче, щоб мимо його ушей не пролетіло жодне лекторове слово. Він акуратно записує, що є важливого в лекції. Вже не один зошит він списав за кілька тижнів на курсах, — це ж наука на цілий вік!

Але Андрія ще більше кортить працювати коло самого трактора. Він нетерпляче чекає на годину, коли курсантів ведуть у сарай, де стоїть напіврозібраний, з'анатомований труп фордзона. Ще недавно ця машина здавалася Трояненкові якоюсь незрозумілою потворою, до якої не знати з якого боку й доступитися, а тепер — ні. Що день, то нехитрішою стає ця вигадка людського розуму, що раз, то простішою здається ця, на перший погляд складна, незрозуміла машина. Тепер він знає: ось мотор — серце трактора, — там циліндри з

хлипавками й толоками. Ось заплутані бубликами рурки — це радіатор. Ра-ді-я-тор!.. Чие серце не сповняється гордошів при свідомості, що розкрито нові тайники людської думки, що так скоро пізнано те, над чим працювали покоління протягом віків і що дає тепер перемогу над суворю природою й підносить людину на, до того ще не досягнуту, височінь. Як же не любити оцих гвинтиків, валів, трибів, рурок, циліндрів, що стають за такі близькі й зрозумілі! Й Андрієве серце сповняється радістю й неприхованою погордою. Ще кілька тижнів, і він сяде за стерно машини й поведе її на розлогий степ. Там, на колективному полі, він розпушить смоляний ґрунт крицевими лемешами й співатиме молоду пісню новому життю.

... Щойно скінчилася лекція й Андрій заскочив у канцелярію заглянути, чи немає часом із станиці листа. Одрваний уперше з дому, він трохи скупав. Щоправда, не так по хатніх, як за веселим гомінким товариством, яке щовечора збиралося в невеличкому помешканні комсомолу, охрещеному хлопцями комсомольським клубом. Трохи й турбувався. А як воно? а що?

Андрій підійшов до ящика, що в йому зберігалися листи для курсантів, перегорнув декільки конвертів і на одному з них упізнав Троянове письмо. Порився ще, але від хлопців не було. Вітчимова уважність трохи здивувала хлопця. „Подумаєш, іскучив“ — міркував собі Трояненко вийшовши із канцелярії. Вмостившись зручніше на підвіконні коридорного вікна, почав читати ісписаний карлючкуватими літерами великий аркуш паперу.

„Любезний і дорогий наш син, Андрій Денисович! — писав вітчим. — Шлю тобі всеуніжающе почтеніє і желаю доброго здоров'я в ділах рук твоїх“.

Андрія неприємно вразило від цих слів, старих, заялзених, набутих Трояном іще в салдатчині, слів, зміст яких зоставався по-за ними, а від урочистого стилю віяло чужиною.

Парубок швидко пробіг майже цілу сторінку, де йшли поклони від родичів, і читав далі:

„Землю в станиці переділили. Вся голота аж гопки скаче од радости, що дістала кращу землю. Та це й добре: нехай бідні люди не страждають, їм теж жить хочеться. Нам, слава богу, нарізали там, де хотіли — коло Макітерки. А дядькові Микиті, що не захотів пристати до нашої артїлі, приділили аж коло захарівської межі. Тепер йому хоч кидай усе, бо від станиці за 30 верстов і води немає близько. Юхим Постолака, таки спасибі, постарався на сходці, що нам добру землю приділили. Виходить, він не такий дурний, як я думав. Поки що це байдуже, а далі хто зна, може воно краще було, коли б коло нас було більше дурнів. Міркую я, сину, аби ти добре свою науку пройшов, та дістати трактора, то зажили б ми не горюючи, як і раніше“.

Останні слова війнули холодом, і Андрієві стало соромно й прикро за вітчима, що взиває дурнем того, хто щиро пішов із ним на спілку. „Невже в його нечесні наміри?“ закрадалася думка. Він

боязко озирнувся: чи не підглядів, чи не розгадав, буває, хто його думок. Але ні. Курсанти купами збиралися в коридорі, жваво обмірковуючи щойно прочитану лекцію й ніхто не звертав на його уваги.

„І ще я тобі пишу“, — читав Трояненко далі — „що Скорик казав (люди чули): „Коли б Троян не пішов до колективу, то виперли б ми й його до Кухаренкової межі“. По цьому йшов рядок закреслений вздовж і впоперек. Андрій повертав на всі боки листа, намагаючися прочитати закреслені літери (вони завше здаються такими інтересними), але зміг розібрати лише окремі уривки: „йому“... „соб“... „лику“... „купу“... А вже потім стояло: „Не такий дурний Троян, як він думає“.

На останці вітчим радив:

„Ну, вчися, сину, та добре вчися, бо не для кого ж, а для себе. Веди себе смирно та слухняно. Якщо є там ячейка, то впишися, може на комуніста скоріше вийдеш, тоді не один С. носом закрутить. Посилаю тобі, сину, про всяку нагоду 15 карбованців. Може де рипить то... сам знаєш“...

Нагло задзеленчав дзвоник, і курсанти гупотливою юрбою по-сунули в аудиторію. Пішов і Андрій. На лекції він як не намагався зосередити увагу на лекторовій промові, але уривки з вітчимового листа ввесь час не давали йому спокою. „Чого хоче він? Чому радіє? На що сердиться? Чому Скорик закрутить носом, як Андрій за комуніста стане?“ — роздумував парубок, крокуючи довгим коридором на перерві. І заспокоював себе: „старе, залежале, закваски треба — перебродить, поїме“... І вирішував, як прибуде додому, добре взятися за вітчима, щоб витравити з нього те, що заважає їм порозумітися.

3. У КОЛЕКТИВІ

I

Стоголосо дзвонять мідяні ранки. Сонце смокче роси і вмиває заспане лице: ночі у липні такі короткі!

Вже кілька днів від станиці присосаними шляхами на всі боки гарби, вози, дороги, будки, халабуди, косарки.

В ранішньому повітрі зливається скрип, торохтіння, дзвін, гейкання, іржання, рев, хльоскання батогів і дзвінки бадьорі голоси:

- А куди тягнеш, Андрію?
- Та до глибокої криниці.
- Пшениця?
- Вона.
- Уродила?
- Як молочай на толоці.
- Це не факт...
- Подленько...
- Соб! — Соб!..
- Гей — Гей!..

Їдуть кіньми, волами; на возах кучки з курми й качками; за возами корови, собаки навипередки.

— Кудкуда-ак!.. Кудкуда-ак!..

— Та цить, щоб ти здохла!

— Ня! ня! ня, Сірко!.. От бісової душі собака, ще порвуть чужі...

— Гав!.. гр... гр... гр...

— Му-у-у...

Як із розпоротого лантуха сиплеться зерно, так із станиці розповзаються на всі боки підводи, коні, худоба, люди. Виходить усе, мов по зговору. Що не день, то більше безлюдіє станиця. Рідко де застається стара бабуса з дітьми, а то на поле, в степ, де вітер, сонце, западне привілля й роботи по саму зав'язку.

Сьогодні вирушили й зорівці.

На схід від станиці, шляхом, що до красної межі,— валка.

Через три вози від переду Денис на самоскидці, за ним із лобогрійкою Терешко. За Терешком величезні дві гарбі, його й Корнієва, а далі трюхикає риженьким Юхим; на останці дядько Бабій із купою дітей і кучкою з курми.

— Денисе Васильовичу!— гукає Троянів сусіда з-під крисатого бриля,— стало бути колективом?— і показує батоном на валку.

— Комуною...

— Ну, ну, докажіть слави...

— Та вже не підкачаємо.

— Чиє коситимете?

— Юхимове...

— Самоскидкою?

— Атож?!

— Оце я поміаю!..

Троян вирівнює коні, оглядається назад, чи чує Юхим, тоді каже:

— А ви не пристали?

— Куди?

— В артіль.

— Побачимо, як у других буде.

— А землю де далі?

— На Кухаренкових...

— Погане діло.

— Погане та своє, собствене, як зроблю, так і буде.

— Та воно так...

Котиться віз за возом, жатка за жаткою, розтікаються в побічних шляхах і вузьких обніжках, ховаючися за похилими стінами пашні.

А повногрудий океан пашні тихо хлюпотить золотаво-зеленими хвилями й котиться за обрій. Далеко на межах темно-зеленими вітрилами дрижать тополі хуторів. Попеліють широкі шляхи сірими слідами безвісних кораблів. А невгомона—вітер кружляє вихрять танок, і виспіває привітно-радісну мелодію. Ось він при-

тиснув і погнав з гори мусянжові переливи хвиль пшениці й розлив їх під горою; звідти поволі вирвався на гору, забурунив металево-сизим волоссям віса й знову розплюскав під самим обрієм золотаво-сріблясті брижі ячменю.

... Поле стриманий луск іде. То колос випуска своїх дітей із пелюшок на світ. Згинається стебло під ситою вагою, дрижить і тіль-тіль чути: хресь-хресь...

Перший день косовиці. Він такий радісний і важкий цей день. Людське тіло ще повне робочої снаги. Ще не натружені руки, ще не болить спина. Ех, розмахнутися й косонутися, щоб аж загуло! А думка — над налитими вагою колосками.

Зорівці отаборилися над Сухим ставком. Там розбили курені, zostавили худобу, птицю, малечу з жінками, а з двома жатками попрямували до Юхимової пшениці. Вона на самому бугрі, біля високої могили, ну й поспіла скоро.

— Тпру, стій!..

— От і приїхали...

Дві гарбі й дві жатки зупинилися на шляху проти Юхимової десятини. З жартами, з вереском, як горобці з гнізд, ізскакують дівчата з гарби. За ними Постолака, Мотря, Панько.

Юхим помантачив косу, підтягнув чересок, протер гречані вуса.

— У розгін? — звернувся до Дениса.

— Як хоч, ти хазяїн...

— Ідуть... Дівчата, зправа по-одному, шагом-марш! — скомандував Юхим і подався через шлях. Став край пашні, подивився з-під долоні, прислухався як шепотів налитий колос...

Вдарив п'ятою коси об землю: все в порядку.

— Ну, господи благослови, як старі люди казали та ми, дурні, за ними! — і замахнувся косою.

— Чшів-чшів-чшів...

Розлюченою змією зачшівкала коса, зашелестіла ядовито металевим дзвенькотом у росяній пашні й почала плигати з боку на бік.

— Ти таки не можеш, щоб бога не зачепити, — докорив дядько Бабій, лаштуючи косу. — От удався...

Але Постолака не чує цих слів. Він розмірено, розкорячено переступає по оголеній смузі, а ліворуч від нього лягає жовто-мідяний вал скошеного стебла.

Дівчата, жваво розбираючи з гарб вила й граблі, цокотіли.

— Хто за ким? — поцікавилася старша Бабієва дочка Любина і напнула хустку на лице, зберігаючи його близьку від загару.

— А закуталась, як черкеська! Ой, господи! — зареготала Ксенька. — А я не боюся. — І швирнула хустку на драбину гарби.

— Я за дядьком Іваном, — сказала Мотря.

— І я.

— А я за Юхимом... — заверещала Любина.

Бабій обійшов Юхима, щоб зайняти постать попереду, за ним лаштувався Терешко з Паньком; Корній і Денис вовтузилися біля жаток.

— Нащо ото ще його прокосювать? — бурчав невдоволено Корній, закладаючи косу до лобогрійки.

— Та, — махнув Денис, — нехай не думає, що рук шкодуємо коло його хліба, — менше витруситься.

— „Комуна!“...

— „Комуна“...

Обидва переглянулися й зареготали.

Ритмічно коливалася висока Юхимова постать на напружених, широко розставлених ногах, як обминала його Мотря. „Який він дужий“ — подумала. І так їй раптом захотілося захисту і прихильності цього дебелистого крижастого чоловіка.

— Разойдісь рука, размахнісь плічю!.. Чи так, Мотре? — блиснув очима Юхим.

— Ти косиш, мов для тебе це гулянка.

— Буває, що й гулянка важча за всяку роботу.

— Буває, правда, коли їсти нема чого на гулянці.

— А робота в гурті, знаєш, як у танку... ступни не так, усім діло спортиш, — от воно й жару піддає.

Юхим вихватив косу з пашні, й дзвінко задзеленчав мантачкою.

— Ух-ха! Дядку Іване, підтягайте очкура, а то дожену! — І коса знову засичала. Далеко в пашні коливався Бабійв бриль.

— Ти таки без теревенів не можеш... — оглянулася Мотря.

— Без теревенів ні...

А самому було так легко і серце бісеням жирувало.

— Тиха Кубань, тиха Кубань —

тоненьким голоском затягнула Любина, набираючи на вила валок.

— Бережечки зносить —

підтягувала сестра.

— Бережечки зносить, —

зіллялися обидва голоси далеким відгомоном.

Молодий козак, молодий козак —

Свого пана просить

Свого пана просить —

журно спускалися голоси.

Юхим оглянувся.

— Е, та ви з піснями! Людям жнива, а вам іграшки. — Йому й самому хотілося співати, але важка коса вимагала ритмічної роботи легенів і він тільки стиха підмугикував.

Свого пана просить

Свого пана просить...

Налагодивши самоскидку, Денис запалив, і в задумі дивився на косарів і громадільниць, що моторно рухалися разком через усі гони.

— От вона, „комуна“, — заворушилася якась заздрісна думка.

Прокосивши середину, сідали. Умовилися так: за Юхима, Мотрю й Панька харчуватимуть на жнивах і молотьбі Трояни, бо посіву

перших було по десятині-дві, не більше. А вже на той рік, тоді в кожного буде. У холодку підгарбами розташувалися й почали снідати Денисовими в'яленими чабаками й огірками.

Юхим хрумкав зелений твердий огірок, та до Панька:

— Ну, як тобі комунa?

Той обдирав шкуру на рибині, випроставши далеко вбік ноги.

— Я гадаю так, що хоч би й перекомунa, а як нема випить, то це вже не робота.

— Кому що...

— Що значить людина смак має,— обізався з-за гарби Денис, і витягнув із кошика пляшку з каламутною рідиною.

— Ану, хватони,— подав він Панькові невеликий полив'яний кухлик і почав частувати чоловічий гурт. Корній випив і не скрипився, за ним Терешко. Дядько Бабій відмовлявся, але зараз же випив. Дійшла черга й до Юхима.

— Боюся, що розварить, і снопа не скину — сказав він.

— Ну, ну не огинайся,— підганяв Денис.

Юхим протер вуса, оглянув усіх, кивнув головою:

— Ну будьмо ж! За нашу комуну і все проче...

— Добре б було оце,— почав Бабій обсмоктуючи риб'ячу голову,— в снопи в'язати, як на Україні роблять, а то зерна губиться багато,— каже агроном.

— Чого ж... воно людей вистачить,— згодився Терешко.

Дівчата запротестували:

— Пхі, в'язати!.. Зроду не в'язали, а тепер гнися... Краще в копиці.

— А на Київщині,— встала Мотря,— так тобі ні стебелини нев'язаної не побачиш. Не то що в снопи зв'яжуть, колоски всі підбирають.

— Ну, то ж на Київщині... Там поля в кожного — собака заляже, а в нас...— вставився Корній і очі йому заблищали роздратовано.— На Київщині наші городовики три чвертки без аршина мали, а тут ось одхв'ятять, як дворяни.

— Скільки в тебе виходить землі тепер?— звернувся Денис до Мотрі.

— Питайтеся... Неначе чотирнадцять...

Корній:

— О, бачиш!.. А в батька скільки було?

— Три з половиною... на вісім душ.

— Щастя людям,— зашепелявив уже п'яний Панько.

Юхим обгриз риб'ячі кісточки й якимось докірливо глянув на Панька.

— Да, щастя... Піввіку на чужому полі в три вузлика скручений. Важенько це щастя дісталось...

Денис і Корній мовчки переглянулися.

Сонце ген підбилося. Роса опада. Дівчата розгойдистою ходою із піснею подалися в ті гони, а Мотря, Панько, Бабій і Терешко

зайняли постаті від шляху. Деніс із Терешковим хлопцем самоскидкою під'їхав до пашні.

— Ну, я вперед,— сказав він до Юхима,— а ти скидай так, щоб виходило валком — рівняйся на мої снопи. Рушай!..— гукнув він на хлопця.

Жатка смикнулася й загарчала. Крила вимуштрованими салдатами струнко підскакували в гору, йшли колом і падали в пашню, мов кликали когось: „Сюди! Сюди!“ Як опинився Деніс серед гін, тоді рушив Корній лобогрійкою. Скидав Юхим. Мов негломонні сварливі свекрухи заторохтіли жатки. Скошена пашня билася налитим колосом об платформи й устеляла землю з гін у гони невеличкими купами. А слідом за жатками заметушилися люди,— зносили в копиці, згрібали розкидане стебло. Мотря жваво орудувала залізними трійчатками й коли пройжджав мимо Юхим, скоса стежила, як упевненим рухом він скидав із платформи розв'язь, що падала віялом і шепотіла вусатим колоссям.

Швидко ширилася щітиниста смуга стерні, підростали копиці, а стіни пашні розсувалися, розбігалися до складу. У дружній роботі людей, у переможному стукоті машин розливалася Мотрина радість і хотілося жагуче, щоб узавтрашні дні вітром бігли назустріч.

Не зійшло кількох годин, як на Юхимовій ниві вже були оголені склади.

— Оце ушкварили!..— захоплено говорив Денисові дядько Бабій, наливаючи з барила воду.

Терешко бородою посміхнувся.

— Це значить діло колесом... І не хочеш робить, само діло робиться.

— Жаль, що тебе скидає не посадили, стомлено сказав Бабій, Може б ти тоді не те заспівав. Чи так, Юхиме!

Юхим протер запітнілі в поросі вуса, заяснів.

— Ні, сьогодні мене не питається, бо те, що скажу, однак не повірете, дарма що долоні спухли.

І він показав широкі долоні, що взялися прозорим білим горохом. У тих гонах дівчата вершили копиці. Мотря жваво зносила до копиці скошену пашню, ловко, по-чоловічому, орудуючи вилами. Здається за весь свій вік вона вперше не почувала втоми, її не гнітила заздрість на чуже. Вона — от знала, що давно жадане ось-ось прийде — вона теж матиме не цвілий кусень хліба.

Вставали бадьорі ранки, падали стомлені вечори. Море пашні розступалося, а натомість виростали кошлаті копиці нев'язаної пашні. Вони то тягнулися качиним рядком із гін у гони, то купчилися отарами, то розбігалися на всі боки, як череда на голій толоці.

Зорівці день при дні від ниви до ниви. „Тай обридли ж переїзди“ — гомонять колективщики. „Хоч би вже скоріше на нове поле — тоді од краю до краю“...

Тої неділі станиця в перший раз за ціле літо ожила. На полі гарячкова робота поволі спадала, й кожному вільніше було одірватися по справах, яких так багато набралось за літо. Станичний базар — місце, відкіль ще довго житиметься станичанин усякими новинами. А новин було чимало: переділ землі, що багатьом не давав спокою, новий закон про податок і сила всяких ще неймовірних чутток, що родяться в глухих закутках, полониди думки станичан.

Широкий базарний майдан оточувало півдесятка кооперативних і приватних крамниць. З одного боку у два ряди ятки з усяким жіночим манаттям, з другого молодший ряд, а посередині тічок. Тут зрання гомінка юрба гудом не вгає. Літні чоловіки тримаються одного гурту, сперечаються, гомонять, дехто вже встиг і за комір налляти.

У челяді своє товариство. Дженджурстими півнями походжають станичанські франти в кольористих сорочках, і каплаухих галіфе. Дівчата в рясних, із талями аж по-під пахви, спідницях, нашмаровані принадною „жировкою“, хіба не приваблять парубочих очей? І в кожного, куди не глянь, — насіння. І дівчата й парубки лускають його так завзято, мов виконують якусь дуже важливу кампанію. Лускають, не спиняючись ні на хвилину, меланхолійно спльовуючи лущіння.

Посеред юрби коло. Там із мисочкою в руці стоїть дівчина, висока, сухорлява, вся в чорному, як черниця, і в синіх окулярах (вона сліпа). Дівчина співає. За шумливим гудом її майже не чути. Жалібно монотонно лунають слова співачки:

От спихнуло вутро
І вистріл роздався...

Хто ближче, насторожується. Вражливі натури навіть насіння забувають на деякий час лускати; зідхають дівчата й ніяково виходять наперед, щоб кинути співачці копійку. Довго-нудно тягнеться бідна підстрелена „Чайка“. Скінчивши пісню, дівчина забирає з мисочки гроші й кладе до кишені, піднявши верхню спідницю. Деякий час мовчить, відпочиваючи, тоді заводить нову:

Скажи мені правду,
Мій добрий козаче,
Що діяти серцю
Коли заболить?

Тужливий голос і чернеча сумна постать дівчини навівають тиху скорботу на гомінку базарну юрбу.

Як серце застогне...

голосніше в відчаю знімається тужний голос, але зараз же змішується з незвичайним тріскучим трахканням.

Трр-бот-бот!.. Трр-бот-бот!.. — лунає з сусідньої широкої вулиці, що виходить на майдан. Настирливі тріскучі звуки спершу поволі, а далі сильніше наседають, заливають базар, луною лопотять по садках. Натовп здригує:

— Трактор!... Трактор!...— котиться майданом.
Отарою, коли в неї забрався вовк, зворушився базар. Всі насторожуються:

— Чий це? Чий це?

— Та артільний, Троянівський, хіба не бачиш?

До юрби, що розступається, даючи дорогу, наближається, човгаючи лапатами колесами, фолдзон. Андрій сидить за кермом, а позад трактора Денис гарбою—з бочками й плугом. Із натовпу вийшов Терешко з Корнієм і ще кілька чоловіка, наближаючися до Андрія.

— Ну як? Ну що?

— Спинилися... Зараз пресідатель прийде... Зустрічатимуть...

Челядь і літні мужики миттю оточують машину, обмацують, заглядають, розпитують, кидають дотепи.

— Ця конячка для цигана підходяща,— годувать не треба...

— Ага...

— Да, да...

— Якиме, що, зміняєш свого буланого на цього клишоногого?

— Ой, мабуть ні...

— Таке! Чого ж ти?

— Того легше здвинути, як заноровиться, а до цього не знаю звідкіля й підходить...

Троян Денис, як бог-саваоф, сидить на гарбі й не може приховати погордливої посмішки. Біля його похнюпившись, щось муготить Терешко. Андрій трохи зблід і ніби схуд. На обличчі залягла зосереджена думка. Дівчата-покотухи не витерплять:

— Андрію, ти як буярин на свайбі, хоч букета чеплай!..

— Хіба?

А хлопцям заздрісно:

— Сидить, неначе макітру вареників іззів.

— Хі-хі!..

— Тракторист!..

Поки юрба гомоніла, прибуло усяке станичне начальство. Перший говорив голова станичної ради. Забравшись на гарбу і сперши на крижівницю, він голосно сказав:

— Граждани! У нашій станиці сьогодні невеличкий празник: один із наших колективів, як бачите, придбав собі трактора...

Голова станиці після цих слів раптом перекинув увагу слухачів туди, за червоний кордон, де Чемберлені, Мусоліні й інша погань готується повсякчас нам напакувати. Вилаяв усіх капіталістів і буржуїв, і закликав присутніх до нового будівництва. Голова не забув підкреслити, що до колективу „Зоря“ входять козаки й городовики, вбачав у цьому, що „іждживається сословна розніца“. На останці він прокричав многа літа III Інтернаціоналові, Союзові Республік і союзові бідняка з середняком. Закінчивши промову, він утер спітніле обличчя рукавом, а очі йому ясніли, що весняний ранок.

Потім на гарбу виліз голова КОВу¹⁾. Він скинув піджак, повісив його на драбині, погладив русу бороду й сказав так:

— Товариші! Ми маємо на сьогодні велике досягнення. І коли подивимося з цієї точки, то ми побачимо, що в нашій станиці стає більше й більше тракторів. А потому нашим біднякам і середнякам стає краще. Як кожний колектив матиме трактора, тоді й козові стане легше, бо, як наш трактор іспортився, то він пошти нікуди не годиться. Да здраствуйть трактаризація на всі 100 процентів!..

Андрія трохи хвилювали й чудачили прості, кострубаті слова промовців. Не відповісти на їх було б не зручно...

— Тату,— підійшов він до батька,— скажіть же ви що небудь, а то якось ніяково.

— Та скажи вже сам, що знаєш,— одмахнувся Денис.

Тоді Андрій, не міркуючи довго, плигнув на гарбу й почав:

— Я думаю, що не помилюся, коли скажу, що наш колектив, діставши трактора, старатиметься всяко допомогти ним обробити поле біднякові, хто б він не був—чи городовик, чи козак. А що вже тракторист (тут він показав на себе) скажу і не збрешу, робитиме на совість...

Андрієві ще щось хотілося сказати, але на момент примовкнувши, він лише додав: „От і все“...—і зіліз із гарби.

По юрбі зав'язав ухвальний гомін. Комсомольці підходили, ляпали дружньо по плечу Андрія, говорили:

— Брехав ти добре, побачимо, як піддержиш.

За кілька хвилин трактор простував до Троянкової оселі, щоб на завтра вирушити в поле.

III

Табірний вигін біля Сухого ставка заплішив токами. Ще тільки перший сонячний промінь гнав через бугор довгі тіні, табір уже метушився людом. Від табору тяглися на поле широкозаді присадкуваті тягалки або поверталися навантажені розв'яззю. На токах гарячилися люди, настеляючи гармани під котки. Десь за бугром гула машина.

Зорівський тік майже готовий. Жінки й дівчата прибірали гарман, на якому ще здосвіта ганяли всі колективщицькі коні, щоб добре вбити землю, й підмітали рівну долівку току. Терешко й Бабій уже повернулися з трьома тягалками, навантаженими Денисовою пшеницею. Денисові молотили першому. Майже всі чоловіки востузилися коло молотарки, встановлювали. Із сусідніх токів посходилися мужики і з зацікавленням, стежили, як зорівці готувалися молотити трактором. Такого в станиці ще не було. Дехто лише чув, що так молотив Бурсаківський колектив, але до його було далеко, й рідко хто бачив. Дехто з присутніх уже подумував над тим, чи не найняти на молотьбу й собі трактора. А в тім було цікаво спершу пересвідчитися, як насправді він покаже себе в молотьбі.

¹⁾ Комітету обопільної взаємодопомоги.

Денис востаннє поклав ватерпас на раму молотарки і, заскаливши ліве око, подивився, як рухливий живчик повітря, зробивши кілька рухів з боку в бік, зупинився посеред шкельця.

— Так... годі... Чи готовий ти? — гукнув він до Андрія, що саме напував олією трактора, оточеного цілою купою дядьків.

— Готовий...

Троян зібрав всяке приладдя, що валялося коло молотарки — ключі, шайби, мотузки, молотки і всуміш кинув їх до ящика. Став, оглянувши критичним поглядом увесь тік, припасовані машини, людей. Лице йому пофарбувала усмішка задоволення: молотьба трактором первина на цьому степу. Не дурно подивитися на неї з усіх кінців табору поспішають станичани.

— Щож, може й почнемо? — підходячи до чоловічого гурту запитав Денис.

— Та, здається, все... — загомоніло декілька голосів разом.

— Ставаймо по місцях!.. Ей, чоловіки, жінки — скомандував Троян.

На току заметушилися люди, стаючи на свої місця. Андрій уважно й не без тривоги оглянув присадкувату фігуру фордзона, десь подокав, щось підкрутив:

— Так пускати, тату?

— Пускай!..

— Ну, ну, Андрію, цьвохни свого коника, — кинув від барабана Юхим, — та гляди, щоб не зірвався...

Хтось застеріг:

— Не так він припнутий, щоб зірватися.

— Рушаю!.. — натиснув на якусь ручку Андрій.

— Господи благослови!.. — перехрестився дядько Бабій і насто-
рожився. Чоловіки розступилися.

...Затарихав, трясучися від натуги, трактор, закрутив шків, рвонув за паса й погнав його безконечною стрічкою від шківи до шківи, плавно, прудко, нестримно. Молотарка затіпалася своїм повногрудим важким корпусом, дмухнула барабаном, засодала соломотрясними клавшами й загула сердитим мажорним басом:

— Вув - ву - ву - ву... Ов - ов - ов - ов...

Юхим схопив обіруч оберемонок розв'язі, струсонув його віялом і пустив у барабан рівномірною цівкою.

— Гох - ох - ох - ох... — застогнала радісним басом молотарка, поживившись смачною здобиччю. Крізь решето засіявся густий золотавий град, що витанцював на тугій землі якогось химерного танку, а соломотряс почав блювати брижастою стрічкою пожмаканої соломи.

— Оце я пізнаю...

— Оттак да!.. — приглушено загули голоси. Із підкоченого до столу молотарки воза великими жмутами легла пашня. Юхим підгейкував:

— А ну скоріше, — це вам не булані тягнуть!..

Тік ритмічно зарухався, мов кожного машина держала на пасу. Жінки одгортали зерно, відкидали соломі. Терешко зі своїми хлоп-

чаками (в його таки добрий був кіш) скидав пашню. Дядько Бабій мостився класти полову, а Корній розпочинав скирту. Трохи пере-
годя заджеркотіла віялка. Панько, ритмічно коливаючись, узад і впе-
ред, крутив корду, не кваплючись, рівномірно (на машиновці — це
його фак). Мотря з дівчатами нагортала пшеницю з-під віялки в
чували. Все зарухалося, зашамотілося в роботі. Над током здіймався
вихор куряви, що поволі розвіювався вгорі, спускаючи осторонь
довгі сиві пасма. Ще трохи вогкувате вранішнє повітря наситилося
танцюристим ритмом стукоту машин.

— Кок-кок-кок... — стугонів трактор.

— Бу-у-у-у... — вторила молотарка.

— Чик-чик-чик-чик... чик-чик-чик-чик... — тарабанила ві-
ялка, намагаючись приглушити своїх товарок.

Як усе налагодилось й запрацювало розмірено й припасовано,
Андрій підійшов до Юхима:

— Молотимо, Івановичу... — самовдоволено зазвучав його голос.

Юхим струснув оберемок пашні в барабан і на сторону блик-
нув очима:

— Аж курява встає!..

— На молочі без куряви неможна...

— Ні, фарзон, фарзон!.. Ох і крутить!.. Оце я помімаю, що хвакт...

Андрій ховає під роблено байдужим поглядом посмішку з того,
що Юхим кожного разу повторює це слово, коли хоче підтвердити
свою думку, й вимовляє його по мужицькому — „хвакт“.

— Скажу я тобі, Андрію, — на мить повертає голову Посто-
лака, — так мені твій хварзон сили піддає, що хочеться заразом цілу гарбу
пашні в барабан пустить. Це не коні, ні... там давай і оглядайся...

Шумить, гуде тік. Віз за возом ковтає машина пашню. Виростає
поволі пухкий ожеред соломи. З решета зливою ллється пшениця.
Мотря набірає повну жменю червоного зерна, здавлює в пальцях
і відчуває, як тремтить радість у грудях: на той рік і в неї буде
хліб, отакий запашний, налитий і так вона його збиратиме в мішок
перший раз за ціле життя. Денис поважно похажав по току, догля-
даючи, щоб усе йшло найліпшим порядком: приглядався до машини,
підгейкував дівчат, щоб краще перетрушували соломі, перевіряв
віялку. Загальна напруженість роботи і чіткі вистуки машин його
не захоплювали. Здається він ізвик до них. Біля Терешка, що лаго-
дився закурювати, він зупинився.

— Ну, як тобі? — почухав колючу бороду.

— Це трактор, як нахідка. Подумай, яке вигіддя!..

— Ге?

— Тобі що казали городовики?

— З першої групи вони. Питалися, чи не наймемо трактора на
оранку.

Денис підійшов ближче й майже над вухо братові проговорив:

— Мовчи про це... Скажемо, що весною можна буде, а тепер
свого поля багато.

І ніби крадькома:

— Не я вам казав? Га?

Сонце пригрівало дужче. Порох ставав уїдливіший і густіший.

— Спиняй на сніданок!...— гукнув до Андрія Троян.

За сніданком, тільки й мови було, що про фордзон. Дялько Бабій усім доводив, що немає кращої машини за трактора. Особливо ж він вихваляв його в молочі!), що не доводиться мучити коні, бо й раніш він молотив машиною, наймаючи її в Трояна, а не котком, як інші.

— Повірите? от не можу дивитися, як ото якийсь бузувір стьобає бідну худобу. Немає гіршої роботи для скотини, як ота машина.

Через своє жалісливе серце Бабієві раз-у-раз на машинівці доводилося брати батіг і самому поганяти коні, щоб застерігти худобу від важких рук погонича.

— Про що то вони спорять?— раптом звернув увагу Юхим, показуючи на Дениса й Андрія, як вони, zostавшись біля двигуна, щось доводили один одному. Троян сердито розмахував руками і з серцем кивав головою до парубка, але слів не було чути.

— Щось Васильович проштрафився,— висловив згогад Юхим. Балачка в гурті стихла.

— Хто тобі доручав?— долетів тонкий Денисів голос.— Бач який добряк ізнайшовся! „Ми допоможемо!“... Зарано ще за старших розписуватися...

— А, це я знаю...— несподівано зірвалося в Корнія.

— Що? що?

— Та, так собі, юрунда...— ніяково промимрив той, і вже голосніше— про друге.

Снідати сів Троян і пасинок у різних місцях.

Андрій мовчав, а вітчим байдуже собі точив баляси— хоч це робилося з помітною потугою.

IV

Під неділю не вгаває вечір над табором коло Сухого ставка. Тільки но гаснуть коло куренів кабиці й стареча лагодиться загадувати спокійні сни, над балкою прикидається молода пісня, спочатку нерішуча, одноголоса, тиха; далі вона сильнішає, розрізнені голоси наздоганяють одне одного, чіпляються до купи, зливаються, дужчають і вибухають нестримним дзвінко-мідяним потоком, що переливається з берега на беріг і тривожать сонну водь зазмерлого ставка.

Та стоїть явір над водою,
В воду похилився,
Молоденький козаченько
Тяжко зажурився.

¹⁾ Молотьбі.

Десь коло ставка розплескався голосний дівочий регіт і заіржав басистий парубочий голос. На підгорбку коло криниці зашамотіли голоси, а потім зірвався раптом пісня й припала до землі. Остеронь-рипнула сердитим басистим голосом гармонія, а далі залилася переливним дзвоном.

У зорівському таборі вже розповзлися по куренях. Одна лише челядь гомоніла всяку-всячину, прислухаючися до пісень.

— Андрію, — защебетала Любина, — ти б нас городських пісень навчив, гляди, навчився там усяких?

Місяць обережно розлив на Андрієвому обличчі прозоре молоко й кинув остеронь найжачену незграбну тінь. Стояли колом.

— Ну, наслухався, та що? Ви ж слів не знаєте.

— Так ти скажи, а Ксенька запише — вона ж тепер грамотна, — вколола Любина й задріботіла сміхом.

— А ти звідки знаєш?

— А ти як учив, щоб ніхто й не знав?

У Ксеньки чудернацьким різком випнулася над лобом хустка, надавши їй насупленого вигляду.

— На що б ото я глузувала?

— Умкхи!.. — роблено кахикнула Любина.

— Цить уже, причепо! — вступилась Одарка.

— Цить уже, причепо! — вступилася Одарка.
Ксенька вхопила під пахву Любину й міцно залоскотала:

— А будеш?.. будеш?.. будеш?..

— А будеш?.. будеш?.. будеш?..
Та пручалася й зайшлася сміхом. Андрій стояв і дивився, як клубочилися дівочі сілуети в саяві місяця. Йому самому захотілося бігати, жирувати, обдати гарячим тиском дівочий стан.

— Е, та що ти на неї так насіла?... крикнув він на Ксеньку, — добре, що здорова! — й миттю подався до дівчат. Любина виприснула з рук дівчини, але повернулася і якось нерішучо ткнула Андрія під пахву рукою. Відчувши дразливий дотик її руки, Андрій здригнув і відскочив від Ксеньки, не знаючи що йому робити. Це зрозуміла Любина й дразливо заверещала:

— Ревнивый, ревнивый, ревнивый...
Дружок

— Ревнивий, ревнивий, ревнивий...

Тоді Андрій кинувся за Любиною й погнався хутко-хутко. А та тікала, надаючи робленому ворогові завзяття. Свистів під ногами тонкогіг біло свіже бадьоруче повітря в лице.

— Тікай!.. Тіка-а-ай!..— кричала Ксенька і в голосі її почу-
валося щире бажання, щоб Андрій не догнав свою здобич.

Пробігши з чверть гін, Трояненко піддав сили і скопив Любину з талію. В ту ж мить він відчув, як рука дівчини міцно стисла його лікоть, не відводячи від стану.

— Як ти пру-у-дко бігаєш,— мовила вона, повертаючи через плече голову, і її очі блиснули близько-близько перед Андрієвими.

— Ага, піймаєш!.. — прошепотів Андрій, і відчув, що язик йому липне до піднебіння. Дрижачою щокою він торкнувся дівочого вуха. І раптом Любина вислизнула з парубкових рук і подалася туди, де zostалися дівчата. Андрій пішов поволи.

А над ставком розляглися, пливли пісні, то радісно-бадьорі, то сумно-тужливі й перетиналися здоровим безтурботним парубочьким реготом, ухиканням, дівочим голосним вереском.

Як підійшов Андрій до дівчат, Одарка скрикнула:

— Гляньте!... — й показала на той бік ставка.

— Диви!.. Диви!..

Над темрявою, що залягала в балці, високо вгору підіймався жмут рожево-сизого полум'я, освітлюючи веселу юрбу челяді й цямрини колодязя.

— Ой, пройдисвіти, без вигадок не можуть... — якось незадоволено й із зацікавленням мовила Любина. — То вже віхоть на звід почепили.

Всі стали, як зачаровані. Жмут полум'я хутко здіймався вгору, широко освітлюючи місцевість навкруги, а потім раптом падав униз, розбризкуючи веселі феєрверкові жарини на голови юрби.

— Ходіте, — присогласила Ксенька, — интересно, їй пра.

— Інтересного мало, — мовив Андрій, — хіба що звід іспалять, та ніяк буде й води витягнути.

Любина запишалася:

— Пхі, тим комсомольцям нічого неінтересно!..

— А що ж неправда? „Інтересно“ — покепкувала Одарка. — Гасили б отам, а то ще звід палять.

— Ходіте, побачимо — що то воно за такий розумний... не інакше, як кривий Яшка муштрується — здогадувався Андрій.

Дівчата, взявшись „під-ручку“, а Андрій осторонь, пішли. Ксенька затягнула тугим, майже чоловічим альтом:

По той бік гора

По цей бік друга

Дівчата стиха підхопили пісню.

... Мотря, обнявши коліна, сиділа в задумі біля свого куреника й дослухалася пісень і гомінких безтурботних жартів, що неслися віддалі, од ставка. Хіба вона отак не проспівала на панських цукроварнях своє дівування. Вдень спина не розгиналася на буржових гонах, а ввечері троїсті музики. Танцювала Мотря до нестями, бо молодість поборювала все, а старість молодістю живе. Танцювала, щоб згадати було що. І, як шепітливий вечір брав її в обійми й посилав чорнявого Степана, хіба не мріяла вона літати під зорями? А коли б хто навіщував те, що довелося перенести, зарання б наклала на себе руки.

Поволі з нічних сутінок висунулася важка Постолачина постать. Юхим став перед Мотрею похилий, стомлений, пропахлий потом, як випряжений із ярма віл:

— Сидиш?

— Так, трохи...

Важко спустився навкарачки. Загорнув цигарку, пихкнув і мовчав.

До їхніх ушей долітав молодий реготливий гомін, уривки пісні, перегук, перелив гармонії. Все зливалося в якусь чудернацьку

музику далекої оркестри, що диригент її був чи надто закоханий, чи п'яний.

— Слухаєш?..—пихкнув Юхим.— А правда, воно якось чудернацько оддаля?

— Чудно, правда...

Звуки пливли, тікали, наздоганяли одне одного, бігли поплич, спліталися в химерну мелодію.

Мотря глянула на Юхимове засмагле обличчя, що забарвилася рожевою стиглістю від цигарки, потім мов про себе:

— Прислухаюся оце до вечора, й самій хочеться в своєму житті знайти щось таке, як оцей вечір. Воно ніби й було... І пісні, і радість, та якось так... у тумані, що й на думку не йдеться...

— Достоту отак я. Прожив ніби й чимало, а життя самого не бачив.

І перегода:

— Може от тепер...

Мерехтіли м'ярко зорі. Нерухомо срібним більмом дивився місяць. Із-за гори налітав свіжий подих поля. Юхим кинув недокурок і присів на коліна. Місячний світ падав просто згори. На Юхимовому обличчі чітко виступили риси—прямий, трошки з горбатинкою, ніс, випнута нижня губа і мов обтесані вилиці; сіро-молочний світ місяця позбавляв їх м'якої живости, зафарбувавши твердою металевою суворістю. Мотря дивилась кудись у даль і раптом скрикнула:

— Дивись, дивись, парубки на зводі вогнище хитають.

І її рука м'ярко лягла на Юхимове плече. Він обернувся всім тулубом, а Мотрина рука тихо сповзла йому на коліно і така була тепла-тепла.

— Рука...—промовив Юхим спроквола стишеним голосом і м'яко обняв її своїми товстими долонями. А самому свій голос здався чудним, і слово, що вимовив, чудне.

Мотря тихо сказала:

— Пусті...—і відчула, як її лице наливається чимсь гарячим.

Юхимові долоні зціпилися сильніше. Він подивився їй у вічі, але вони були в тіні, і здалися двома глибокими криницями.

— В тебе чудні очі... Глибокі-глибокі...—нахилився Юхим, не випускаючи її руки,—ім і дна не видно.

— Очі? Які ж вони?..

Мотря злегка посміхнулася, підвівши голову вгору. Блідий світ розлився молоком на сухому чолі, а очі блиснули жагуче, маняче, таємним глибоким блиском.

Постолака раптом обдав її важким диханням і здавив у міцних обіймах.

— Мотре!..—шепотів його благаючий голос.

Вона затріпотала, забилася всім тілом, як піймана рибина.

— Мотре!..

Але вона вже рвучко випорснула з обіймів і відскочила осторонь, часто дихала.

— От ти... який...
— Який же я?
— Ффа...—щось холодить...—прошепотала вона, здригнувши.
Постолака хвилину мовчав, не підводячися з землі. Потім устав,
обтрусив коліна, поправив картуза й промовив:
— Слухай, Мотре...
— Ну, ну... Слухаю...
Постолака трохи виждав:
— Чого ти схопилась, мов опечена?
— Я так... так...
— Слухай, Мотре, давай ми с тобою той... поберемося...
— Поберемося?!
Мотря жваво і боязко озирнулася навкруги і замотала полою
бурнуса.
— Та чого ти така чудакувата?— сказав просто Юхим,— ти ж
не дівка!..
Він ізробив кілька кроків до Мотрі, але вона ще раз озирнулася
й відступила назад.
— Тривай... тривай... Як же це? Ти насправді?
— Та не шутейно ж.
— Не знаю... йі-бо не знаю...
— Чого ж не знать? Ти вдова, я вдівець... У тебе діти, в мене
діти. Землю от получили... В колективі не пропадемо...
Юхим заговорив швидко й замахав руками, від яких падали й
зникали на землі химерні тіні.
— Колектив... колектив...— повторювала в задумі Мотря.— Хто
зна ще, як він буде... Потім рішуче кинула:
— Ні, ні... Що ти Юхиме? Та в мене ж уже дочка пошти дівка.
В курені сонно забелькотав дитячий голос, а потім— виразно
боязкий крик:
— Мамо, де ви? Я боюся-а... Мамо-о...
— Я тут, сину... Зараз... зараз...— заспокійливо мовила Мотря
й стишеним голосом до Юхима:
— Бога ради... не стій тут... Яюсь поговоримо... Іду, сину йду...
І не глянувши на Юхима швидко зникла в темній паші куреня.
Юхим окинув поглядом курінь, хвилину подумав, провів по спітні-
лому чолі шкарубкою долонею й пішов до себе. По дорозі кілька
разів оглядався, чи не вигляне з куреня Мотря, але вона не пока-
зувалася.

V

Другого дні, як і завжди в неділю, табір прокидався пізно.
Після шістьох днів важкої роботи так хочеться відпочити, проспати
зайву часинку. Лише малеча, вставши з першим промінем сонця, вже
брюкалася на вигоні та копалася в поросі збитого шляху. Та ще
ставок гомонів плеском молододі птиці (вона зростає тут, на привіллї,
швидко,— і днює й ночує на воді).

Вже сонце геть підбилося, а Юхимові ніяк не хотілося вставати. Сонячне проміння настирливо закрадалося в його курінь, ставало парко. А він повертався з боку на бік, думав про вчорашню зустріч із Мотрею. Було так тепло й ясно на душі. Уява сплітала рожеві мережева мрій, привабливих, принадних, чарівних. Не хотілося вірити в те, що Мотря не буде його. Він уже не мислив життя без неї. Його не переставало вабити в Мотрі те, як суворість її обличчя переходила в теплу ласкавість і строгий зліт брів м'якшав над пестливим поглядом блакитних очей. Тоді так несподівано їй солодко щось розливалось в грудях і недосяжне, далеке, ставало таким близьким і рідним.

Юхим пригадував її слова й намагався розібратися в їх. Ні, в їх не було відмови. Вона хоче пережити своє почуття й примушує його до цього. Що ж, він почекає. Це так надає сили, це так бунтує кров і робить життя урочистим, переможним походом, для якого не може бути незламних перешкод. Чому в неї сумніви? Чи може це лиш один вигаданий привід? Юхимові стає чудно згадувати своє гуртом вони дійшли більшого, ніж те, на що він сподівався сам.

— Дядьку Юхиме, ви не спите?— раптом почув він голос. Над дверима куреня стояла Ксенька. Вона швидко присіла з боку куреня й тихим голосом заговорила:

— А ви знаєте, дядьку...

По її голосу Юхим зрозумів, що вона хоче розповідати щось цікаве й насторожився слухати, підвівши голову. А самому стало якось досадно на дівчину, що та одірвала його від улюблених мрій.

— Що ти так говориш, наче банду якусь забачила? (знав її вдачу, схильну до таємниць).

Ксенька натягнула спідницю на червоні литки, побиті стернею, й заговорила швидко-швидко, мов лускала насіння:

— Спала я вчора на возі... Ну, ще не спала, а тільки лягла... Коли це чую, неподалеку дядько Денис із Корнієм гомонять. Дядько Денис кажуть: „Об'язательно треба перехопить... Млин добрий, на ходу... Триста пудів на день можна перемолоть... Підпряжемо трактора, Панька на мірошника наставимо і пішло борошенце до сапета...

— Та про який це млин ти кажеш?— перебаранчив їй Юхим.

Ксенька оглянулася й знову нахилилася до дверей куреня:

— Як вони гомоніли, то виходить, наче комітетський, бо часто дядько Денис усе КОВ ізгадували. Тільки доладу не второпала, бо вони все пошепки, щоб я, видко, не чула...

Юхим добродушно розсміявся й зацікавлено вставився на дівчину:

— Чого ж ти так говориш, ніби вони змовлялися вбити кого?

— І, дядьку...— втерлася долонею Ксенька,— коли б вони спроста балакали, то так би не ховалися, та не шепотіли.

— Ну, і що ж ти ще чула?

— Хто зна, багато вони турчали, та всього не розібрала.

Юхим розсміявся знову, що аж дівчина зніяковіла,— це її вразило. Вона схопилася на ноги й хотіла йти.

— Підожди! — зупинив її Юхим, — Що ж твої хазяї, ще сплять?

— Де там! — махнула та рукою — Ще ні світ, ні зоря подалися в станицю — дядько з тіткою і Корній, та й Панька взяли.

— Гм... — роблено задумався Юхим. — Так який же відціля факт?

І протер вуса, ховаючи посмішку.

— І, як ви смієтеся... — вже якось жартуючи мовила дівчина.

Метильнула спідницею й побігла. — Піду обід варить, коли ви такі...

Юхим виліз із куреня, сів на пригорбку й закував. Пахаючи цигаркою, посміхався в вуса. Чудна ця Ксенька. Вона думає, що довідалася про великий секрет. Велике діло, що Троян думає заарендувати в кова млина, адже він один не візьме, це ж для колективу, бо трактор спільний. „Хай договарюється, може що й вийде“ — думав. Тільки чому ж не порадитися з усіма? Потім пригадував: Троян любить підносити приємні несподіванки; так було з трактором, так може бути й з млином. „Нехай, діло покаже, що до чого...“

Довше йому на цьому зупинятися не хотілося. Він все перебував під впливом вчорашнього вечора й йому конче хотілося побачити Мотрю. Повільною ходою він побрів до її куреня, що був поруч із Трояновим балаганом. Але там Мотрі не було. Тоді він повернувся до ставка, щоб скупатися. Наближаючись до берега, Юхим помітив Мотрю, що виправши білизну, скидала собі на плече, і пішов назустріч. Та раптом зупинився: Мотря, забравши білизну, швидко пішла в другий бік. „Не хоче зустрічатися“ — подумав, і йому стало прикро і якось ніяково. Сонце настирливо палюче припікало. Тиха вода виблискувала проти сонця й манила до свого прохолодного лона. Юхим роздягся і з розгону кинувся в воду. Широко змахнувши руками, він поплив на глибину.

ПОЛТАВСЬКІ ОБРАЗИ

Леонід Гребінка

1

На леваді плакатами рядна —
Сніжні пасма на буйній траві.
Сонну стежку, украй безпорадну,
Хтось дбайливо до ряден завів.
Зацілована сонцем багатим
Похилилася в млості трава
Вечір човном по ній підплива
Пада птахом на ряден плакати.

2

За тинами поле і яри,
За тинами хороводи сонця,
Налилися літом явори,
Теплі тіні зайчиками гоняться.
Роздоріжжя.

Курява.

Вози.

Кізяки.

— Цабе. —

(Прокльон).

Вибі.

День хапливо прозолоть розлив
І побіг за обрій, за юрбою.

3

Ніжиться Псьол на піску,
Мружиться сито і ласо.
Срібну дрібну луску
Кидає вітер на плесо.

Гай понад воду звис —
Корінь полоще недбало.
Висхлий дубовий лист
Вітром у плавні підбило.

Тут повсякчас боротьба
Точиться в пінявій муті, —
Сильним кремезним дубам
Тактики Псла не помітить.

Псьол подолає їх
Ласкою, млостю, жагою.

Хитрість гнучка течії
Зборює силу гаю.

Гай відступив на лани.
В плесі — з коріння корона:
В небо, мов той водяник,
Пнаються дуби корінням.

4

Перевесло скрутила.

— Ой! —

Наколола коліно стернею.
Сонце в поле вп'ялось п'ятірнею,
Придушило несміливий зойк.

Ой, дівчатко, всього чотирнадцять
Буде їй на Покрову дівочу.
У знемозі під снопом згинається —
Півкопи докінчити хоче.

— Може, дівко, тобі допомогти?
(Винувато дівча всміхнулося)
День їй — степ золотий,
Вечір — вулиця.

5

Заснув у борозні. Гливкий чорнозем
Послався гоном.
Пестливий легіт лагідно доносить
Іржання коней.

А в голові — чужі, забуті мислі.
Мов молоточки...
Та може ж час цю казку стислу
Колись доточить...

П'ЯТА ЗАПОВІДЬ

Гр. Яковенко

На ньому світло-бурштинового кольору пальто, на голові плескувата мерлушкова „кубанка“ з зеленим денцем, перекресленим хрест-на-хрест двома червоними стьожечками, а на ногах... на ногах материні полуботки — на кожному з них лише по одному гудзику: на правому зверху, а на лівому знизу.

Щоправда зосени, коли допіру почалися студії в школі, їх було на кожному чобіткові рівним ліком по дванадцятєро. Та цей бравий молодець в кубанці над усе інше шанє ширє правду. А подругє, скажїть, будьтє ласкаві, який йому сєнс брєхати, коли на його сумлінні нємає жодної темної плями?.. Він зробив тїльки тє, що зробила б на його місці кожна розумна людина. Хїба то є порєк вигідно комерцієвати?.. Якї дурниці!..

Слухайтє, товариші, уважливо!.. За двї неповних дванадцятки якихось там нікємних гудзиків він вимїняв аж шєстєро пер... Далебї, шєстєро! Ось вони — двє тупоносих, а рєштє „кобилкою“ Ну?..

Постїйтє, обуритєсь ви, комерсєнтє спритний!.. Аджє маминї чобїтки зашнєрєвувались двома суканими повєрозєчками, скажї, голубє, дє вони?..

— Дє вони?.. Та-на-на, отож згадали!.. А двї добрих, зручних швагалки з подвійним зашморєм кожна?.. Коли „денїкїнци“ з першої школи, мов та сєрана, хмарю сунули на них і лєдвє було нє захопили їхньої фортєці біля Сєвчиного тину, чим би він тоді боровся від білих вєрогїв?.. Ну, чим, скажїть?.. Ага, мєвчитє!.. То ж то й є!.. Нє будь він гарно озброєний, його лєгко могли б захопити в полов, а хто ж нє знає, який цє сорєм бути повєволєним від якихсь там „миршєвих“ „денїкїнцїв“!..

То правда, що в запалї борні вони повалили дядькового тина. Звісно нєгарно. Ну й дрібної картоплї поменшало в льєсі корєбок на три, поки зброя нє загубила своєї бєзєдатности. Дарма!.. Вєрога подєлєли, він ганєбно тїкав аж до самісїньких лїз і тїльки там знайшов собі бєзпєку від його влєчних пєстрїлів. А кожна пєрємога над вєрогом вєрта й нє такої офїри!..

Щє ви маєтє запєрєчити отакому-но гєрєєві в маминих полуботках?..

Перша школа стоїть на коопєративному майданї, якраз посєрєд сєла. Вєртєтисє додому доволї далєчєнько. Хоч цє й нічого нє складає для нього, а протє...

На Гарматній вулицї, самє на тїй, дє стояли колись австрїйські гармати, така люта собашня!.. А Лукїя Павлівна рїшучє заборєнила йому пєрєховувати в торбї з книжками мєрзлї грудки — якось нє згадав він про них і повїсив торбу на кїлочєк біля нєтоплєної груби. Бєз грудки ж на Гарматну й нє потїкайсє!..

Вибравшись врєштї за сєло, він мїнає кущик крилатих вїтрїків на вигонї, простує гїн трєє мєжником і потрапляє на вузєньку

стежку, протоптану його ж власними ногами. Он, ген-ген осторонь, довгий разок небіленьких хаток без огорожі — друга з цього краю, то їхня домівка.

Його молодий та бравий татко служив колись у червоній кінноті і має за це собі відзнаку на груди. Повернувшись нещодавно на село, він не захотів жити з дідом і перебрався на новий план, щоб артільно хазяйнувати на вирізаній землі. Ось тільки вони сплатять останню рату боргу за трактор, так почнуть ставити одну велику огорожу й обнесуть нею увесь хутір. Принаймні, так казали татко на загальних зборах артілі. А татко така людина, на яку можна цілком покластись. Ви ж розумієте, що воював він у Червоній армії й має собі відзнаку на груди...

Ви помічаєте, читачу, що ми непомітно збилися на манівці й ухилилися від головної теми?.. Справді, при яких тут татко з його артільною обробкою землі?.. Я цілком згоджуюсь з вами. Татко знайшов своє місце у колективі й не мав би був грати жодної ролі в нашій повісті. А коли так, то вернімося же хутчіше до його пречудового сина!..

З самого ранку й до пізнього вечора біля кооперативу не вгає рухливе життя. І не дивно, бо кооператив править за осередок усіляких інтересів села. Окрім усього іншого, у кооперативному дворі міститься ще й сільсько-господарче товариство. Там, під довгим закотом, точать зерно на тріерах, лагодять плуги, борони, брички та оглядають два новеньких трактори, що їх нещодавно приставили з Одеси. Ой добрі ж трактори!..

Та, знов же, річ не в них. Справа в тім, що хлопцеві в світло-бурштиновому пальті немає іншого шляху, як тільки не повз гамірний кооператив. Він стоїть майже поруч із школою, обминати його аж ніяк не можна. Не можна й край!..

Не будемо трактувати про те, що кожній людині притаманно лише їй одній властива вдача — це річ світова й кожному добре відома. Можливо, що цей хитренький парняга й не хотів шукати іншої якоїсь стежки. Скажімо, що йому самому вельми подобалось бути центром уваги. Та краще нам не розводитись з цього приводу, а вернутись до нашого симпатичного героя.

З Володею люблять розмовляти й майже щодня зупиняють його біля кооперативу. Володі ніколи, він поспішає до школи, уже, мабуть, усі поспоходились, а йому не годиться баритись, бо він старший у своїй групі. А пощирості він не від того, щоб загаяти якихся там десять хвилин на розумну бесіду із статечними людьми. Казати правду, Володя завжди важить на обов'язкову зустріч, а тому й рушає з дому на півгодини раніше. Та про це, звісно, ніхто не повинен знати. Це його власна справа.

Володя щодня читає газету, а по неділях то й журнал з малюнками, він завжди в курсі всіх світових подій. Натиск Баче-Сакао на Аманулла-хана, приїзд Максима Горького, засідання останньої сесії Ліги Націй, інтерв'ю Літвінова. Володя, коли охотиться, про все

й докладно вам розповість. Тільки не перебивайте його!.. Дайте йому змогу викладати вам події в тому самому порядку, в якому подано їх у газеті. Бо інакше він може легко помилитись і, чого путнього, слутати маршала Фоша з маршалом Пільсудським. А було б дуже смішно, коли б маршал Фош лаяв депутатів польського союму „брудними зачуханими свинями“. А то б уже зовсім скидалось на смішний жарт, коли б маршал Пільсудський приставився у Франції і його, мов справдішнього героя, урочисто ховали французи — з музиками, з прапорами. Звісно, усі маршали на світі однакові, а проте, правдивий переказ подій над усе!..

Темою сьогоднішньої розмови, на превеликий наш жаль, не стане співчутливе обміркування отих дрібниць, як саме тепер почувають себе „брудні, зачухані свині“ з польського союму. Ніхто з присутніх не потурбує невмирущої пам'яті маршала Фоша, лежатиме він у домовині, як та славна й велика людина, що одна врятувала від загину цілу Європу.

Сьогоднішня бесіда матиме іншу, далеку від політики, тему. І, скажемо ми, краще б їй зовсім не починатись, цій прикрій розмові. А після сьогоднішніх дебатів гірко прийдеться нашому крихотному розумникові. З його пишного вінчика випаде не одна, чесно добута, квіточка. І всьому виною Микола Ванович...

Та ось він сам своєю власною персоною, повагом наближається до кооперативу. Тихо!.. Парняга зовсім не помічає, що його ждуть...

— Ей, ти, герой, постривай лишень!.. — гукнув хтось з натовпу, помітивши поважну постать котигорошкуватої людини в жіночих розхристаних полуботках. Розмова під крамницею одразу вщухла. Перезирнувшись і покашлявши в жменю, бородаті люди насупили брови й неспішаючись рушили на шлях.

„Герой“ повернув голову й статечно зупинився. Годиться, перш за все, лагідненько підсмикнути штанці, а потім того молодецьким рухом збити кубанку на самісіньку маківку, а після всього цього поспробувати кінчиком язика ґрунт під носом. Ніби усе в доброму вигляді. У чим справа, шановні громадяни?..

— Чий ти такий є й пощо саме ходиш нашим кооперативним майданом?..

— Гм... гу... — Хлоп'я робить здивовані очі й неквапливо ступає два кроки назад. — Хто ви, що вам треба від мене?..

Отой, що в нього червоний ніс бараболю, а на ній гострі сиві шпичачки, то їхній сусіда, дядько Микола Ванович. У кожусі з чорним закатом, то Дмитро Стуканів... Той, самий Дмитро, що підчас вистав у сельбуді грає на скрипку. Тітка Любка, дядько Петро. Усе старі знайомі. Он, геть за іншими, стоять його татко й чомусь пильно дивляться вгору, хоч там і непомітно аероплану. У татка на плечі нова лата. Коні потрошили рештовання у стайні, його конче треба полагодити...

Але він нікого, нікого тут не знає. Далебі!.. І його ніхто не знає, він не тутешній. Це якісь незнайомі й страх які ворожі йому

люди. Чи ж він відає, що саме лагодяться вони заподіяти йому?.. А висока людина з латою, то, мабуть, зовсім і не його татко. Його хоч і високий та не такий. Йому просто ввижається... з переляку.

— Іду я, громадяни, до школи, а майдан народній...

— Добре!.. А чий же ти будеш?..

— Чий?.. Сам свій!..

— А зовуть же тебе як, козаچه?..

— Як тут, біля кооперативу, я Володимир Лободько, а як ось прийду до школи, то буду вже Володька Буденний... Усі мене так звуть. І Лукія Павлівна.

— Он воно що - о-о-о!.. Чому так, повідай!..

— Простісінько!.. Ви знаєте білу гвардію с другої школи що на Лимані?.. Вони б давно набили нас, коли б не я. Федька Лантухів у них за генерала Май-Маєвського, та такий він лютий, як бандит!.. Слово чести!..

— Слушно!.. — годиться суворий допитувач. — Громадяни!.. — виголошує він, урочисто повернувшись до решти свідків, — раз пролетаріят завдає доброї „букси“ генералам, я згодний відпустити з миром цього відважного воюка. А ви якої думки, кажіть, не соромтесь!.. Чи може ще хто хоче щось поспитати в нього?.. То питайте, шановні громадяни, я дозволю!..

— Дозвольте мені, товаришу!..

З натовпу, піднісши руку горі, неспіливо виступив дядько Микола Йванович, що в нього ніс предивно бараболею, а на ній сивенькі шпичачки. — Дозвольте мені дещо поспитати в нього!..

— Прошу!.. — годиться допитувач і повагом відходить на бік.

Микола Ванович наближається до хлопця, присідає біля нього на коліна так, що дивовижний ніс його стає на одному рівні з Володьчиною кубанкою, і удавши лютого вигляду, загрозовито питає його:

— А „оченашу“ ти знаєш, песиголовець, говори?..

Володимир Лободько не губиться, він тільки здивовано питає, кохаючись з дядькового носа:

— Оче - на - шу?.. Якого це?..

При цім недомисленім запиті попередній допитувач несподівано пирскає в кулак і хутко повертається спиною до Володьки. Свідки й собі починають підсилено кашляти та переступати з ноги на ногу. Тимчасом Микола Ванович настирливо провадить своєї:

— Тож, певно, „богородиці“ знаєш?.. А ну, прокажи!..

— Бо - го - ро - ди - ці?.. І її не знаю... Казала Лукія Павлівна, що на весні поведе нас до річки й покаже нам усіх чисто жабів, які тільки на світі є, — і тих, що у воді живуть, і тих, що по стерні стрибають... Я поспитаю в неї й про богородицю. А так не знаю.

— Ха!.. ха!.. ха!.. Молодець, Володька!.. Конче поспитай!.. Може там і „достойно есть“ знайдеш на стерні.

— Ша, ша, громадяни!.. — Микола Ванович притьмома схоплюється на ноги й кидається до натовпу. — Ша, — кажу вам!.. Я ще не скінчив. А десять заповідів господніх знаєш, хлопче, кажи?..

— Знаю, знаю!.. — підстрибує Володя на місці, страшенно радий з того, що хоч на цей раз він не осоромить себе в очах цього, на диво освіченого, дядька. — Проказувати, чи як?..

— Починай!.. Перша заповідь: „Аз єстьм господь бог твой, да...“ Продовжуй!..

— Зовсім не так!.. — обурюється Володя, — не знаєте, а мо забули. Перша заповідь починається так:

„Піонер дбає про своє та інших здоров'я...“

— Ніяких там „аз“ і „єстьм“ немає. Далі так:

...Він витримливий і бадьорий, встає рано, старанно миється, робить гімнастику!..

Уражений Микола Ванович розводить руками й з острахом точиться назад. Що це за потвора стоїть перед ним?..

— Не мене, людей посоромся, юначе!.. Що ти верзеш?.. То ти битий неук. Ти зовсім нічого не знаєш!.. Хіба це написано на скрижалях господніх?.. А про п'яту заповідь, то ти, мабуть про неї нічого й не чув?..

Що цей дядько говорить?.. Не чув... Яка нестерпуча образа!.. Тут „сам свій“, Володимир Лободько губить витримку, кидається з ноги на Миколу Вановича й цупко хапає його за поли кожу:

— Я не знаю?.. Я?.. Так слухайте — но!.. Чи я знаю, чи ні.

— А мо й справді не знаєш?.. — заступається дехто з натовпу за Миколу Вановича. — Переконай нас, тоді здамось на тебе!

— Знаю!.. Знаю!.. Ось п'ята заповідь:

„Піонер працьовитий і заповзятий, уміє працювати колективом при будьяких умовах, дає собі раду за всяких обставин...“

— А що?!

Володя кидає дядькову полу, засуває руки в кишені бурштинового пальта й з виглядом лицаря-переможця обводить очима неймовірних дядьків. Кому тепер соромніше — йому, чи їм?.. Він, ланковий в загоні, та не знав би п'ятої заповіді з їхнього, прибитого на стіні, символу?.. За кого ж вони беруть його собі?..

Дядькам страшенно ніяково, вони понасуплювались, мовчки сопуть носами й гоноблять очима кудись у бік. Микола Ванович чисто розгубився й стовбиче осторонь, мов приголомшений. Ото не треба було допікати йому!.. Навіщо було чіпати його, скоро йшов він до школи і нікому жодного лиха не мислив?..

А проте, Володі шкода бідного дядька: ні справді, у нього дуже гарненький ніс!.. То нічого не визначає, що він скидається трохи на бараболу. Усякі носи бувають на світі. Він уже не сердиться на нього й ладний широ вибачити йому його неймовірність.

— Слухайте, дядю!.. — зичливо удається Володя до Миколи Вановича. — Походіть зим зо дві до нашої школи й ви знатимете не згірше мене, їй право!.. Наші заповіді дуже легко зятимити.

Але...

Захопившись умовляти сердешного дядю, Володя нічого не помічав. А тимчасом, до кола наблизилась людина з латою, захилилась за чиеюсь широкою спиною й несподівано перебила Володю:

— А хіба ж то п'ята заповідь, що ти її допіру проказав?.. Тож тільки третя, задавака несусвітній!..

— А... а... а...

Володя опустил руки, спантеличено блимнув очима й замовк. Де йому шукати підтримки й поради?.. Схопився за штанці, чухнув потилицю й, зрештою, пошарудів язиком під кирпою. Не допомагає!.. Справді, третя, а не п'ята — помилися!.. Що ж діяти?..

Утворилась навколо Володі дивна тиша — навіть сніг і той нікому не хрумтів під ногами. Володя стрепенувсь, наквапив на самі очі кубанку й з обох ніг подався тікати до школи.

Тільки тоді, як за прудким Володею зачинились шкільні двері, ожили люди біля кооперативу. Тільки тоді німу тишу одразу зворухив гомінкий вибух довго тамованого реготу.

— Ха... ха... ха... ха... ха... ха... О-ха-ха-ха... Осоромився наш герой!

Ах, якби бідний Володя та бачити міг суворого дядька Миколу Вановича!.. Він не сміявся — ні. Він схопився за живіт, закинув голову назад і стогнав — тоненько й пронизливо, ну чисто так, ніби його хтось там ззаду чикав помаленьку тупим ножом. Кумедний дядьків ніс змінив постійний свій колір на червоний, двигтів і розпливався на обличчі, а вридлигоди стулювався у велику моргулю і гонобив стрибнути на самісінкий лоб. Дядько умів сміятись!

— Ху!.. — промовив він, витер сльози, висякав носа й наблизився до високої людини з латою. — Молодець твій Володька!.. Справді, не завадило б старому дідові та одну зиму походити з торбою до школи. Видимо, під колишні заповіді треба підбивати нове хутро.

— Н-да-а а... — якимось вимушено відказував той Миколі Вановичу. Сам же не ворухнувся й не одвів очей від шкільних дверей, що щойно зачинилися за його сином.

На ньому ось стара, ще дідівська, чорна свита, а на ній аж чортова дюжина білих латок. Та був у нього колись дивний, світло-бурштиновий френч з золотою підковою на рукаві. Бачив той френч небіжчика Фрунзе під Перекопом. Городовито витинав груди й розправляв рукава в Ростові перед Буденним. Багато він бачив, а ще більше перевідчував. Тому не вернутись ніколи!.. Виявся світло-бурштиновий на доброму коні, радісно відчував напружені, мов струна, поводі. Шабля!.. Світло-бурштиновий френч, — хто візьме те на віру? — бавився колись співучкою шаблею... І дались же комусь назвати ті молодецькі забави!..

Йому й трохи не шкода, нехай носить на здоров'я. Молода мати ходить, у стоптаних повстанках. Матері ніколи й нічого не шкодують своїм дітям. Хай росте чесний та розумний!..

А проте... проте ж Володимиру Лободькові слід би краще за-своїти заповіді своєї нової віри. Знати їх бездоганно!..

Висока людина скинула лату на плечі й задуманою ходою потягла геть з кооперативного майдану.

Соромно, Володю, помиляйтесь на таких важливих речах!..

А ми з вами?.. Ми з вами, шановний читачу, щиро пробачимо Володі його тяжку помилку. То нічого, що йому повернуло вже на восьмий рік, і він у Лукії Павлівні перший учень у другій групі. Признайтесь чесно, чи не так само, як і ви, ніколи не помилялись?..

Володимир Лободько, ми кріпко певні того, з часом виправить свою помилку.

ДО БАТЬКА ЛИСТ

Микола Шпак

Знову б'еш дітей і матір.
Ще ж зима, а хліба недохват...
Хоч тобі і сорок п'ятий —
Нехазяйська в тебе голова!

Восени весь хліб розтринькав:
Тому винен, те купив —
Залишилось — гризтись тільки,
Та останній ще пропить.

Навіть, бачиш,

схудлу конячину
До весни дотримати не зміг.
Ну, скажи, тепер же — чим ти
Допоміг заляканій сім'ї?

Шкода так дітей і матір,
І тебе (за старість би хоча)...
Не ходити дітям в латах,
Не носити ж матері печаль.

Вдома радість перетятю,
В хаті горе — хліба недохват...
... Хоч тобі і сорок п'ятий —
Нехазайська в тебе голова!

М'ЯТА

О. Ведміцький

Не про сиві часи над озерами чар,
Не про руту, коханням залляту —
А про нашу добу, що гаряча, як жар,
І про зелень холодну, про м'яту.

Що не рік — і вона — за квадратом квадрат —
Плахту нив прошиває зелено...
А над нивами пах стеде хвилі забрать
У полон сум житів і ячменю.

О, той пах. Він п'янить, він клубками — до сел:
Його п'ють насторожені хати...
А коли восени гострий пах понесе
Над шляхами — потоками м'яти,—

Знову дума встає: не про скло журних вод,
Де з вінками ворожать дівчата,
А про нашу твердиню — про м'ятний завод,
Де струмками видзвонює м'ята.

Понад містом тоді гостро-лоскотний пах
У клубках зацвіте — і за гони:
— „Прошивайте зелом плахту нив на степах,—
Я лечу відціля за кордони...”

О, тоді я визнаю свої рідні поля,
Понад Удаєм тиху Прилуку;
І задуму озер вже по-іншому я
Розплескав би човнами по луках...

Лиш ударить весло — на плантацій зело
Впаде золотом струмень — полляти...
Забуває земля... І співає село
Про звичайну... холодну... про м'яту.

ДВІ

Л. Дивніч

Гарячкова ніч сповіді. В присмерку палати, повернувши на подушці забинтовану голову, начміліці бачить тільки схилену над ліжком білу постать старенької сестри-жалібниці й її ясні, уважно-слухаючі, спокійні очі. В ці глибокі й мудрі очі старости, як в очі загубленої десь-то в минулому нені, кидає він в тужливому розпачі гіркі слова про свій незаживлений біль —

—...цуценям я голодним ріс, безбатченком: під чужими тинами, коло чужих барліг. Добрість людська стусанами та докорами годувала мене досхочу. На люті я ріс. Змалку вчився падлу всякому долю свою сирітську під ноги килимом слати,—аби тільки жалість мали. А жалости —

—...жалости не знав. Як прибуду непотрібну і в світі мене нагнали дитиною безпорадною. Дванадцяти ще не було. Торбину, постолі, бриль дірваний — котись перекотиполем, бурлацькими доріженьками. Ну й покотивсь. Тільки вперше, мабуть, закипіли тоді в мені сльози дитячі пекучою злостью, вперше зубами тоді клацнув на весь світ. Кидало, било мене землями різними без милосердя: і наймицтво, і рибальство, і Донбас, і море — все по моїй шкурі пройшло пестошами [мачушиними, боки мені обміняло — щоб м'якший був. Пірнув я в життя з головою до дна. Виварився в ньому. Ну, а жалости — жалости й тут не знаходив. Наче й багато людей, а наче й немає людей — вовки: горлянки пильнуй, щоб не перетяли, — зуби вищиряй. Як у лісі. І як стояв мир порожній навколо мене, так і стоїть порожній: нікого в мене — сам. Ну, а самому несила, самому моторошно.

Може від мотороші цієї більше й одружився я на дев'ятнадцятому році, шахтарем бувши. Була вона в батька, либонь, одинадцята. Що в батька їм горювати, що в мене — однаково їй. Злидні, вони, неню, скрізь однакові — не звикати. А в тім, брешу, раділа, як ішла: з бабами я не битливий, баба з мене мотузку сплете — як хороша баба. Та й із себе я не мазниця — очі сині, чуприна в'ється. На весіллі по-їхньому, по-баб'ячи плакати б треба, а вона сміється, вихвалється: —

— Буду з Стьопкою щаслива я до смерті — кучерявий він! — Не рахував я днів — весело минали. Місяць. Рік. Без любови я весілля відбув — самотності злякався, а сплив рік: немає в світі цілому дорожчої за Настюшку, дарма, що негарна, а люба. Віддерти від серця — кров потече. Було раніш все й собі вовком на людей, п'ястуки наготові, а тепер сміх в очах, завзятість: дала Настя штейгеру в морду за мене, за хворого в той час — і враз ляк в чортах, у прірву — двойко нас — підступай, кому пики не шкода!

Так.

Ну, з шахт після штейгера, все таки, пішов. В рибальчу артіль наймитом. З Настюшкою. Що радість, що горе — не зраджує Настюха,

по всіх шляхах вірним другом — за мною. Коли милує, коли й плаче, коли пісні співає — розливається. Єдиною порадою моєю була, єдиною радістю — до самої війни. А на другий рік війни в трюмі крейсера над папірцем заялосеним друга радість мене обпалила: „війна — війні“. А третя — революція. Запалав я. Дуже вже люто дукарі мене голодом та холодом гостили — рахунок скортіло підписати їхньою кров'ю. За рушницю — в полум'я. Ну, а Настюшку й тут, як пришло до мене. Всі дні так разом і провоювали: на коні — на коні, в очереті, в лісі — вона їсти носить, на довідки ходить. Пораненого двічі з баталії виносила. Денікинці скривдили, мордували — мовчала за мене, а я в цьому ж селі в знайомого дядька в льоху лежав тифом, і головою моєю золото важили. Ех, Настюшка! — не було в мене, мамо, нікого ріднішого, кращого, дорожчого в світі за неї.

— Спливли роки по тих днях — не оглянувся. У Насті вже дитина — очі сині, а коси мамині, чорні — дівчинка — цвіркун. А в мене район: вісімнадцять сіл, ліс, бандити, самогон. Перехрестя від зброї й ще револьвер у рукаві. У мене міліція — червоним кашкетом маячити в лісі під цівкою бандітського куцака, зуби вищиряти, — як і раніш. Тільки тепер вже знову сам я — відстала Настя: боїться, плаче. Дитина в неї. Домівка. Була б ти, Настюшка, знала, була б знала!

— А я хіба знав? Знав, як скочив з коня, як на ганок збіг — на з'їзд учительський за секретарем парткому — знав що спіткає мене, мій мою вояцьку потрощить на трісочки?

В коридор убіг поспішаючи. А вона — Тася — в дверях стояла. Пристроєна ловко, в черевичках блискучих, в пахоощах — як лозинка під вітром гнучка й тендітна. Незнайомий я був ще з нею тоді, — знав, лише, що чоловік білий — за кордоном, а вона хоч і тут, по правді працює, ну, гоноровита пані: з людьми привітна, а саме наче остеронь стоїть — чужа всім. А, гонор? — думаю. Ну, гонор і в мене є: лушперив я вашого брата гаразд — чекатимеш чоловіка не один рік! Підійшов. Ще розсердився — дорогу заступила. Але ввічливо прошу — дозвольте пройти!

— Звела вона на мене очі сірі, а може блакитні — дивиться пильно. Не рухнулася. Нудиться, скучно їй — і тут вона чужа. По тому жартом, може посміхнулись очі сірі, глянули лукаво, — помалу — помалу остеронь стала, наче знехотя. Відповіла, словом грала —

— Дозволю!

— Пройшов я повз неї йолопом. Мовчить. А наче сміється за моєю спиною. Так тоді неспокій на серце й ліг...

Раніш чув: учительська конференція. Не думав про неї. Тепер знаю — учительська конференція, п'ять день. Ну, перший день я ще так — сяк павою проходив: немає коли, мовляв, за роботою згадувати бариньок — себе дурив. Другого ж не втерпів, увечері — там. І наче ненавмисне все коло неї трусь. А вона проз мене ходить пишно, не дивиться. Вчителі навколо неї, все — комплекси, системи, методи — так і дріботять, і вона — тільки видко: набридло їй це. Ні-ні, та й гляне на якогось по жіночому. Ну, на мене — хоч би раз. Звичайно,

що я? Мільйонер. Життя моє знову вовче. З-за рогу. Всім мир, а мені все колотнеча. Та й балакати я не артист. Шабля, рушниця — так, а в балачках не митець. Помовчав я, помовчав коло неї, зірвався: уходити. Тоді тільки й глянула — поглядом довгим — і, наче з посміхом, голову похилила. Як малахаєм витягла мене по лицю — розлютувався. Пішов. Ніч не спав, а на ранок — під три чорти дурість з голови. Працюю. Себе лаю. Чого мені? Жінка в мене — чудесна, дочка, Лідочкою зветься, шостий рік горобчикові.

Під кінець конференції зустрів пані пишну в культурному відділі. Дивиться, як на стіну, наче немає мене. З завідувачем розмовляє. Не посміхнулася. Не забалакала. Та й мені вона — пусте. Одне тільки помітив: руки в неї маленькі, ніжні — безпорядні руки, панські. І чудні, наче дитячі — хитнула мене до цих рук жалість незрозуміла, в житті моему, неню, перша жалість.

Піриречений я був вже, мабуть, тоді. Не розумів тільки. Думав — минеться. Звісно: жінка — негарна, малописьменна, коло печі, коло прання, нетіпахою ходить, дурниці іноді плеще, темнота, — що з шахтюрки візьмеш? Та й дванадцять років укупі. Рідна. Близька. Люба — в серці вся. А звичайна. Нудна. Всі слова сказала, а нових слів у неї нема. А та — вабить, манить магнітом. В серце входила непомітно, а очунав — не свій уже: день при дні думка тільки про неї, за ногами її біжить думка псом покірним. Ох, і лютував же. Хмарию ходив. Подумати ж: хто Настюшка мені, а хто вона? Аджеж рученьками панськими з баталії не виносила, не кидала свого тіла межі мною і ворогами моїми, нужі фронтами не годувала, — чужа, ворогова жінка. А згадаю: руки Настюшки — колоду зведе, — й ті: ніжні-жалісні. Як ляжуть ці руки — в думках — на лице, на очі, шию облетуть — затрусить.

Місяць цілий душив своє серце в жмені, думав — лихо задушу. Працею мордував себе. Небезпекою п'янив. Коневі спочинку немає, а хлопці — вишком — в бога-мать: сказився. А другого — жовтнем, з дерева лист жовто-гарячий падав — зустрів її на дорозі: в село своє йшла за п'ять верст. Запалала радість — не втримаєшся. В шум боротьба з собою. По конях, тачанкою — до неї.

— Підвезти?

Глянула згорда. Головою хитнула. Йде не спиняється. А в очах посміх розгортається — з пики моєї спантеличеної. Скоса — на мене. Раптом стала. Сміхом гордість свою розтопила —

— Ну, висажуйте!

Підхопив я її рученята, висадив, посадив поруч. Від радості — зламав би, зацілував би, може — заплакав би. А дихнути — не дихну, важко. Подивилась вона на мене знову пильно-пильно, як перший раз, руки помалу відібрала, губи щільно стиснула. Похмарилась. А я по парі — летимо. Мовчанка між нами. Відсунулась вона край тачанки, наче нічого — в одну крапку дивиться. Тільки ж ні: хвилюється — непокійна. А я — буря в мені. Боюсь і глянути, тільки знаю: поруч зо мною, золота моя, мила...

Так і прилетіли під самісеньку школу. Зсадив її. Прощається. Сміється:

— Ну й набалакалися ми з вами!

А очі невеселі, злякані. Руки не, дала. Побігла.

Ну й почав же я кружляти відтоді. Вісімнадцять сіл в районі, а я все туди, де вона. Штрафи правлю, самогон трушу, а сам в сіль-
раді сиджу струною накрученою: може ввійде. Тільки не входила —
коли-не-коли. Збігались справи — бачилися. Голос дзвінкий — пісня, і
сама — як пісня. А на мене гляне — не всміхнеться. Піде — слова не скаже.
Сиджу я. Навколо нарід тяжкий, ненажерливий, все йому мало, всім
незадоволений, на мене скося дивиться, по-вовчому, — а мені серед
нього працювати треба, день при дні працювати треба. Праця, воно
праця, мамо, а пісні хочеться. А пісні нема — пішла. Сумував я за
нею лото. Серце рвав. Ну, а бачити, все рівно, рідко доводилось.
За всю зиму, може, ще разів зо три в районі зустрів: в шубку загор-
неться, стеком грає, сміється, жартує, очі привітні — це з другими.
А я ввійду — невесела зробиться, похмура, наче боїться мене, наче не
хоче мене, і ні пари з уст. В'язало вже й її тоді шовковим павутинням.

Перед весною вже дає мені завідувач культурним відділом папери
їй в школу передати. Давав — хитрі очі посміхались, мружились
глузливо. В шум. Мені перед очима — світ пливе. Папери в кишеню, —
на коня. В серці радість дитяча: буде дивитись, буде сміятись, слова-
пісні розсипати.

Приїхав. В сільраді з годину байдки бив. Тоді — в школу.
Садом переходив, ще твердий крок був, а постукав у двері — зла-
мався: зникли десь всі слова, заціпило — двері відчинила жінка вчи-
телева. Питаю.

— Нема?

— Зараз із кооперації прийде.

Провела в Тасіну кімнату. Пішла. Сів я на підвіконня. Чекаю.
Кімната, як у книжках — біла, біла, в квітках уся, — і пахоці від
усього: бузок наче. А на письменному столі книжки. На письменному
столі — схопився, до столу мене кинуло — він, чоловік, голова гарна,
офіцерська, очі зухвалі. Любий, видко: завжди перед очима. Трем-
тить карточка в руках, а від дверей:

— Добридень!

Оглянувся. Стоїть вона в дверях, з холоду горить — весела.
В очах бісики-радість. Підійшла. Руки дає, а дивиться, то просто в вічі:
смілива звичка в неї була — людям просто в вічі дивитись. По тому,
з посмішкою лукавою, карточку чоловікову з однієї руки та на стіл,
кашкет з другої — на стіл, на папери культвідділовські махнула
недбало: обридли. Сміється.

— Я вас в полон беру, скучно мені смертельно!

Кошеням на канапу в теплу хуску.

— Ну, давайте знайомитись.

Обкрутила вона мене в той день навколо пальця, як ганчірку.
Висотала з мене все життя моє, і не стямився, як віддав їй усе, що

ховав у серці від людського ока. Хочеш — смійся, хочеш — жалій. Не сміялась. Дивилась пильно, з-під чола поглядала ласкаво, по жіночому дивилась, мамо.

Поїхав я від неї — очмарілий. Сідло рипить, кінь іде — головою кива, а в мене перед очима — вона. Все згадую — і як чаєм гостила, і як слухала мене, руками своїми граючись, і як виряжала, схилившись до одвірка головою русавою — все мені, як сон. П'яний зовсім. Шляху не бачу. А на долоні — від долоньки її маленької — бузок, пахощі ніжні.

Почало мене таскати щонаочі в село її. Прилечу вихорем, обплету школу разів зо три та й назад. Додому. А вдома... Нудота. Хропе Настя на спільному ліжку. Лідині цяцьки під ногами. І в кімнаті, як у заїзді: ніщо місця свого не має, переплуталось все, брудно — не встигає Настя. Зник сон з очей. Ночі безсоні: думи голову сушать. Від ліжка спільного в канцелярію почав тікати — до ранку там. І раз. І два. Спитала Настя, а я вперше в очі їй не подивлюсь, від розмови зайцем полохливим утік. Почала тоді лежати й вона без сну — думати думи свої. Тихо стало в нашій хаті, як перед бурею чорною. Не хропе Настя, не співає. Дні пішли важкі: крок за кроком погляд Настюшчин сумний, допитливий. Ну, та тепер вже дарма — немає мені спини: по дню й там, по двох і там. Хоч здалеку побачити, хоч почути за неї. І така думка: не покохає — лиха нароблю.

Тільки ж покохала, мамо, ох, і покохала...

Весна тільки-тільки цвісти стала. Повів я одного вечора Настюшку в кіно. Шкода зробилось. Все без мене, все без мене, хай потішиться шахтйорочка й мною, і картинками — радістю вона не розмазана. А прийшли — враз серцем відчув: тут — Танюша. Посадовив я Настюху на стілець, оглянувся, знехотя наче — щоб Настюха неспокою мого не примітила. Очі й шукати не шукали довго — відразу Тасю примітили, бачу: в'ються навколо райвиконкомці бджолами — завжди так. Потемнів. Ревную. Вечір мені раптом задушливим здався, наче в громувицю. Балакає Настя з женорганізаторшою, а я — слово їм, друге, відійшов помалу, цигарку запалюю. Думка там, коло Тасі. Обійшов стільці. Став перед очима.

— Добрий вечір!

Не глянула. Кивнула тільки мовчки. Балакають ті, що навколо — розсипаються. Вона ж слово кине, посміхнеться — хвора наче. Водить байдужими очима з лица на лице, куточки уст тремтять: ось-ось заплаче, а на мене хоч би раз глянула — не дивиться зовсім. Неласкою її прибитий. Мнусь: чи йти, чи стояти. Коли підводиться агроном, що коло неї сидів —

— Сідай, Стьопко, я до жінки — гнівається.

Сів. Глянути б — може й моя гнівається. Та, де там. Як сів, так і думка одна: наче хвора, наче боїться чого, мовчазна-невесела, наче співає, а слів не чути. І поруч — рукав до рукава, нога до ноги. Б'є серце тривогу: скоїться щось-то.

А тут — дзвінок, погасла електрика: картина йде. Ну, перша частина — нічого. Друга. Третя. Мовчить Танюша. Голову похилила

мов квітка зів'яла, — пальці тільки тисне, ламле. Піти б від неї, до Насті піти — несила. Піду — лиха нароблю, бешкет вчиню. І неспокою Танюшиного не знести — болять. Взяти б на руки, голубити.

— Танюшо...

Поглядом розгубленим глянула в очі:

— Не треба.

— Немилий?

Як вітром зломило її: дитиною безпорадною прихилилась до мене, лице до рукава притиснула, а руки — гарячі — в моїх руках. Ну, і все навколо зникло. І театр, і мир — порожні. Вона — я. Люди на картину дивляться, сміються. А я очі шукаю любі. Знайду — потопаю в них. Ех. Взяти б на руки, понести... Ножем в серце вдарила мене електрика. Кінець. Підвелась Танюша. Завідувач культурного відділу підійшов з дружиною, — забрали Танюшу. Оглянувся завідувач од дверей — зачепив поглядом насмішкуватим, а мені на нього чхати, очей не відведу від Тасі — поки зникла. Коли ж кинувся Насті — немає. Шукаю — нема. Такої — зашкрябало щось в серці. На хвилю. А по тому все з голови — і Настя, і вороги, і друзі: Тася. Радість нестримана. За весну краще — весна в серці. Пишна. Квітами буяє. З цілим світом побратався б, до місяця сміюся. Здурів зовсім. Ходжу вулицями, як неприкаяний.

Додому тільки під ранок потрапив. Спить Настя, до стіни обличчям повернувшись, не хропе цей раз. Гукнув я на неї стиха — не чує. Спить. Роздягся я. Ліг. Ні, плаче, наче.

— Насте!

Мовчить.

— Настюшко!

Ні, спить. Ліг я знову. Гарячі руки по лице поповзли, зазирали в очі милі, очі сірі. Може й засипав уже — тільки раптом кинуло мене: плаче Настя — подушку до уст тисне, сльози ковтає. Похололо в мені серце. Я — до неї. За плечі — до себе. Рветься вона з рук моїх назад в подушку, ридає вголос. Я подушку з ліжка, Настю на руки, питаю:

— Чого сльози?

Тужить вона — ти мій вигорюваний, мій, пропаду, не віддам!

Залило мене сором-полум'ям. Падлюкою себе називаю. Все перед очима: як штейгеру в морду давала, як пораненого п'ять верст на спині волокла, як працювала за мене в безробіття. Все. Пригортаю я її до серця. Милую. На руках колишу, як дитину малу. Очі — ніч чорну — цілую палко: вік з нею, з Лідочкою. Та й приспав жіночку. Лежить вона в сні наплаканному коло серця мого, а в серці моєму — в серці Тася. Немає сну. Бачу: заплуталось все в житті, гірко заплуталось. Не викрутишся. Амба. Тікати? Дружину, доньку та й знову в чужі люди: з діда ж, з прадіда — бурлаки. Тільки ж, куди тікати від тієї, що руки я її пестив сьогодні? Адже ж коли б не ця, що з сльозми гіркими коло серця мого, то на коня і птицю — до тієї.

Шматується серце. Ходжу день, ходжу два — неживий. Настюшка хатою вже не турбується — на все махнула рукою. Лідочку від себе

відводить, не милує. Плаче нишком. В канцелярію почала заходити. Сяде. Дивиться на мене, на сокола свого, наче вперше бачить. А сокіл її...

— ... А з Тасею — не второпаю — водить. Раз — вдома немає. Два — хвора, турбувати не можна. Три — знову немає, до міста поїхала. По всіх шляхах довів, поки вловив — з лісничим тачанкою бігла, правувала сама. Побачила — кивнула, засміялась, наче й ласкаво, а наче й образливо для мене. Не спинилась. Закіпила в мені туга й образа. В міліцію — на коня — в степ. Гірко мені. Ех, як би та не мир — літати б з хлопцями степами-лісами, вітром лихо розвіяти, серце порохом обсмажити, щоб не кисло. Кружляю степом — намаханий. Лютую. А туга річкою захльоскує — заливає. Рятунку немає. Повернув я коня додому. Кінь в піні, серце в муці. Я другого, та до неї. Ніч уже. Ясно-місячна. Деревя молоком-квітами обілляти. Соловейки. А я нічого не бачу, нічого не чую. Блискавкою несе мене. А в селі коня кинув коло паркану — в школу. Жінка вчителька знову:

— Немає. В сад пішла.

В панському палаці школа. Великий сад, а серце враз — до неї. Сидить на лаві, на дерево сперлась, співає стиха — сама собі. А ходу мою почула — змовкла. Дивиться. Мовчить. Я до неї ближче, тай знесилився — за дерево рукою вхопився. Засміялась вона, скотила, підбігла, — руки на шию мені кинула, в кучерях заплутала —

— Чарівник мій синьоокий, буря моя, — ну пали, згоріти хочу! Як прилав до неї — світанком відірвався тільки. Та й те над силу — нагнала. До дверей провести дозволила, а далі — ні. Жене. Коси русаві, мною розплетені, заплітає. А мені від цих кіс не піти — причарований. І від неї — нікуди вже не підеш. До ранку стояв би в неї під дверима, як би дозволила. Сміється. Не дозволяє. Пішов я. Відв'язав коня — поїхав. І таке зо мною — моторош бере: не сон? Груба ж я військова людина, а вона чудесна, ей — ей. Звісно — не-призвичаєний. — Тільки ж щасливий дуже. Іду — посміхаючись.

І з тієї ночі увірвались мені віжки: як вечір — там, як вечір — з нею. Справи занехав. Вдома рідко буваю. Ліду на руки візьму — милую Тасю, Настя Ліду — з рук, відійде мовчки. А про Тасю ні слова. Гонор і в неї жіночий, дарма що шахтьорка. Не плаче вже. В очі почала дивитись дивно якомсь. Закипає в ній щось-то, клекоче. Пісні співає знову — гіркі й розвеселі. Убірається. Вечерами зникає десь. Гости повелись у нас різні. Гуляє Настя — чарку кружляє. Галас, танці, співи п'яні щодня. А мене це — аж дивно! — ніяк не обходить, наче й не жінка мені Настя. Вже й секретар паркому супитись. За-відувач культурного відділу похолоднішав — в очі не дивиться. А голова й зовсім не криється, одверто лає:

— Дивись, гадом робишся!

А мені що? Покохав — немає повороту. Захопило обох полум'ям. Палаєм. Себе тільки бачим. Миру — немає. Ніч на ранок благословляється — від неї. Не пливли дні — летіли.

Думав: щастю кінця не буде. А воно й щастя було — мент. Не розкуштував, чи було? Тільки затопила радість беріг. Ударило в беріг — витверезився.

Приїхав від Тасі під ранок. Настя не спить. Чекає. Сидить на підвіконниці — за мною стежить. В очах, в погляді — ворожість, а уста тремтять — на плач. Тільки я шинелю з себе, а вона:

— Стерво, ти, ох і стерво.

Кинула руки на стіну та й ну побиватися.

— Віятись буду, піячити, пече кривда незносіма — краще здохнути.

Я — вовком підстреленим по кімнаті. Не було ще такого в житті — не розплутаюсь. Аджеж і цієї туги не знести — болить. Обоє від серця відривати — серце краяти. Підійшов. Обняв. Притиснув до себе. А забалакати не можу: сльози душать. Розтанула, тоді вона в любови:

— Підемо, Степаночку, звідціль — забудеш!

Упали мої руки.

— Ну, то й підемо, Настюшко, підемо, товаришок!

Ввечорі я в Тасі. Розповідаю їй про свою балачку з Настею, та й не так розповідаю, як присягаюсь: без Тасі — смерть. Стою коло вікна, до шибки чолом притулився, оглянутись: зламле мене вмент, як і щоразу при зустрічах. Мовчить, одначе, Тася. Тихо в кімнаті, наче й немає нас. Оглянувся я. Стоїть вона коло столу, біла — полотно, а руки безпорадно вдовж тіла висять. Кинувся я до неї. Взяла вона голову мою, в очі невесело:

— А без Настюшки не смерть?

Руки ламле —!

— Щасливіша за мене Настя твоя, я в неї під дверима стою — щастя краду шматочками.

І ця плаче.

Заплутався між двома. Пékло. Настя чарки вже не кружляє. Гостей нагнала. В очі дивиться — коли йти скажу. А Тася —

— з Тасею мука одна пішла. Почала руки часто-часто ламати. Думати своє щось — не наше. Дратувати: зустріну з другими, з учителями — на них дивиться. Карточку чоловікову сховала була, — тепер знову на стіл: перед очі. Катую. А як сам на сам: уста до уст, серце до серця. Наче поспішає Танюша — упитись хоче. Тільки ж рідко це. Знову як раніш: раз — удома немає, два — працює, ніколи, три — гостює десь то. Такає від мене.

Здбив випадково якось на вокзалі. До округи їхав. Ходить пероном — у пальті, в кепці — незвичайна, чужа, далека. Зустрічі здивувалась. Дивиться холодно, як до знайомства. Руку в рукавиці панській, лайковій відібрала швидко — чужа. На запитання посміхнулась знехотя: світ за очі їде. Я аж ногою тупнув:

— Слухай, Тетяню, ти зо мною жартуй легше — смертю я не граюсь. — Засміялась зневажливо. Губенята кривить, а очі — як тоді, коли підвозив її до школи. Стиснув серце жаль лютий — ревів би

звірем на весь степ, об землю бився б. Почуваю: поїде. Вияснилось мені темне, бачу: в потяг сідає, потяг відходить, сам я, а навколо ліс, рейки, станція маленька, нудна така — і без неї й самогон трусити, і штрафи правити, матюками годуватись. Крикнув:

— Тасю, не їдь!

Злякалась, заспокоює. Руки гладить — в місто ж тільки по книжки, зо мною їхати буде. А я тремчу: загину без неї, життя за-клянц. Ну, з'їздили ми до міста. День, два знову Тася така, як була спочатку: сміється, по дитячому жартує, зо мною виробляє що хоче — весь в руках її. Водить за собою, милує палко.

Ех, — і ніж у серце.

Приїхав надвечір — немає Тасі. Туди-сюди — нема. В сад: лежить над ставом у траві, плаче-тужить, руки ламле. Припав до неї, молю: чого сльози? Мовчить. Ридає. Взяв я її на руки, одніс у кімнату, на ліжко. Сів поруч:

— Танюшо.

Хитає головою по подушці: крикнути хоче — крику немає. І не дивиться — несила. Раптом схопилась. Притягла голову, вп'ялась в очі поцілунком. Оббігла поцілунками уста, лице, чуприну —

— Йди!

— Тасю.

Крикнула, а голову — в коліна. —

— Йди.

Пішов. За дверима постояв трохи. Як упала головою в коліна — не рухнулась. Тільки в риданні: кінець. Приїхав додому, як у тумані. А вдома нове: бігає Настя по кімнаті. На хвилину не сяде. Непокійється. Побачила — підійшла, руки на плечі кинула. В очі сумно дивиться, щось сказати хоче — не може. Махнула рукою — знову по кімнаті. Нічого я тоді не зрозумів. Тільки шкода чогось зробилось і їх обох, і себе, і Лідочку. Лідочку сонну взяв на руки та й просидів так з нею до самої ночі. Сам і спати її поклав.

Спати ж тільки сам — здається не спав.

Нічого незвичайного не мав я в думці й другого дня, як зустрівся випадково з Тасею в районі коло дверей культвідділовських. Саме виходила вона в коридор, папери якісь в кишеню ховала. Завідувач культурним відділом випроважав, щастив дорогу. Мене побачив — назад крутнув, двері причинив. А я зустрічі, як дурень, зрадив. Руки милі тисну. Мовчу тільки — яка ж балачка, коли ж людей швендає по коридору сила та й всім кортить послухати нас. І вона мовчить. Дивиться в очі — сумна, /смерть. Раптом завершилась. Пішла. Думав — оглянеться. Ні, так пішла.

По службі я додому. Вдома ж — свято. Ліда бавиться, сміється. Настя пристроєна ловко, в черевичках блискучих, в пахошах — кімнатою походить. Побачила — дитиною навколо мене в'ється, лащить. Обідом частує. Вина купила. Що за чудо? — думаю. Загорівся неспокій: і враз — блискавка. Зірвався з-за столу — в міліцію — коня. Птицею долетів. У школу.

Чемодани посеред кімнати, кошики. Тася коло столу стоїть — в пальто, в кепці, рукавичками грає. Дивиться невідривно в вікно, не рухнеться. На ходу мою голову помалу повернула: личко худеньке, слізьми обілляте. Кинуло мене до неї. Схопив за плечі — до себе:

— Що ти зо мною робиш, Тасю?..

Заспокоює. На стільця посадовила, кучері глядять. А я припав до рук її головою — слова не вимовлю, трусить мене. Оповідает вона, потішає, як малу дитину: інакше не можна — не судилось. А мені одне — від'їжджає, одне — кидає мене. Обнімаю, руки цілую, біля ніг повзаю: Танюшо, радість єдина!

Плаче тихо — сльози тільки по лицю біжать. А почну молити —

— Залишся!

Кріз сльози рішуче головою хитає —

— Ні!

Ну, тоді я до кобури, рву петельку — револьвером справу кінчати. Тася револьвер з кобури вихопила, набой вибила. Каже гірко:

— Я з ним поводитись умію, я від Настюшки його також узяла. Та й признається, як Настюшка в неї була — забити хотіла, як плакала по тому, присягалась: не поїде Тася — в річку з Лідою кинеться. Стою я остовпілий: аж ось коли зав'язалось мертвим узлом, не розв'яжеш. Закрутило картини перед очима: з баталії виносить, штейгеру в морду дає — одна в цілому світі вовчому, — і донечка: коси чорні, очі сині, оксамитні — впав головою на стіл. Заплакав. А Тася по кімнаті. Ясно — прощатись треба. Ранком тільки й розлучились ми. І себе закатував, і її...

Поїхала. День — стиснув своє серце, не болить. Два. Третього — коня — до неї. В кімнаті її спустілій всеньку ніч плакало-тужило серце, а на ранок — несила без неї. Кінець. Вдома в очі Настюшці кажу немилосердно:

— Занапастила ти мене, не врятуєш.

І на станції я одного разу: рейки, ліс, станція маленька, нудна така — і тут я...

Знаю. Бачив, як Настюшка руками своїми дужими знову від мене смерть гнала. Тільки ти мені, неню, прислужись: як в гарячці лежав ще, привидилось мені, що в дверях Тася стоїть, хусточку до уст тисне, бузок-пахощі й зараз чую... скажи: була? — русава така, а очі чи то сірі, чи то блакитні...

МІСІОНЕР

(з Батракових байок)

Святий отець - місіонер

Придбав

Раба

В пустині африканській

І бузувіра людожера

У віру

Висвятив християнську.

Став Том слух'яний і хороший,

Але... вітцеві треба грошей,

І, слав'ячи святі канони,

Продав він Тома з авкціона.

Рве Том собі волосся,

Благає, просить:

— „Чи присягав тобі не досить?

Святих канонів не порушу,

Віддам Христу свою я душу,

Але позбав мене кайданів,

Не дай загинути погано

У рабстві лютому, в неволі,

Чи про таку казав ти долю?

Чи обіцяв такий ти рай?

Не вірю я, прости,

Як можеш ти

Душею гендлювати!“ —

Святий отець відповідає:

— „В Христі мій любий брате!

Ти розумніший став, неначе,

Та істини ще простої не бачиш:

Торг душею

Пусте ще діло

Та дешеве.

І ще ти мусиш втнути:

Живе продати тіло —

Ось прибуток!“

— Але ж бо єзуїт

Окрема це фігура, —

Мені, можливо, скажуть.

Але я придивитись раджу

На чим стоїть,

І живиться чим раз-по-разу

Уся культура

Буржуазна.

Переклав С. Пилипенко

* * *

А. Калиновський

Повставала хмара золотава,
Разом з сонцем буйно повставала.
Ген припишкли шепотливі трави
І пташині у кущах цимбали.

Посувалась хмара ближче, ближче,
Не по небу — по землі котилась...
Ой, не бачив луг такого видовища —
Стоголової у хмарах тіні...

Не реве грозою тая хмара,
Не жбурляє блискавкою - жахом...
Сотньогрудо бойового маршу
Під ходу веселу та - та - тахка...

То іде комуна на покоси,
То іде селянська комуна.
Зараз луг поголять гострі коси,
Трав'яні рядки поляжуть струнко.

Гей, не друга йшла назустріч хмара,
То йшли колони робітничі —
На гудок красуні - рафінарні
З тим же маршем — швидше - швидше - швидше...

Привітались, наче на параді,
Дві родини лунко привітались,
Знову коси заблищали в ряді,
Закивали шепотливі трави.

І не знав вітрець дзвінкоголосий,
Як в нових вітаннях розібратись;
Бо гукнули „Сім!“ з того покосу,
А було у відповідь „Сімнадцять!“

ТРИСТА КІЛОМЕТРІВ УМАНЩИНИ

(Нотатки фейлетоніста)

Павло Нечай

ПРОБЛЕМА ДВЕРЕЙ, УМАНЬ ЗДАЛЯ Й ЗБЛИЗУ

Умань... Поїзд по інерції смикає востаннє, пасажири по інерції вибрикують веселі антраше по вагону, улучаючи неодмінно скронями об самі гострі вагонні ріжки. Обірвавши раптом свій рух, мов радіо-Харків радіо - хвилю, поїзд скрипить скрипами старосвітських дверей Опанаса Івановича та Пульхерії Івановни й застигає. Десяток пасажирів, на цілий вагон, раптом хапають свої кошики, скриньки та торби й, раптом же, кидаються з вагону. В дверях сама собою робиться людська затичка і десяток моїх добрих дорожніх знайомих за одну хвилину робляться запеклими ворогами один одному й мені, а я в своїх українських грудях враз відчуваю страшенну лютя на всіх їх разом.

Порипуючи кутніми зубами й метаючи карими, чорними, зеленими й блакитними очима перуни, ми намагаємося усі разом пролізти в двері, інсценуючи схожий епізод з Бобчинським та Добчинським у дверях городничого.

Уранішнє Уманське липнєве сонечко втішається з нас у вікно. Але нам не до сонечка, бо давня, як людство, проблема „двері і як ходять через них українські громадяни колективно“ нами й досі не розв'язана, хоч сорочки наші давно мокрі, а на лобах виступала рясна ропя.

Нарешті відчуваю, що в мою шановну особу, вгрізають ніжні, рожеві, наманікюрені нігті моєї прекрасної сусідки по боротьбі за проблему дверей. Це надає мені потроєної енергії, я випускаю з моїх українських грудей боевий поклик Оцеоли, славетного вождя славетного племені Семінолів і, махаючи своєю дорожньою скринькою — томагавком, посуваюсь на один міліметр уперед.

Той міліметр є як раз межею, що через неї нам лишалося переступити, і разом зі мною переможно посувається увесь колектив. Ми радісні, як Адам і Єва за перших днів раювання, гомінким потоком виливаємося з вагону на перон і, сповнені поваги один до одного і вдячності за приємну подорож вкупі, прощаємося і, ще з теплим усміхом на устах, рушаємо різними шляхами й різними засобами од Уманського вокзалу, куди кому треба.

Сонце вже височенько й так запобігливо зустрічає вас, мов би ви тільки-тільки повернулися з неславновісним мандрівником Нобіле з північного бігуна, просидівши там на крижині щонайменше місяць. Уманське сонечко гріє і пригріває.

Візник спокійно в'їюає і цьвохає батіжком, конячки тюпають, тарадайка деренчить, вдвічі голосніше від карети тітусі Івана Федоровича Шпоньки, зуби ваші теж деренчать, утроба ваша „у захльобі“ і здається, що вам готуються висмикнути замість одного зуба і всі ваші кістки з тіла, а для того нашіпигували кожну вашу живу клітину анестезіном: бачите й чуєте ви оточення, але не відчуваєте. Не відчуваєте, бо тарадайка змішала в одну лемішку ваші нерви, м'язи, соки, ідеї, поставила ваше „я“ на голову, і ви отак тарабаните по Уманській бруківці, оточений хмарами куряви, мов пророк Ілія возносячись на небо.

Нарешті перед вашими очима виринає з-за бугрів панорама іста Умані, й ви п'єте повними келихами естетичну насолоду від-видовиська: по горі, мов військовий середньовічний табор став наме-тами білими, — розкинувся сьогоднішній Умань. Біленькі хатки й білі двохповерхові будинки вигідно сусідують з зеленими та червоними дахівками, і все те серед буйної густої зелені. Попід горою річка. Здала Гумань нагадує якесь східне, невеличке місто. Картині ще більше надають екзотики димарі цегельні, що мов стрункі мінарети пнуться з-поміж будинків та зелені в блакитне, безхмарне небо. Такий Умань здала, з горбів по той бік мосту, з шляху од вокзалу.

Тюпають конячки, деренчить тарадайка, утроба так само у „захльобі“.

Міст. Під мостом гниленька водичка, очеретець, батоги, качки, а по березі гуси. Чари екзотичности здала — віч-на-віч розлітаються. Срібна підкова річки під горою здала — поблизу є найзвичайнісіньке українське антисанітарне болото, що бере початок у харківській Лопані й закінчується десь, аж у глухій Комарівці, де став — водяна база й для пиття і для купання, і для рибальства, й для мочки конопель, і для жаб та комарів, і для того смороду, що од нього крутить у найзагартованішому носі.

Умань вітає вас враз брязкотом ковальських молотів з півдес-сятка кузень. Кузні, то перший індустрійний крок на гостинці од вокзалу до осередку міста. Од кузень починається місто. Кузні при-тулилися під горою, а трохи вище, на схилі гори, почалося місто.

Тарадайка стихає, утроба ваша приємно спочиває, а конячки, вигнувши горби, дряпаються вгору. Ще-ще і... місто! Попереду широка, безладна вулиця. Обабіч вулиці звичайні містечкові біленькі хатки, такі екзотичні здала. Часом, мов щербина поруч зубів — зеленіє пустир. Колись там буде збудовано перший уманський хмародряп.

За квартал-два місто чепурніше й гомінкіше.

— Приїхали!

— Куди приїхали?!

— Вам же треба в „центр“?

Озираюся, але сподіваного центра не бачу: попереду, впоперек, сторчова вулиця. Я стою там, де вокзальна вулиця кінчається. Тут щось подібне до майданчика, навколо майданчика крамниці, голярні. Ліворуч нові сліди якогось чергового хмародряпа. Поки що тільки бруд і бруд. Купи цегли, трісок, вапна, сміття.

Так... Отут твій центр, Уманю. Досить кілька хвилин, щоб вичити оточення: розтрощений брук, шербаті тротуари, давно не рементовані будиночки, крамниці, голярні й пиво, пиво й пиво. Воно розкішно піниться з пляшок і з велетнів - склянок куди не глянеш. Попереду—пиво, проворуч—пиво, ліворуч—пиво, позаду—пиво. Пиво й свіжі раки! На території десятка квадратних метрів, — мало-мало півдесятка пивних. Одна аптека, одна галантерейна крамниця, кілька шевців, манікюрниць, і капелюшних модних майстерень... і знов пиво, і знов раки!

Вивчивши пиворакове уманське питання, рушаю далі вивчати Умань з інших економічних, політичних і культурних „крапок погляду“.

Маючи до свого розпорядження тільки годину - дві часу, напружую усі свої аналітично-синтетичні здібності й охоплюю все враз.

Обійшовши весь центр відшукав одну кіношку, театрик, роб-клуб, звичайно, на замку все, бо день, і один газетний кіоск. Далі од центру — одну крамницю книгарні Держвидаву. Було дуже мало, і я рушив шукати Окрвик, куди власне мені було й треба.

За допомогою постової міліції і найактивніших громадян з уманського „центру“, за годину відшукую Окрвик, обшаривши геть місто, міськраду й навіть редакцію місцевої газети. Уперті розшуки дали свої наслідки, й ми переможно знайшли Окрвик, обійшовши його навколо разів щонайменше десять. Раді міліціонери дякують мені, що дав їм змогу нарешті довідатися, де ж таки міститься легендарний Окрвик, і я рушаю уже сам до потрібної мені кімнати, до потрібного відповідального товариша.

Відповідального товариша, звичайно, немає, і я, вкупі з напіввідповідальними товаришами, довгенко обмірковую питання, де може бути відповідальний товариш, і чи є надія, що він сьогодні прийде? Розповідаю на дозвіллі анекдота про міліцію і громадян, які не знають, де міститься їхній Окрвик, але ніхто не регочеться. Товариші відпові-дають просто:

— Це мабуть у нас!

Не допитуюся чого саме в „нас“, а тим-часом надходить відпові-дальний товариш, і поговоривши з ним, я вже знаю, якими уманськими стежками досягнути мені до моєї мети.

Моя ж мета така: побачити сьогоднішню Уманщину з голови до ніг і з усіх боків, але таким способом, щоб не одвідувати для того усіх сотень сел та хуторів. І все ж таки побачити й почути най-головніше сьогоднішнє і найтипівіше для Уманщини.

За півгодини тоді, коли уманці сіли до своєї південної пивної склянки з червоним раком у руці, — піді мною знову затарабанили колеса, а утроба моя почала захльобуватися.

СКАЛКИ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

— Доїлемо сьогодні?

— Доїдемо!

Полудень... до вечора треба доїхати до села Тернівки за сорок кілометрів.

Конячки тюпають — одна гніда, друга сіра. Сіра шкутильгає на задню праву.

На Уманщині всі не їздять, а тюпають. Дві конячки, великий віз і тюп-тюп, тюп-тюп. Клацають зуби, нудить, шпигає у скроні, хмара Уманської пухкої пиляки над возом. І так година за годиною. Так їздить Уманщина, це її одмітність. Чого Уманщина їздить тюпки? Куди вона поспішала сто років тому, і куди поспішає сьогодні?

— В'йо!

Не швидше, а так само.. „В'йо“ для різноманітності, для розмови.

Славнозвісний Дон-Кіхот, чи просто гідальго-Кіхада, сьогодні сидить поруч мене й тарабанить зубами також сумлінно як і я. Сухий, довгий, з довгими настобурченими вусами, з довгим сухим носом, з довгим підборіддям, в картузі млинцем, він ніби більше схожий на Дон-Кіхота, ніж сам Дон-Кіхот. Уявляю себе Санчо-Пансом і мимоволі усміхаюся.

Усміхається і візник. У нього добра дитяча усмішка. Його маленькі добрі очі ніби наперед прохають пробачення за все, що зробить їхній господар. Він одсувається на самий полудрабок й умовляє мене сісти серед возу — він і ямку нарочито зробив у купі мішанки, щоб мені зручніше сісти.

Згадую: він сам запропонував одвезти мене в Тернівку, він не торгувався:

— Дасте п'ять карбованців!

— Ви з хури живете?

— Та ні, — хазяюю. А це роботи немає — чому не заробити? Трапляється частенько отак. Інший під вербою лежить спочиває, а я поїду й зароблю.

На Уманщині треба вміти говорити й слухати. Кризь гуркіт воза, під загрозою одкусити самому собі пів-язика, кричите найзвичайнісінькі мирні слова до сусіди, немов він ваш запеклий ворог. Сусіда відповідає так само. Тоді ви концентруєте всі свої нерви у вухах і ловите сказане. І так цілі десятки й сотні кілометрів, бо уманські конячки ніколи не йдуть — все тюпають. Коли ж раптом стануть до вітру, тоді ви губите ґрунт і говорите пошепки, немов змовляючись на якесь душогубство. Отже, за один день оволодіти майстерством розмови на Уманщині важко. Потрібні день, два.

За перші п'ять верстов ми вже знали обидва хто ми: він — господар-середняк, дбайливий, невтомний хазяїн, а я — журналіст з Харкова. Він охоче, до кришки, скаже мені про „наше життя“, нехай усі знають:

— Ну що ж... по правді, то я бідняк. Землі в мене мало. Купа дітей. З жінкою розвівся. Будівлі в мене гарні — сам поставив, і коней от маю парочку. Не доідаю, не досипляю, от і є. Самої землі мало. Треба розкидати розумом, приробить треба.

...Тільки так я скажу: розпаскудився народ. Йому й землю, йому й пільги, йому й допомогу держава, а він гонить самогон а взимку — немає чого їсти.

У нашому селі багато отих незаможників. Землі понабирали — гуляє земля не обсіяна, а він лежить у холодочку — дай, державо, бо я бідний! А чого ж я не бідний, хоч у мене землі вдвічі менше від багатьох? Бо я не лежу.

...Ех, такий наш народ. Ледачий. Надивився я на чужих людей, — куди нам!

... Ми вже в Німеччині. На фронтах гремять гармати, ллється кров, а я з моїм довгим Дон-Кіхотом працюю в німця — фермера. Власне, я не працюю, я спостерігаю, як працює тов. Антон.

— Да... забрали нас у полон. За Перемишлем. Потрапив я на роботу на село до фермера. Добре було. Згадаєш тепер, мов снилося! Не наймитом був та ще й полоненим, а рідним сином. Роблять німці вміру, їдять ласо і вдоволь. Не по нашому роблять. Німець тобі буде копати одну ямку тиждень, але ж викопав вже таку, що любо глянуть. Бувало, каже мені хазяїн:

— Роби, Антоне, мені трохи, та добре. Більше мені не треба. Одяг мене — уже я мов справжній німець: у свято в костюмі, в комірцях, при годиннику, цигари добрі курю, у клубі пиво з хазяйською родиною п'ю.

...Снується і снується клубок спогадів. Що-день, що-тиждень, з хамлуватого українського мужика, раба, робиться розумний, культурний німець. Багата українська вдача Антонова дивує і захоплює старого фермера. Полонений — здібний учень. З нього за місяць-два виходить гідний помішник старому культурному господареві. Антон оволодів більшістю таємниць культурного німецького господарства, він права рука господаря.

— Гут, гут, — старий задоволений. Старого цікавить та дика Україна, що родить таких здатних синів.

Єдине розходження між Антоном і старим фермером — політика. Російське військо б'є австрійців, руйнує Східню Прусію — старий сердиться, а Антон дратується:

— Капут вашій Германії. Доберемося і до Вільгельма!

Старий на те лютує, а кінчили політдискусію і знов добрими друзями — до праці. Старий німець не скупий, він справедливий:

— Що заробив, Антоне, — твоє!

І в Антона вже бряжчить у кишені. Антон частує своїх приятелів у кафе також щедро, як і вони його. Антон рівноправний громадянин невеличкої колонії, бажаний гість у кафе. Він уже говорить і читає, як справжній німець.

А згодом потягло Антона додому. До своїх.

З колишньої Росії чутки про революцію, про волю дійшли до колонії. Немає фронтів.

Старий фармер задоводений. Він одячає Антонові:

— Тепер, Антоне, капут Росії. Немає більше Росії. Славетні німецькі війська повів генерал Ейхгорн на Київ!

Затушила душа Антонова: там десь рідний народ за щось б'ється, щось нове робить, а він між ворогами сало наїдає!

— Буду тікати, хазяїне!

Зрозумів старий — покрутив головою:

— Як хочеш, Антоне!

Вирядив у дорогу, мов рідного сина, усього надавав, ціла родина плакала, але не впиняла.

З того й почалося: ловили його, заарештовували біля самого кордону, а він знов і знов тікав. Тікаючи вдесьте, забіг до старого фармера. Привітали, одягли, заступилися перед місцевим поліціантом, Антоновим другом колишнім, грошей далі — тікай. Тікав через Австрію. Заарештували. Опинився у Венгрії. Тікав. Опинився у Франції. Тікав — опинився в Італії. Тікав через Чехію і втік. Вимучений, голий і босий потрапив під Волочиськом до петлюровсько-німецьких кордонів. І аж тут — зіткнувшись з петлюрівським офіцерством — зрозумів, що даремно втік з Німеччини. Тут раптом відчув, що він мужик з глухого села Війтівки, а не німецький полонений. Хотів вернутися в Німеччину — гді! — нема ходу.

Служив усім, — усіх випробував: і петлюрівців, і гетьманців, і денікінців — ніде не знайшов своєї правди. Кинув усіх і пішов господарювати. Господарювати не було над чим — пішов знову служити в охоронну службу. Був гетьманським міліціонером, був денікінським стражником, був петлюрівським і нарешті більшовицьким міліціонером. Нікому не служив — у всіх заробляв: наближався час зміни влади — він заздалегідь подавав рапорта:

— Кидаю службу!

І переходив до других. Таким чином усіх зрадив, і ніхто не міг покарати. І тільки недавно, щось у 1925 році, покинув міліцію. Чи покинув, чи скоротили — тут щось незрозуміле.

Тепер господарює. Тепер він культурний господар німецької школи. У нього вчать селяни. Але він ні до чого не втручається:

— Хочу сам собі!

Слухаю я захоплюючу епопею мого Дон-Кіхота й не розумію: якими шляхами йшла організація його свідомости, що перепробувавши всього, побувши в самому вирі революційному — він рішуче став окремо від громадського життя?

— Бачу багато того, що не треба, а як треба не знаю. Через те й не втручаюся!

Дивлюся в дитячі добрі очі Антонові, на його кумедно настобурчені вуса й жаль проймає: п'ять мов знає, (знав, бо було давно) не аби якої культури самородок, власними ногами зміряв усю Європу, скоштував усіх хлібів, багато передумав, а шляху не знайшов.

Самітній лишився побіч життя. Ні друг, ні ворог. Снить тією Німеччиною якої вже немає надій бачити. Не бачить сьогоднішньої України. Правда — він бачить сьогоднішню, але не бачить завтрашньої України.

Проторхкотіли непомітно сорок кілометрів. Побували ми з Антоном і в Харкові, зазирнули в Наркомати, в установи і в редакції газет. Його все цікавить, але нічого не доходить до його свідомости. Він має уже свій вироблений світогляд, він його ховає і з ним він уже помре.

Поповочіло, коли ми в'їхали у велике село. Став. Місток. Верби. Корови й вівці на шляху. Пісня з по-між верб.

— Як село?

— Юрківка.

— А Тернівка?!

— За п'ять верстов далі...

МОЛОШНА СІЛЬРАДА. РАДІОФІКОВАНІЙ ПІП-СТРАЙКАР

Сільрада. Колишня дякова хата.

— Тут наше молочарське кооперативне товариство... маленька кімнатка. Задушливий пах молока, масла і ще чогось молошного.

— Тіснувато, та спасибі й за те. Пустила сільрада в сусіди, бо більше немає помешкання. Голова райвику раз помилково потрапив замість сільради в нашу молочарню і хотів нас повигонити, дух йому не вподобався.

— Маєте рацію молочарити?

— Мали... сьогодні не дуже то. А винна наша Молочарспілка — наш виробничий центр. Чи не вміють вести діла, чи не хочуть. Заваювали ми авторитет на селі. Молока щодня несуть молодиці валом, а ми мусимо припинити роботу, бо немає збуту масла. Виробляємо на місяць до 50 пудів, а спродувати немає де. В Умані ціна 70 копійок — немає нам вигоди робити. А Молочарспілка не бере, щоб десь вивозити далі.

Думаю: а в Харкові криза на масло. В Харкові черги на масло, у Харкові масло, мов ті ліки, на книжку кооперативну видають по 2 карбованці за фунт і чуже масло — сибірське. А наше, золоте українське масло, що йому ціни немає, гине по Юрківках, по молочарських товариствах, бо немає кому його повезти куди слід!

... Блимає тасничок. Секретар сільради готує списки призовників, голова оповідає. Гурток громадян, попихкуючи „бакунцем“, слухають, стверджують, заперечують:

— Що й казати: єдиний вихід для нас — колектив. Коли ж страшноувато. Як його кидати свою хату, свою затишну піч?

— Гей не те село... — підстаркуватий громадянин замислюється. — Ні не те! Прожив я чимало і не впізнаю сьогодні нашої Юрківки. Поламалося все. А що з того буде — бог святий знає. Отак ніби хату чоловік розібрав стару й заклав нову. Коли буде нова — не вгадає,

а знає, що такі нова хата буде. Розворушився народ! Другого життя захотів, а якого — не знає. Боїться нового, а старого не хоче. Так і з отими колективами: добра штука, а боїться. Син в одну душу чіпляється:

— Приставайте, тату, в колектив!

— А я: ні!

— Кумедія з нашим попом — застрайкував. Побився з дяком за скатерку. Так таки коло свіжо-закопаного мертвяка один другого за чуби прилюдно. Дяк кинув і дякувась через те. А піп і собі: з горя радіо провів! Там такий він у нас технік на всі руки. У суботу люди до нього:

— Може б воно, батюшко, час службу править?

А батюшка сидить у наушниках, очі витріщив, наче пес під кушем.

— Нічорта, — каже — сьогодні не правитиму, бо цікавий концерт саме передає радіо.

— Он воно, які поли. Послухали й ми декотрі радіо та так служби й не було. Стоїть і досі на замку церква. Народ наш, правда, не дуже до й ходив, а тепер і зовсім кинули.

— Немає кому в нас лад давати. І хотіли б щось зробити — не вміємо!

— А район та округа щось не дуже то навідуються...

— Школа добре вчить. Учаться діти. І старі у тому лікнепі де-хто харамаркять понаучувались...

— Дурить нас цукроварня. Немає охоти й буряки сіяти. Забере восени бурячки, а плати жди роками, а то малясу втелющить барило по своїй ціні. Гониш тоді з горя самогон, бо що ж ти робиш-меш з малясом? У нас уже кажуть: мабуть навмисне влада дає маляс, щоб гнали самогон.

— Та воно й виходить змичка: цукроварні буряки, а нам гичка!

Далеко за північ розходяться громадяни неохоче. Завтра неділя — відпочинок, а в кожного багато є що розповісти про своє нове розбуркане життя.

... Тихо й зоряно. Спить село. Мов золотим пшоном посипане небо. Поночі.

СПЕКА, ІКОНИ, ПЕРШІ ХОРОБРІ Й ГРОМАДСЬКИЙ КАБАНЕЦЬ

— Вставайте... будемо снідати.

Озираюся: сонце височенько підбилося, — на шосту ранку. Не хочеться вилазити з-під теплого хазяйського кожуха, де й досі ще зберіглася нічна приємна прохолода.

— Я вже й коні напоїв, усе жаль було вас будить. Пізно ж ми заснули.

Умиваємося просто з кринички, а там уже господаря:

— Ідіть лишень, бо вареники прочахнуть!

— Ще ж рано й до церкви не дзвонили?

Сміється:

— Нам байдуже про церкву. Одвикли!

Маленька хатинка.

— Колись була кузня. Я бо сам робітник, металіст, а тепер оце господарюю. Довелося кузню перебудувати на хату поки добудую он ту.

Поруч стоїть самановий слуп нової хати.

— Важко будуватися. Ще не один рік буду будуватися.

Чорненький, невеличкий Андрій, наш господар, — член комнезаму, сільради, молочартовариства, машинового товариства. Він скрізь.

— Недорід підкує нас. А так юртуємося. Наче нічого.

Їдемо до Тернівки.

Поля обабіч дороги прив'яли й припали пилом. Тутешній пил тонкий і набридливий. Він стає хмарою за возом, а ниви за півгін од шляху придавлені пилом. Буряки та картоплі чорні від нього.

Сонце пече. Сонце пече вже не один місяць Уманщину. Усе горить, в'яне.

Заколисаний возом, Антін в'яло хилитається на возі, мов високий тонкий, в'ялий сонячник. Соромливо скине очима і знов дріма з дитячою усмішкою на губах.

Тернівка. Згори вниз. Церква, а далі хати. Хати в зелені. В уманській зелені. Зелень скупчилася над селянськими хатами й обминула чималий майдан серед села. Тут містечко. Тут крамнички. Тут базар. Крамнички-рундуки — обмазані глиною. Бруд, сміття — містечкові. Зо два десятки рундуків. Голярня, кустарні артїлі. Разом на око усе містечко коштує один червінець.

Серед містечка на дерев'яному блаженському будиночку вивіска: „єврейська сільрада“. Далі за базаром коло ставу райвик. Через вулицю од райвику — українська сільрада. Сьогодні неділя. Містечко миготить кольоровим, святковим одягом: громадяни базарюють, гуляють.

Коло райвику нудиться в холодочкові акацій півдесятка громадян.

У райвикові бубонить двоє товаришів.

— Голова, секретар?

— Сьогодні ж свято — нема!

Райвик — просторе помешкання з десятком кімнат. Тут містяться усі райвідділи, тут же райпарком і райміліція. Свято — нікого нема.

Тов. Антін уже розпріг конячки у холодочку і побіг по сіно на село.

Сільрада. Коло сільради гурт громадян.

— Драстуйте. Може хто з вас голова?

— Я.

Ми довгенько говоримо. Мені треба вивчити докладно кожну галузь радянського життя села Тернівки. Такі мої основні завдання. Мені потрібні цифри. А крім того я оглядаю живими очима навколо:

— Так — село пішло вперед. Колектив є. Машин не було — тепер десятки, будуємо школу семирічку, ремонтуємося. А все ж:

— Темрява! — Свідомо й не без ніжного гумору констатує голова. Приходять сьогодні:

— Дозволь, голово, піти з чудотворною іконою по полях, мо дощ буде.

— Не дозволю — однак підуть! Плюс на попів бік!

— Що ж — ідуть... Забрали корови — пішли з попом.

Сонечко смажить. На шпоришовому майданчику — купка кучерявої дівори. Граються ляльками.

— Так: дитячий єврейський майданчик!

Три десятки дівори качається по траві проти сонечка. Молоденька завідувачка й вихователька над ними, мов квочка над курчатами.

— Наша кухня... Шкварчить сковорода: сніданок дітям готують!

— Матері задоволені та одно лихо: мале помешкання. Мало коштів, а бажаючих багато. Маємо ще й дитячі ясла ген там у школі. Там гарний сад, гарне помешкання. Там діти укранські й єврейські.

— Нічоґенько, знаєте, у вас?

— Де там, — радісно махає завідувалька, — садок би нам — о!

Садок потрібний, а на перший час чудесно й на сонечку. Воно таке золоте!

Єврейська сільрада сьогодні працює. Заінтриговані:

— З Харкова? То дуже добре. Ви в нас перший.

— Населення дуже задоволене з своєї сільради. Безперечно. Бюджет маємо свій, усі прибутки з містечкових підприємств райвик передав нам, як прибуткові статті. Зводимо кінці. Утримуємо свою школу, сільраду, клуб, лікарю. Стосунки з українським і польським населенням найкращі.

Заїдає безробіття. Комерції нема й багато сімей, до сотні, не мають свого кусня хліба. Тяжко. намагаємося об'єднати їх в кустарні артілі, заснували с. - г. колектив „Сніп“. Перероблюємо старе містечко. Завмірає торгівля — береться євреї до виробництва. Неписьменних дуже мало...

Молоді сільрадівці — нове єврейське радянське покоління, надійно дивляться вперед, коли:

— Не буде вже отих рундучків серед майданів, сміття і базарного нуду, коли вільний єврей разом з вільним українцем прийдуть з комунальної ниви до комунальної хати.

Ви тільки перші хоробрі —
Мільйон підпиратиме вас.

Думаю, поспішаючи до мого товариша Антона. Антон: під головою — хропе в холодочку, аж конячки лякаються коло воза.

— Уже?!

Він всає на ввесь зріст, заспаний, очі йому закружляло.

— Бачили секретаря райвику?

— Ні.

— Тут як прибіг до райвику, наче паровоз захеканий.

— Хто приїхав? — питає.

— А я знаю, — кажу, — із Харкова хтось. Глядіть, щоб не влетіло вам. Так він як дряпнув шукать вас по містечку, аж люди зареготалися усі: бач нагвинчує як — боїться. А спробуй його шукать, як немає нікого! — Регочеться Антон:

— І таки бісової душі декотре й начальство трапляється! Сам їздить на людях, а вищих боїться, як кіт!

— Я ж не начальство, товаришу Антоне...

— Байдуже. Ви не сердьтеся. Я його налякав, може який тиж-день буде людиною!

Так і не довелося мені бачити полохливого секретаря райвику.

— Да... тут така кумедія, щоб ви почули... запрягати?

— Час і пора...

— Ну да... а ви підіть тимчасом поговоріть з отими чоловіч-ками. Дуже хотіли вас бачити та порадитись. Боки порвете!

Під акацією сидить троє громадян у брилях, підхарчовуються хлібом з салом.

— 3 неділею!

— Просимо до обіду!

— Ага... так-так. Казав ваш візник? Спасибі ж вам. Тут бачите таке діло, що ціла морока. І що його робить — не знаємо. Дав нам райвик з райрозплідника кабанця породистого в кредит. Для громади. Ми з села Нижчого Ташлика. Послала нас громада по кабанця трьох. Узяли ми оце кабанця тай згадали:

— А хто ж його годуватиме? Ми ж не порадилися, як їхали, а знаємо, що ніхто не захоче годувать. Балакали оце балакали та й порішили: повернімо кабанця райвикові к лихій годині, бо привезеш у село, то або здохне, або доведеться везти назад. Морока!

Бодай вас, мої химерні земляки! Велику Жовтневу Революцію зробили, а одному кабанцеві громадою ради не дасте!

— Везіть додому. Там гуртом порадитесь. Як таки так кидать?

— То везти?

— Везіть!

— Дякуємо ж. А то сидимо втрьох та як не плачемо!

Ідемо. Тов. Антон конче хоче їхати зі мною ще далі:

— Одвезу вас до містечка Теплика, а там побачу. Харашо з вами поговорить!

До містечка Теплика 30 кілометрів.

— Сьогодні доїдемо, ще ж тільки півдня. Ей, коли б того дощику!

На заході висить важка чорна хмара. Сонце пече нестерпно, Хмара посувається, шириться по небу.

АВТОКОНСТРУКТОР, СІЛЬРАДА НА МОТУЗКУ, РЕКЛАМА

— Буде дощ?

— Не вгадано. Пече здорово, а дощ навряд щоб був!

Позаду гуде великий джміль. Озираюся: наганяє нас вантажний автомобіль. З гуркотом обминає і ховається в куряві. Наші конячки

байдуже помахають хвостами, кивають головами, тюпають. Звикли в Умані до автомобіля.

— Бачили?

— Ага, автомобіль...

— То не автомобіль, а ціла історія, коли хочете. Поки ви ходили по Тернівці, я почув од людей про той автомобіль та й самого автомобіліста бачив з автомобілем коло райвику. Його змайстрував простий чоловік такий, хоч би як от і я. Малописьменний! Заманулося йому зробити автомобіля. Моцював, моцював, складав, складав і зробив з усяких покидьків автомобіля. Купив десь старенького мотора, полагавив його сам, поставив і тепер ганяє, мов на крилах.

Автомобіль давно зник. Коли б же то було знаття, бо я тільки ковзнув по ньому байдужим оком і встиг помітити величезну машину з великою дерев'яною платформою. Звичайний вантажний автомобіль.

Дивний ти, вільний український селянин. То ти не даси ладу громадському кабанцеві, то ти доходиш своїм первісним чорноземним розумом до складних автомобільних конструкцій. Які сили в тобі закладено? Які шляхи перед тобою прослались?

Крапнуло раз, удруге. Дихнуло прохолодою, бадьорістю.

— Намочить?

— Нехай, аби дощ!

Та даремні наші жертви: крапнуло, і потому. Хмари розійшлися, сонце припікає.

Наганяють і зустрічають нас вози: хто громадяни з базару, — хто з Тернівки, хто з Теплика. Їдуть так: дві конячки тюпають, на великому возі ціла родина: батько в передку з батіжком, сини коло нього позвішували ноги з полудрабків, а в задку воза жінки ухопившись руками за черево й підгорнувши під себе ноги по турецькому підскакують верстов двадцять.

Десяток возів деренчить позаду й попереду так, що вже ніякі розмови неможливі.

По полях картоплі, буряки, сонячніки, жита й пшениці. Горби й яри. Рівнин без горбів на Уманщині щось непомітно.

— То, мабуть, Теплик?

— Не скажу. Перший раз сам тут. До Київа з хурою доїжджав, а тут не був! — Товаришеві Антонові ніяково, що не був тут. Червоні високої заводський димар над долиною. Певно цукроварня. В долині зелень і білі хати. Б'є золотим блиском здала церковний хрест проти сонця...

Теплик. Містечко. Став. Міст. Верби. Селянські хати під соломою. Од мосту бруківка. Майдан густо обсажено рундучками. Бруд, сміття, кози, свині. Кілька селянських возів — базарюють. Сьогодні звичайний базар, а вже завтра справжній — теплицький.

Сонце на схилі. Приїхали.

— Вам може кімнату?

— Еге.

В Теплику необхідно відпочити й підбити підсумки минулому.
— Переночую!

Жалкуючи, прощаємося — тов. Антон і я. За 70 кілометрів по-
дорожі ми так звикли один до другого, а тепер він не може чекати
цілу добу і їде.

— Приїдете коли до Війтівки?

— Навряд, тов. Антоне. Прощайте!

Заїзд. Маленька кімната з ліжком повним подушок і певно бло-
щиць. Манюпунічке віконечко дивиться на стіну сусідньої халупи. Гу-
стий дух конюшні.

Який смачний теплий чай після кількох днів без вареної страви!
То дарма, що він брудний і кислий. Він теплий — головне!

Проти мого розчиненого вікна — розчинене вікно сусідньої хати.
Метр межі мною і мешканцями сусідньої хатини. Я чую і бачу їхнє
життя.

— Тато, тато...

Прийшов тато з портфелем. Зі служби, певно. Втішне кучеряве
дівчатко тупотить за ним по хаті й щебече чистою українською мовою.

— Де мама, Люсю?

— Мама зараз прийде... Висока, молода, чорнява дівчина в чер-
воній хустині готує стіл до обіду.

— Мишко, не хрюпай так дуже дверима, — кривиться ласкаво
дівчина до тонкого засмаглого хлопця. — Був у комсомолі?

Миша примружує одне око й удає смішне обличчя. Обое сміються.

Повз моє вікно проходить повна середніх літ чорнява жінка. —
коси по комсомольському, а з хати:

— Мамо, мамо обідать!

— Іду.

Вони обідають. То одна лагідна єврейська родина — батько, мати
й трое дітей. Душа родини — маленька кучерява Соня. Вона сьогодні
головний оратор і артист. Вона дає теми для розмов, вона викликає
дружній регіт.

Розмови про службу, про комсомол, про збори в клубі. Їхня
мова — українська з характерними уманськими зворотами. Вони не
бачать мене за завісою і говорять вільно, як дома.

Мій олівець не поспішає за моїми окриленими думками. В глу-
хому містечку я відчуваю хоч кволий, але пружкий пульс нового
життя, як в людині після тяжкої операції, що спасла її для життя.

У м'яку солодку темряву сну пурнаю враз. Сьогодні мені ні-
чого не сниться.

... Сонце ледве знялося над містечковими вербами, а містечко
вже клекоче.

Сьогодні базар, сьогодні сонне містечко, мов той п'яниця під
алкогольними парами. Крамарі метушаться, закликають до краму,
шкварчить на сковородах риба й м'ясо, гуде на одній ноті сліпий
лірник, співає спутаний півень на возі, репетує курка, іржать лошата,
кувікають поросята. Величезний майдан щільно заставлено возами.

Не кваплючись жують сіно конячки, не кваплючись жують хліб із салом господарі й господині втопивши невидючі очі в гомінки, базарний тлум.

Жваво крамарюють мануфактурні рундуки, натовпи коло кооперативних крамниць. Товпиться люд і коло крамниць штучних мінеральних вод. Приемно бачити в містечку силу отих крамничок води з вивісками, де гейзерами б'ють з пляшок мінеральні води. Пива ніде не побачиш, хіба десь в запіллі, безакцизне.

Теплицьку воду базар п'є охоче. Вона смашна й дешева — дві копійки шклянка. Але без реклами й тут не можна. Реклама й торгівля, — то повітря й життя містечка. У громадянина Соколовського на всю крамницю кольоровими буквами:

НЕ ПИЙТЕ ГОРІЛКИ, НЕ ПИЙТЕ ВИ ВИНА,
А ПИЙТЕ ВИ ВОДУ СОКОЛОВСЬКОГО!

І агітаційно й навіть художньо! Наївно й культурно!

І громадяни п'ють. Не через рекламу п'ють, а через оту страшенну спеку, що не дає сьогодні дихнути.

Райвик працює. Сьогодні базарний день, і одвідувачів по базарному багато в райвикові. Громадянин з далекого закутка хоче неодмінно поговорити з самим головою райвику про свою копійчану, але болючу справу.

Райвик працює...

— Пшениці пересіяли до 33%, жита 10%. Ярина гарна, особливо ячмінь, овес і буряки. Інтенсивні культури? Так сіємо багато маку й буряку. Трави вподобали селяни — сіють охоче. На район цього року 700 дес. засіяли. Комуна маємо одну, с.-г. колективів два, артіль в спільній обробці землі 14, один радгосп. Так-так, чималенько дечого маємо. (Одна морока — недорід озими).

— Бувайте, товаришу голово!

— На все. Маєте час — зазирніть і до нашого театру!

Райвик задається театром — побачимо. Тут же в райвиковському будинкові й помешкання театру. Чимала, чиста, висока зала. Лаштунки досить коштовні, завіса добре мальована. Стільці, ложі. Диви — начальство в ложах сидить? Театрик чудесний!

... Традиційного великого, іржавого замка немає на дверях сільрадівських: клямку зашнуровано довгим, міцним мотузком; слава тобі, Теплицька українська сільрада — на мотузку! Той мотузок говорить проречистіше найпроречистіших трактатів. Мотузок замість замка то: або легендарна незайманість нравів у селі, або анекдотичний голова сільради, або те й друге разом.

— Де ж люди?

Молодиця стискує плечима:

— Може жать пішли на поле...

Можливо, що секретар і голова сільради пішли жать.

— А може на базарі?

— Може й так.

Тимчасом:

...Єврейське населення задоволене своєю сільрадою. Зорганізовано артіль: швейників, миловарів, шапошників. Сировину дістають через Уманський Промсоюз. Артіль поки що обслуговують своїми виробами тільки район.

П'ять родин переселилося на землю на Одещину. Неписьмених на 4 тис. душ єврейського населення — півсотні. Маємо свою школу, хату-читальню, лікнеп. На жаль стихійно населення минає свою школу — ідуть до української.

— Релігія? Є півтора діди ще там. Молодь до культури прагне...

— Асимілюємося: наші женяться на українках, українці женяться на євреях — виводимо нову інтернаціональну расу, — сміються сільрадівці.

Ну-ну, то добре: інтернаціональна раса на руїнах національної ненависти й ворожнечі!

...Виходить, що й Теплицька українська сільрада не завжди на мотузку. Хіба тоді, як пшениця пристигне. Косить і сільрада.

Де хто вже обжався — сходяться до сільради поговорити. Секретар упріває над перепискою та райвиківськими обіжниками. Райвик міститься через майдан, а перепискою як завалить сільраду, то в голови та секретаря чуб вилазить од одного читання.

— У нашому селі не гірше, як по інших. Що в інших селах є, те й ми маємо. Одно кепсько — сільрада байдужа. Не хочуть працювати члени:

— Хіба мені, — кажуть, — жалування іде за те, що я засідатиму?

— Ну, а через те, якось то воно, хто в ліс, хто по дрова. Не лагодиться. Старі звичаї відроджуються. Весілля по старому знов справляють. Дітей знов дохрещують у попа після загсу.

— Активних громадян у нас багато, — було б тільки кому керувати. Бо часом активність наша вилазить не тим боком, що треба.

БІБЛІОГРАФІЯ

Іван Ковтун. Яструби. Роман. Книгоспілка, 1929. ст. 107. Ц.—1 крб.

За останні роки в Українській літературі неабияке місце починають посідати твори авантюристського жанру.

Не завжди вони, так би мовити, чистого типу — часто автори використовують лише елементи авантюристської композиції в творах з настановленням не лише на голий інтерес до багатой на пригоди й таємниці інтриги, але їх застосовуючи до певних, побутового чи проблемно-синтетичного характеру, завдань.

Але поряд з таким використанням засобів авантюристської композиції, дедалі виростають твори й „чистого типу“ авантюристського. Твір „Яструби“, що його, між іншим, автор (а може запобігливе видавництво?) досить сміливо й безповідально кваліфікує, як роман, належить саме до цього останнього — чистого типу. „Яструби“ — річ суто-авантюристська, без ніяких інших завдань, як тільки голе пригодницько показати. Звичайно, якщо брати на себе адвокатські обов'язки (а ми, до речі, вважаємо, що ні адвокатських, ані прокурорських обов'язків критика щодо автора й його твору брати не мусить), то можна було б винайти й серйозні ідеїні завдання в творі „Яструби“, чи визнати його бодай за „радянського Пінкертон“. Адже ми, мовляв, маємо за тло — радянське село, за основний мотив — боротьбу нацимліції з сільським лихом — бандитизмом, та навіть неясні натяки на те, що бандити Батайлівського району є організації класових ворогів. Але все це все ж дуже слабкі адвокатські аргументи, бо прочитавши твір „Яструби“ аж ніяк не скажеш, що саме в цих моментах були основні завдання авторів. Головний сенс твору в іншому — в самих запаланих ходах дієвих осіб, які видаються мені фігурами в шаховій грі, де лави — король, ферзь, ладія і то мають лише умовне значіння й суті самої гри, як що б їх інакше

назвати, не змінюють, так само, як повинні діяти ті фігури за певними законами шахового поля. Отого поля змінити авторів не вдалося — чогось специфічно-радянського ані в поведінці нацимліції чи комсомольця Васи Сокола — немає. Деякі їх „характерні“ риси в поведінці й поглядах (приміром промова В. Сокола на зборах осередку) є мотивами не характеристики, а лише моментами, що підпорядковані самій інтризі.

Так само й банду дуже мало страковано як соціальне лихо, чи як класових ворогів радянського будівництва; її знову таки взято, як засіб, як другу, протиставлену до першої, основу пригодницької гри. Для тої гри, де голова, де ноги, де чорні, де білі — зрештою однаково.

Безперечно, пригодницькі твори взагалі мають певну рацію й споживання і серед пролетарського читача, та проте переймання лише самих засобів з авантюристського жанру попередньої культури без надання їм властивостей сучасності, без відповідного опанування й трансформації, а лише в плані чистого пригодництва не розв'язує проблеми радянського пінкертонів, і як таке, не може бути визнане за явище позитивне.

До того ж розглядаючи твір „Яструби“ навіть в плані опанування самої техніки, не можна признати його за твір бодай просто читабельний, інтересний, що якраз і мусило б до певної міри визнати сенс його, як твору авантюристського жанру. З цього погляду твір має дуже багачою хиб. Головна хіба в ньому єсть та, що зв'язок подій внутрішньо незумовлений, є лише — зовнішнє нанизання мотивів, дія не сама розгортається, а її тягне силоміць автор, фантазується як прийдеться й поки можна. Як розв'язується, приміром, автор зі своїм матеріалом? — З одного боку викрити банду допомагає шифрований лист, що його випадково знайшов нацимліції й наслідком випадково зумів прочитати (очі

впали на газетну замітку про спогади політкаторжан, як вони перестукувалися у в'язницях), а з другого боку виявляється, що й без цього листа В. Сокіл викрив центр банди, та й самий лист малу дуже роль у розвитковій дії відіграє.

Взагалі в творі знаходимо силу рушниць, що хоч і стріляють, але якось не серйозно і не в ціль, а заради них написано багато сторінок. Так приміром, зовсім не розгорнуто мотив якогось кумедного переслідування В. Сокола в кімнаті осередку (в розділі „з Васі Сокіла вийшов би не поганий перукар“) і так само як і його таємничі блукання загримованим з біноклем в руках. Для чого саме автор його загримував? щоб ховачись, однаково, він міг дивитися в бінокль? Або що дає для розвитку дії репетиція та сцена перед виставою? щоб повідомити про те, що сталося на „Чорному Хуторі“? А для чого введено отой хід ворогів, ота інсценізація на „Чорному Хуторі“? Або для чого треба було вводити мотив — обвинувачення невинного продавця кооперативу в пограбуванні? Хіба лише для того, щоб про це зовсім забути й не сказати, що з ним сталося? Думається, що якби селяни й не знайшли у нього підкинутих речей, то суть би цього розділу (підозріння на Гаврика) не змінилась би, як не змінилась і сама ситуація в творі.

Або ще розмова двох бандитів, спроба їхня покрасти коні — чим ці мотиви прислужуються до заплутування чи викриття дії? Вони навіть не відзначені в розмовах основних героїв, як щось важливе, або що могло б дати їм якийсь новий матеріал для здогадок.

Взагалі автор не тільки не вмотивує введення матеріялу, а ще й зовсім зайве вносить у свій твір. Так ще приклад, після зустрічі двох друзів, коли один знайшов другого з цуркою на ший, напівживого, природно сподіватися пояснення один одному як і що саме трапилося, але автор для чогось уводить півтори сторінки опису того, як друзі прихили, полягали спати, як вони спали, щоб нарешті встати, поїхати й аж тоді розповісти в чому суть.

Єдине влучне в автора — це уміння давати попередні натяки, користуватися мотивом пізнання — так ознакою для пізнання є „руда борідка“, що запала в око В. Соколу й/потому знову кілька разів повторюється, тим даючи можливість про щось уже догадуватися.

Не можна сказати також, щоб і мова „Яструбів“ була така стисла й напружено-чітка,

як те личить авантюристичним творам. Автор хоче іноді, орнаменталізувати — намагається дати „образи“, хоча крім одного, часто повторюваного й мало зрештою оригінального слова-образу „м'яко“ в різних сполученнях — „вечір м'яко лягав“ (ст. 3), „Віз м'яко покотився“ (ст. 19), „земля дихає м'яким подихом“ (ст. 47) і т. д. чогось оригінальшого не знайдено.

Отже, в плані художнього виконання, твір „Яструби“ є дуже невдалим копіюванням поверхово-сприйнятих засобів авантюристичної композиції, а як взяти на увагу раніш висловлені міркування про його соціально-ідейну суть, то й зовсім треба признати його за твір невисокої вартості.

Jul

П. Хуторський. Трактори — повість. „Рух“. 1929, ст. 184, ц. 1 крб. 20 коп.

Відбити в художній літературі наше розмаїте сільське сьогодні, глибокі соціальні зрушення села, справа стільки ж почесна, скільки й необхідна для письменників, що матеріяли для своєї творчости беруть на селі, сільською тематикою оперують. Недаремно, і дуже вчасно, деякі письменники рушили в „літпохід“ на село з метою ґрунтовно вивчити всі процеси його, села, перебудови, вивчити сучасні соціальні відносини на селі. І так само недаремно спрямовують письменники свою путь на колгоспи, радгоспи, чи то на села, що, лежачи поблизу цих огнищ вищих форм земельного господарювання, не можуть не революціонізуватися й собі; саме бо там письменники можуть спостерігти дифузю новітніх і атакістичних господарчих формацій могутній вплив колгоспу й радгоспу на „селянське“ село, село дрібно-власницьке, індивідуалістичне.

Саме цей вплив, роботу тракторних колон і взяв П. Хуторський темою своєї повісти „Трактори“. П. Хуторський один з перших цілком відходить у цій повісті від тем громадянської війни, бандитизму то що, а намагається подати цілком сучасне село, село, захоплене соціалістичною перебудовою в мирних умовах.

Проте, з жалем мусимо відзначити, що це „піонерство“ є чи не єдина заслуга авторова. Істотні хибі „Тракторів“ не дозволяють нам визнати повість цілком вдалою й діевою.

Передовсім, читача „ошукано“ в досить своєрідний спосіб: те, про що він мав би, власне, читати в „Тракторах“, автор на останній 184-й сторінці обіцяє „розповісти в другій

книзі". Таким чином, перша частина (хоч, знов таки, що це лише перша частина, ми довідуємося з останньої сторінки) є ніби вступ до самого розповідання про трактори, про працю тракторних колон радгоспу. Тим часом повість, саме ця перша книга, має свою власну сюжетну пружину, початок і кінець інтриги й може, отже, розглядатися, як цілком самостійна річ.

"... Раптом чутка така пішла: сусідній радгосп „Шлях до соціалізму" хоче селянам землею тракторами обробляти..." — так починає автор свою повість. Село Тернівка, — бідне, темне. Половина селян — безхаздобні. Земля бідноти в невиласній оренді у глитаїв, найбільший з них — головний герой повісті — Лаврін Ступа. Глитаї занепокоєні перспективою обробітку бідняцької землі тракторною колоною радгоспу: уривається бо їм оренда, а з нею й економічний та політичний вплив на село. Ступа намагається організувати провал тракторної справи, притягає до боротьби крамаря, попа й решту куркулів. Залякування, хабарями й одвертою агітацією намагається оєнернути справу на своє. Спершу він має успіх, але наприкінці вся кампанія на чолі із Ступою заарештовують і Тернівка підписує з УРГО „історичний договір" на обробку землі тракторною колоною.

Такий кістяк „Тракторів". Віддавши всю увагу Ступиній боротьбі проти підписання договору, автор, заарештувавши Ступу, кінчає повість відомою вже нам обіцяною.

Обидва табори — Ступу з компанією і незмовжництво з головою сільради та секретарем осередку Дубом змальовано неоднаково детально й майстерно. Найбільше уваги автор приділив Ступі, подавши його родинний побут, детально вимальовуючи його духовне обличчя, зупиняючись на подекуди другорядних, а то й зайвих, подробицях. Проте слід признати, що Ступу автор „перемалював". Почуття міри, розуміння тих рямців, у які революція загнала куркуля, бракує авторіві. Куркуль у нього вийшов надто плакатним, надто простолінійним і брутальним. Чинить він протягом усієї повісті такі діла, за які його на першій же сторінці заарештує першадіпша трьохрічна дитина. Ступа ходить з хати в хату, залякує, пропонує хабаря, одверто агітує на сході то що; крамар Деришкура храмового свята збирає підписи бідноти проти тракторизації...

... — Ти голосуй проти тракторів, а за це я тобі весною хліба позичу..." (ст. 112).

... Деришкура м'яко таємниче шепта — Ви проти тракторів... Так от підпишіться на цьому листі..." (ст. 79).

Це діється серед білого дня, на ярмарку у храмове свято і звється, за автором, „плетти павутину". Добра павутина!

Один тільки піп розуміє, що одвертою агітацією діяти неможна, але й його Ступа примушує сказати в церкві з змону громову промову проти комуністів, тракторів, то що. За це піп разом із Ступою згодом потрапляє до в'язниці.

Подajući крамаря Деришкуру цілком окресленою фігурою, антитезо йому — кооперацію, автор згадує лише побіжно, і то в таких піднесених тонах, ідеалізуючи цю непоказану читачеві інституцію, але не даючи її конкретних форм. До того ж, якщо, за автором, кооперація в Тернівці справді стоїть на висоті — яким чином міг триматися, ба й розперізуватися до того ж, крамар Деришкура. Взагалі, Деришкура автор немов би взяв „на прокат" у авторів дореволюційних, що справді мали рацію малювати його таким безтурботним, лагідним у побуті, самозадоволенням і дотельником. Нинішній крамар, якому зазцемив хвоста фінінспектор, не такий. Він ще більше, ніж раніше „деришкура", він ще тримається (там, де хромає кооперативна робота), але за інших обставин і крамар зробився іншим: це — хижак, що гарбає де зможе, але далекий від тої наруги/ненної самозакоханости, як було колись. Тому то він, Тернівський крамар, не вдався авторіві: вийшов ходульним, штампованим. Не сьогоднішнім.

Трохи дивно стає, що так довго не виявляються всі злочини Ступиніої кампанії. Причини, що зумовлюють таку вітязку, крім, хіба бажання довести повість до 184-ї сторінки, у автора немає. Ми знаємо приклади, коли такі злочини не виявляються роками, коли з глитайною справді ведеться довга й напружена боротьба. Кращим цьому зразком буде Голоків „Бур'ян". Але ж у „Бур'яні" ця боротьба така довга й уперта тому, що глитайна злигалася з верхівкою села, „має руку" в районі то що. У „Тракторях" же ми цього не бачимо: секретар осередку — Дуб — людина, цілком віддана справі тракторизації, автор намагався подати його активним і діяльним. Такий же й голова сільради. І в той час, як Ступа веде одвертий наступ — Дуб, уже довідавшись про Ступини вчинки, не вживає рішучих заходів,

а натомість заходжується агітувати, глибоко-думно розмірковуючи, як йому боротись із ворожим Ступиним впливом. І так аж до самого арешту попа й після арешту розмірковує, доки Ступа діє досить активно. Заарештувати ж попа попереду інших, авторові треба змогу, певно, задля того, щоб дати Ступі змогу „покрутити романа“, з попадею, бо інша причина неодночасного арешту: використання цього факту для протитракторної агітації — у автора вийшла надто блідо. Ступа, як бачимо, й після арешту попа не вгає. А Дуб тим часом...

... добре розумів, що поки Ступа провадитиме серед Тернівської бідноти свою злочинну роботу, дуже важко буде посунути справу тракторизації... (ст. 128).

Отаким загальником автор підмінює дію, акцією секретареву.

Табір неможливіків і бідноти (у автора це строго розмежовано) подано теж блідо й неповно. Ідеально-плакатним вийшов неможливік Демко Горошина, що теж, до речі, усе розмірковує, а не діє, трохи краще вдався авторові другий неможливік Семен, що з невідомого й озлобленого крикуна обертається на ентузіаста тракторизації. Тут у повісті є прекрасне місце:

... раптом обізвався Семен:

— Я, товариші, пропоную пускати трактори не вздовж гонів, а впоперек.

Ніхто не зрозумів Семенова бажання. Тоді він пояснив:

— Як пустимо трактори поперек гонів, то зразу переоремо всі межі...

Решта неможливіків частини села подана одним словом: „біднота“. Ця біднота, мов трофей, переходить кілька разів з рук до рук — від Ступи да Дуба, але ми зовсім не бачимо її живого обличчя.

І ще цікава деталь: в „Тракторах“ ми зовсім не бачимо середняка, навіть у тім місці, де він, здавалося б, мав би з'явитись — автор про нього забуває:

„Тракторизація Тернівки ускладнилася однією обставиною. Земля неможливіків і бідняків (розр. моя. М. Д.) була перемішана.

Щоб перейти на трактори треба було згоди принаймні тієї частини бідноти, земля якої мішалася з неможливіцькою. Що робити, як вийти зі становища... (стор. 109).

Бідняк, не маючи жодних економічних підстав іти проти тракторизації, борсається в

злочинних Ступиних лабетах і уперто аж до 173 сторінки не пристає на трактори, а середняк, що, з одного боку й землі в оренду не здає, а з другого й зиску з самостійного господарювання мало має, і що мусів би, здається бути тим чинником, що викликає хитання громади — загубився автором, немає середняка. Взагалі, з обґрунтуванням опору справі тракторизації у автора дуже слабо стоїть справа. Подавши цілком реальну причину глитайського опіру, автор, обґрунтовуючи незгоду бідноти, тупцюється на одному лише аргументі, проголошеному до того ж Ступою:

— А... знаємо... комунію хотять устроїти“ (ст. 14).

— То я краще під тином валятимуся, а в комунію не піду.“ (ст. 14).

... з другого боку трактори — це комуна... (ст. 60).

... „От і в комуни хотять народ завести...“ (ст. 77) і т. д.

Тим часом автор зовсім випустив з поля свого зору, крім цього загальника, силу питань, зв'язаних з тракторизацією, питань, що дали б йому змогу ширше й глибше розгорнути картину підготовки до переходу на трактори й боротьби проти цього переходу, а не тупцюватися на одному-одвісінковому аргументі, який, до речі, значно менше лякає селянина, та не й бідняка до того ж, ніж оті практичні дрібнички й не дрібнички, як, приміром, питання робочої сили, спільна молотьба, умови виходу з об'єднання то що. Цей весь матеріал автор подає в вигляді документа, того самого „історичного договору“ з УРГО. Тим часом цей матеріал слід було б розмістити протягом усієї повісті і тоді ймовірнішою й реальнішою вийшла б та нерішучість, що є у Тернівців щодо тракторів. Так само капітально є відсутня й сільсько-господарча кооперація, без участі якої обітися в даному разі важкувато...

Стилістично повість не підноситься до пересічного навіть рівня нашої „сільської“ белетристики. Штатп панує у „Тракторах“ досить таки густенько. Почати хоч би з прізвищ. Автор навмисне акцентує прізвища, намагається в прізвище вкласти соціальний портрет героя. Так куркул у нього: Ступа, Гробак, крамар — Деришкура, піп — Антон Череватий; неможливік — Горошина, Дуб, комсомольці — Васяка Вимазана Піка, Василь Черепок, трактористи — Колесо, й робітник Молоток. Окремі сцени й портрети (бесіда

у Ступи, попадає).— цілковиті кліше, запозичені в кращому разі у Нечуя-Левицького, а то у Грінченка. Мова персонажів „Тракторів“— бліда, одноманітна, приправлена „для реальності“ русизмами. Зрештою надокучують ті дотепи, що автор вкладає в уста двом героям: „Приятний случай випити“ (Деришкура) й „Натурально так, натурально“ (Юда Запороха — куркульський полігач, непогано, зрештою змальований тип). Найгірше у автора справа з цього боку із секретарем осередку Дубом. Дев'ять разів з'являється на сцену Дуб і дев'ять же разів „націляється окулярами“.

„Дуб казав, націляючись окулярами“ (ст. 13).

„Дуб... почав цілитися окулярами в папери“ (ст. 83).

„Дуб пильно націлявся окулярами“ (ст. 84).

„Дуб злякався, націлявся то на один гурт, то на другий (ст. 90).

„Дуб обережно націлявся на дядька окулярами“ (ст. 110).

„Дуб ще довго говорив, націляючись окулярами“ (ст. 133).

„відповів Дуб, націляючись окулярами“ (ст. 149) і т. д., і т. д.

Ми навмисне так ретельно виписали оце „націляння“, щоб дати уявлення про авторську манеру письма: раз приймавши якийсь образ чи дотеп, автор експloatує його без жодного почуття міри й тим зводить на нівець самий образ. Дійшовши до Дуба, врешті починаєш шукати „націляння“ і обов'язково з задоволенням констатуєш: „Есть!“

Ще кілька прикладів, що характеризують авторську образність:

„Наверталася стара, як його чоботи, думка“ (ст. 5).

„... західне узгір'я випнулося жіночими персами“ (ст. 6).

„не вимагешся в г...., не визнаєш, як приємно бути чистим“ (ст. 17).

Висновки?.. Замовлення доби — річ поважна і до неї слід поважно ставитися. Напис, непереконуюче написана річ — погане виконання того замовлення. З усього видно, що автор не детально обізнаний на матеріалові, а тому замість глибокого художнього аналізу соціальних відносин моцюється з опереточними злодіями Ступи, диспропорційно приділяючи увагу надлижним і зовсім другорядним елементам своєї повісті. Хотілося б,

щоб друга ота книга, як з художнього боку, так і з боку насиченості живим, актуальним змістом, була кращою й переконаливішою за „Трактори“.

М. Дукин

Юліян Шпол „Золоті лисенята“. Київ: спілка. 1929, ст. 288, ч. 3 крб.

Не можна тільки „через вікно кохання“ дивитися на світ...

Але саме тепер я не здатна інакше нічого сприймати. (117 стр.)

Контраст становить у романтиків один з найгодовніших прийомів. Добро і зло (втілення цих начал у героїв), контраст природи й дівчої особи, героя та натовпу й, зрештою, боротьба героя з самим собою, коли площина роману з зовнішнього світу пересунулося на внутрішній.

Автор, використовуючи старі засоби психологічного роману, намагався подати зневір'я, розклад членів терористичної організації. За сюжет взято одвічний мотив — кохання членів організації, щоб на переживаннях окремих членів показати кризу всієї організації.

Повстає тільки питання: коли й де відбувається дія? Є натяки, що це десь часи білогвардійської окупації. При тому ладові могли бути дві ворожі підпільні організації: або більшовики, або українські націоналісти. Соціальне обличчя організації так невизначне, що читачеві уявити громадський замисел авторів дарма. Тому й ми не вгадуватимемо, що хотів сказати автор, а розглянаємо, що він сказав.

„Золоті лисенята“ це — сонячні зайчики, що „виплигнуть із за обрію і побіжать, блимкаючи листом і травою“.

„Золоті лисенята — символ контрасту двичини Мавки — „бо дві душі буде в тій двичині. Одна душа золотого спокою й синього щастя, а друга душа — чорної колотнечі і червоної пристрасти...“

...З окола блищить і сніг, як дух святий над головою божої матері, а в середині, розлупи — так там звичайна собі тільки... матерія“ (106).

Контраст духа й матерії, кохання й революції, кохання одного й життя з іншим, дві перехрещені пари коханців і героїв Оаои, якого всі кохають — от, власне, схема роману.

Подорож до своїх, провокація, розстріл, підпорядковуються мотивам кохання, або вірніше, авторським відступам.

Помимо головних дієвих осіб (5—6) натрапляємо на масу: „як горобців“, на селян погромників з „ідіотичним виглядом“ на „од-вечерялу“ молодицю, на пастуха, що за недопалок примушував безпритульного чесати п'яти. Коло дієвих осіб звужено, не-героїв перетворено в тварин, щоб краще показати духовну якість героїв.

Мандибула—один з учасників п'ятикутника (Кірка—Мандибула—Озон—Мавка—Мем) подається прямо за К. Прутковим: „басейном принципиальності... фонтан несподіваності“... „крутнув свій кран від бочки німоти й кохання. (48).

Цей образ виник несподівано, бо далі довідаємось, що і „кремезний“ і багато де-чого. Дідок, провокатор, як потім виявилось, подається через авторські асоціації, від-ступи“:

„На дрібному малпачисному обличчі хитру машкару обивательщини“...

А далі довга тирада:

„Це ж вона в'їдливо підхікувала у під-воротнях того часу, коли вже стало ясно, що ми підемо. Але хіхікаючи по закутках, як вона запобігливо заирала ж тоді нам у вічі і запопадливо ляла перед нами тих, кому вже сьогодні готувалася цілу-вати завтра п'яти“ (21).

Остання характеристика визначає і весь роман: дію стиснуто до максимуму, дієвих осіб розділено по двоє й на кожну пару виділяється черговий розділ.

Автор виступивши і в ролі героя і в авторських відступах (по тих розділах, де не виступає) зберіг собі вигідну позицію—говорити: і лірично і патетично, і з дотепами і просто по газетярському. Партийна організація (яка саме є, як уже зазначили, трудно з'ясувати) ліквідується тільки через те, що герой на дахові вагона сам з собою веде суперечки й перекоує (себе ж), що їхня організація не потрібна. Є, правда, страйк, поход до поліції, але маса, як отара розбігається від випадкового пострілу. Сама героїня—Кірка, страждаючи від поразки страйку, страшено зблідла, багато передумує і від думок зневірюється в організації.

Що це за передумування героїв—дозво-лимо проілюструвати цитатою:

„Але, врешті, ви перекоуєтесь, що всі ваші зусилля, як безпорядне дрепання в

пастці—марні. Та сами ви починаєте по-чувати себе, як миша.

Ви ставите під сумнів свою звичайну одвагу, втрачаєте віру в свою шляхетність, як основу вашої погородливості, і губите блажений вигляд, що його тільки й може дати чернецька смиренність“ (231).

Ліричні відступи, як композиційна частина твору, характеристичні романтичному стилю, але автор зловживає це й утрудняє роман, а часами зводить на порожню балаканину.

Кохання й революція. На цьому посков-знувся Винниченко, це тема для халтурних повістей, це тема й рецензованого роману. Коли не головна, то досить значна.

Про неумотивованість революційних вчин-ків ми вже трохи сказали. Кохання... З на-веденої раніш цитати ми бачили думки однієї з героїнь про контраст чистого кохання й матерії. „Матерії“ такої аже занадто у автора: „зад невідомої мені жінки“ (5). „Я обніму її ко-ліна, я припаду до них лицем Я буду й благи-ти, буду цілувати. Вона тільки затишено вві-бравши в себе його погляд, свідомо й солодко зімкнула вії (103).

„Вона легко несе свої невинні перса й хвилясто коливає своїм шляхетними стег-нами“ (162).

І вершечки „матерії“:

„Потім, припала йому лицем до грудей. Почала втовзитись під полюю піджака. Залізла десь під пахву... (198).

Як що це здорова еротика, то що тоді вважати за порнографію?... А в романі три пари укоханих, і про кожного по кілька раз треба докладно розказати, ато й:

„О литко, литко, Дівоча жіночка—ви-ставлена тепер на показ кожному випед-ковому дурникові на вулицях сучасного міста, як і з тебе поглузувала остання міська мода (35).

„Революція—велика метаморфоза“ з ро-мантичної завіси, якою закутали запілля пи-сьменники та драматурги, автор глузує, на-магаючись показати реальне обличчя запіль-ників без гучних прокльонів, без погребів і без машкарданого одягу.

Зневір'я в народницькі принципи, у віру в село, як єдину масу, зрозуміння дифере-нційції села, автор дивно доводить грабу-нськими вчинками та дикунською недоброчи-ливістю. Такі докази скорше переконають, що селяни—ідіоти, тварини, аніж їхнє кля-сове розшарування.

Бунт проти всього „що паном звалось“ у автора відзначено, як атавізм, дикунство й підперто це... святим письмом:

„Повертається пес на блювотину свою і викупана свиня валяється в багні (158 ст)“.

Герой знову узагальнює село і дивно стає, коли після таких висновків героїв — близнюк Озон на засіданні подає Марксія „Капітал“. З уявою про єдине, грубо-звіроче село до капіталу далеко. Таке розуміння залишається народницьким, хоч і „навиворот“.

Дух поверх звичайної матерії є й останнє визначення героя:

„Хіба ж і я своєю мукою і всі ми з великою тривогою не є тільки золоті лисенята?... А життя наше—тільки тремтливий і химерний відсвіт...“ (264).

В романі є й таємниці: кладовище, цвинтар, гроби. Серед гробів відбувається кохання Мандибули (ортодоксального народника) з Кіркою. До аксесуарів треба занести й перевантаженість релігійними образами: і в прямому розумінні, і в пародійному. „Розп'ясти на хресті кохання“ (124):

„Боже, Господи революції... Коли б ти був... Як палко... Як пристратно, як ніжно молив би я тебе... повиньшати таких революціонерів, як оце“... (228).

Як тут так і інших місцях пародія відіграє в романові неабияку роль. Пародія скеровується, переважно, не на чергові вчинки, а на оточення, яке занадто „матеріальне“. Це не заважало авторові „матеріалістичні“ герої вчинки підносити високо.

... Хотілося марити...

А в дійсності: йшла людина по перону розминалася, нездоволено чухалася, простужено буккала від кашлю і плювала. Плювала на аршин, на два просто себе. Плювала в бік, і обернувшись позад себе. Плювала скупчено й уважно, безжурно й несамохит, через одкритий рот і в шлину крізь зуби. Плювала часто й похалцем, ніби на конкурсі, і діловито не кваплячись, немов виконуючи поважне, державної ваги, завдання* (17).

Невід'ємна частина романтичного стилю—філософування, а то й звичайні дотепні зауваження у романові викладаються в:— „як що людство в своєму поступі задаєчує, головним чином, розвиткові фізіологічних факторів кохання“ (28). „З погляду так би мовити істо-

ричної науки про кохання, не було на світі й двох пар закоханих, що не пройшли б однакової, одноманітної, як шлях землі навколо сонця, з сивої давнини віків уже накопленої дороги* (137). „Наші друзі є засіб притамувати наші болі“. Є відгуки на критиків, що боронять читача від шкідливих книжок, на митців, що перекурчують життя, на диференціацію селян...

Дотепи про огрядну жінку з замашками перекупки, що: „зовсім безцеремонно мазнула мене брудним рукавом по носі і достаючи свого клаука з гори... про „фракції біля горшків“, про залізничі—набагато схожі на Вишнівські та Слісаренкові й нового дають малао.

Поруч з трафаретними „водницькими“ образами: наведена вже бочка та... припавши пересохлими вустами своїх мук до цілющих джерел колективного запалу* (185),—є прекрасні свіжі: „приємно, як хруск жовтого листа під ногами“ (110). „А крок... іноді впаде, як горобець на гілку“ (37).

Контроверза кохання завадила авторові виявити ціннішу контроверзу—самоліквідацію народницької, треба думати, організації в час білогвардійської реакції.

Захопившись ставевими проблемами, автор громадські мотиви зачепив лише побіжно й не без шкідливої вульгаризації.

В першому романові тяжко уникнути диспропорцій частин, але в нас є підстава гадати, що до цього спричинились і не уважне авторове ставлення до роботи. Розгортає стрінку: але... але... на двох розгорнутих сторінках, як правило 5—6 разів але, яким починається новий абзац. 108—109 сторінки дають рекорд: 8—9 разів новий абзац починається... Але. Додамо до цього „але“ кілька раз „власне“, „справді“, „проте“ й матимемо уяву про мовний стиль книжки.

На русизми теж багата книжка: „Невзначай кине слово“ (70) „до тошноти самотньо“ (104) „Суспільство двох стін“ (25) „Суспільство двох жінок“ (29) то що...

Натрапивши на якість слово, автор вживє підряд кілька разів, щоб потім і доречно його не подати. Іритувати (10 стр.)* прикрив (28).

Брак удосконаленого мовного чуття доводить автора до стилевих огрехів. Слова з конкретним емоційним забарвленням автор вживає в відгадому стилеві й маємо прикри спрощення.

— „Вихолостаними (?) від практичної потреби нікому не потрібними дискусіями (203)“ (Не згадуємо вже про коструbate повторення „потреби“).— „До канцюра обмізкувати“ (207) „дні котились неприкаяним темпом“ (201).

В піднесеному стилі (чи не для контрасту „матерії“ з духом?) звulгаризовані слова: „він раптом охляв“ (45) „вона тільки не сікалась до нього запитаннями“ (46), „незрозуміло вилупила очі“.

З побіжних зауважень видно, що автор не глибоко зрозумів романстську контрoверзу. Є інтересні місця, але надмірне вживає нежданностей: неждані розв'язки окремих мо-

тивів — пройти до своїх... але не вдалося, убити генерала, але замах не вдавсь, любить Озона!... але живе, любить Мема... але живе... Через нагромадження нежданностей роман кінчається невиразно — штучний переход до марксизму, про головного героя хіба надмірно уважний читач довідається, що це Іван; стилістично ці нежданності, переходи, автор передає чергуванням абзаців з одноманітним „але“.

Соціальна невиразність, загрозливо-шабльонові контрастові прийоми, неуважна стилістична обробка набагато знецінюють роман-тичний роман Юліана Шпола.

А. Ярмоленко

ХРОНІКА

У видавництва „Плужанин“

За останній час в діяльності видавництва помічається значне поживлення. Протягом трьох кварталів 28—29 року В-во випустило в світ 25 назв книжок загальним тиражем 125000 прим. З серії „Художня бібліотека“, видаво такі книжки: Ю. Будяк „Заблукалий“, М. Ірчан „Біла малпа“, М. Дукин „Матіола“, А. Головка „Зелені серцем“, В. Різниченко „Сенька-Вирвиглаз“. Нині друкуються й днями вийдуть: Ю. Будяк „До великої брами“, С. Добровольський „Залізний кінь“, П. Темченко „Дурисвіти“, В. Штангей „Образ“, А. Головка „Пасинки степу“ (II видання).

З поезій друкуються й днями вийде збірка С. Бена „Солодкий світ“. Здано до друку збірку поезій В. Поліщука „Електричні заграви“.

В серії „весела книжка“ досі вийшло 12 назв тиражем в 5—7000 прим. кожна. Книжки ці — Антоша Ко „Щукерова коза“, „Моя дефектологія“ П. Нечай „Галушки“, „Крисогон“, „Курячий бід“, Я. Ковальчук „Божествена арифметика“, Ярослав Гашек „Солідне підприємство“, Ю. Вухналь „Життя та діяльність Федька Гуски“, М. Бондаренко „Незвичайна любов“, Майк Йогансен „Дуб'яне решето“, С. Чмелюв „Пальцем у небо“, В. Чечвянський „Ех, товариші“.

За планом В-ва до кінця операційного року мають вийти: В. Алешко „Земля паруге“, Д. Гуменна „Листи з степової України“, П. Нечай „За щастя“, та ін. Я. Ковальчук уклав і здав В-ву „Антирелігійні пісеньки“, А. Панів, С. Пилипенко та Ю. Савченко укладають збірник „Дніпрельстан в художній літературі“. З поезій мають вийти: збірки поезій Ю. Жилка, О. Ведміцького А. Панова та А. Казки. Продовжуватиметься видання також і серії „весела книжка“.

З критики й теорії літератури В-во гадає видати критичну працю „Спілка Плауг“ та

„В допомогу письменникові“ — книга, що має на меті допомогти письменникові-початківцеві, що не має такої книжки українською мовою.

Літературний бюлетень РАТАУ

РАТАУ почало видавати Літературний Бюлетень, що його надсилатиме до робітничих і селянських газет на Україні. Провінційна преса до цього часу мала дуже невелику змогу задовольняти потреби свого читача в художньому слові; це були або твори місцевих поетів, або безсистемні переклади з центральних журналів. Тим часом збільшення інтересу до нової літератури безперечно викликає потребу давати, бодай уривками, добірний літ.-художній матеріал. Таким матеріалом і має на оці постачати провінційні газети Літературний Бюлетень РАТАУ.

Бюлетень виходить щотижнево, кожне число розміром до 1 друк. аркуша й містити оповідання, поезії, фейлетони, статті, літературні нотатки про нові книжки, тощо.

Альбом портретів сучасних українських діячів мистецтва

Державне Видавництво України уклало договір з художником Анатолем Петрицьким на видання його роботи „Альбом портретів сучасних українських діячів мистецтва“. Альбом містить сорок портретів.

В кінці квітня група українських письменників в складі т.т. Микитенка, Сосяри, Голованівського та Кузьмича оавідали М. Зінов'євське. Робітництво радо зустріло письменників. Клуби, де виступали письменники, були переповнені.

Письменники зробили доповіді на зборах партактиву, профактиву, у клубах і цехах на заводі „Червона Зоря“, ознайомивши робітників з сучасною українською літературою.

Виставка української книжкової графіки

21-го Квітня у музеї Українського Мистецтва (Харків) відкрилася організована музеєм і видавництвами виставка української книжкової графіки. На виставці репрезентовано художню продукцію видавництва України у друкарських відбитках і творчість митців-графіків в оригіналах. Серед експонатів є низка речей з Західної України.

В етнографічній комісії української академії наук ВУАН

При етнографічній комісії існує велика кореспондентська мережа, яка охоплює всю Україну й надсилає різний етнографічний матеріал з місць. Постійних кореспондентів є біля 1.500, а взагалі листування переводиться з понад 10 тисячами чол.

За 1928 рік особливо збільшилася кореспондентська мережа. Були дні в які надходило понад 800 листів.

В наслідок одержаних матеріалів Етнографічна Комісія змогла заснувати фольклорний архів, який своїми розмірами дорівнюється єдиному в Союзі архіву — архіву „Русского Географического Общества“ (Ленінград) що зібрав свої матеріали 50 років.

В складі кореспондентів — переважно сільський актив (члени партії, комсомол, учителі, зав. хатами-читальнями), студентство, окремі інституції, вищі школи, педагогічні технікуми, трудові школи.

В методах організації праці на місцях — праці в масах і через маси — Етнографічна Комісія відрізняється від методів загального краєзнавчого руху. Краєзнавчі організації прагнули організувати на місцях гуртки. Як виявила практика, ці гуртки не були життєздатні. Етнографічна ж комісія вимагає від своїх кореспондентів конкретної роботи — відповіді на запитання, анкети, програми, тим самим підтримуючи діловий зв'язок і збуджуючи маси до активної праці.

Німецькі пролетарські письменники на Україні

11-го квітня ц. р. Харків відвідала делегація німецьких пролетарських письменників Курт Клебер, Ганс Лорбеер, Карл Грюнберг, Курт Петерсон і Ганс Марховіце. Разом з делегацією прибули і угорські пролетарські письменники Белла Ідеш і Мате Залка та представник бюро інтернаціонального зв'язку пролетарської літератури т. Грунська.

Курт Клебер — найвидатніший сучасний пролетарський письменник Німеччини. Автор збірки новел „Барикади Руру“ та „Революціонер“, в яких надзвичайно виразно змальовується будні робітничого побуту та епізоди рурського повстання.

Ганс Лорбеер молодий пролетарський письменник і поет, автор відомих повістей „Жінка промовляє“, „Моя путь з Мартою“ і роману „Людину буде покарано“. Художник вміє показати героїчне й величчя в повсякденному. Його твори завжди просякнуті щирістю і кожна річ його агітаційна.

Карл Грюнберг написав роман „Рур палає“, в якому художньо подає підсумки трагічних рурських подій.

Курт Петерсон і Ганс Марховіце — пролетарські белетристи, що почали свою письменницьку кар'єру, як робітники.

Згадані пролетарські німецькі письменники мало не всі колишні рурські шахтарі, що їх капіталісти звільнили з роботи за їхню революційну письменницьку діяльність.

Делегація пробула в Харкові 4 дні; оглянула харківські музеї, відвідала клуби, побувала на підприємствах. Німецькі письменники побували і в Деркачівськй Зоотехнікумі, де зазнайомилися з учбовим закладом, студентським життям, навчанням. Тут на честь гостей в клубі відбулися загальні збори Зоотехнікуму, в яких зважу участь взяла делегація німецьких письменників.

Ганс Лорбеер розповів зборам про героїчну, повну трагізму боротьбу німецьких пролетарів. За ним виступав з промовою Карл Грюнберг, який зазначив, що вони не тільки письменники. Передусім вони робітники, вони комуністи. Інтереси робітничої класи їм найдорожчі... Вони, повернувшись з Радянського Союзу, ще з більшою енергією прагнуть перемоги пролетарської революції в Німеччині... Вони хочуть мати те, що мають робітники України, Росії, Білорусії, Азербейджану.

Останніми словами Карла Грюнберга були: „Хай живе український пролетаріят“, які він вигукнув по українському, що викликало бурхливу овацію.

Далі письменники зачитали свої твори, поезії: „Сакко і Ванцетті“, „Пісню врожаю“, „Фабрика“ і др.

Цього ж дня делегація відвідала Інститут Марксизму і була присутня на об'єднаному засіданні Інституту ім. Шевченка та Інституту Марксизму, що саме відбувалося в той день.

Перед самим від'їздом Всеукраїнська спілка пролетарських письменників влаштувала на честь делегації обід, де українські та німецькі письменники остаточно умовилися про встановлення постійного зв'язку та про його форми.

16-го квітня ввечері через Київ делегація відбула до Німеччини.

Загальноміська конференція читачів у Харкові

6—7 квітня відбулася загальноміська конференція читачів робітничих бібліотек.

У перший день після 1½ годинної доповіді зав. культвідділу ВУРПС тов. Рабічева про місце книжки в розгортанні культурної революції, відбулося широке обговорювання. Промовці, що склалися переважно з робітників від варстату, висловлювали своє ставлення до останніх видань українських видавництв, зокрема вимагали посилити видання книжок наукових.

Представники деяких клубів скаржилися на те, що письменники ніби то ухиляються від участі в літературних вечірках при клубах. Кілька письменників, що були присутні на конференції, зауважили, що клуби та бібліографічні гуртки ніяк не можуть скаржитися на українських письменників, бо в останній час, за останній рік, немає такого тижня, щоб письменники не виступали десь по клубах чи не виїздили цілими групами на провінцію. Задовольнити всі вимоги в цій галузі не можна, за браком часу.

Збори згодилися з тими пропозиціями, що висунув доповідач про встановлення органічного зв'язку з письменниками та марксистською критикою і визнали, що для цього зв'язку треба шукати нових організаційних шляхів. Конференція підтримувала також

пропозицію тов. Рабічева організувати книжковий кооператив і доручила ОРПСові провести в Харкові відповідну організаційну роботу.

Другий день було зосереджено увагу на роботі бібліографічних гуртків харківських клубів та великих підприємств. З осені минулого року ними утворювалися бібліографічні гуртки. Кількість їх перевищує цифру 15. Кожен гурток об'єднує в собі від 15 до 25 активістів-читачів і проводить регулярне обговорення новин літератури. Часто обговорення провадилося з участю авторів книжок. Так обговорювали такі видання: „Без ґрунту“ — Епіка, „Фальшива Мельпомена“ — Смолича, „Вуркагани“ — Микитенка, „Голубі ешелони“ — Панча та інші.

В доповідях представників деяких гуртків відзначалося, що робота цих гуртків не розвивається за браком літературних знань.

— Ми багато книжок обговорювали, але наші рецензії повторюють одне й те саме. „Не вірно змальовано“, чи „добре змальовано“, — „відповідає ідеології робітничій“, — „не відповідає“ і тільки. Тут бракує глибокої аналізи твору.

Отож велику увагу звертають окремі промовці і письменники, як тов. Пилипенко, Панч, Коряк, Первомайський, на потреби притягти до роботи бібліографічних гуртків кваліфіковані літературні сили.

Поправка

В числі 3 журналу під оповіданням О. Генрі „Персик“ пропущено: „переклад з англійської М. Рябової“. Під фото в ч.ч. 2 і 3 кадрів з фільму „В заметках“ пропущено підпис: „фото Єзерського“.

НОВІ КНИЖКИ

Державне Видавництво України

Болеслав Прус. Фараон. Історична повість. Переклад і скоротив К. Козарський. Ст. 400, ц. 2 крб. 50 к. (ДНМК дозволено до вжитку в дит. книгозбірнях). Пр. 5000.

Калідаса. Шакунтали. Ст. 200, ц. 1 крб. 75 к. Переклад Г. Хоткевича. Пр. 3000.

Оноре-де-Бальзак. Шагренюва шкіра. Переклад В. Вражливого. Ст. XII—300. Ц. 1 крб. 60 к. Пр. 5000.

Еміль Золя. Твори. Том I. Щастя Ругонів — роман. Переклад К. Рубінський. Ст. XVI—348. Ц. 2 крб. 50 к. Пр. 5000.

Еміль Золя. Твори. Том VII. Земля — роман. Переклад Л. і В. Пахаревських. Ст. 472. Ц. 2 крб. 50 к. Пр. 5000.

І. Тобілевич. Твори. Том III. (Бурлака, Розумний і дурень, Чумаки, Сава Чалий). З портретом автора. За ред. Я. Мамонтова, примітки П. Тиховського. Ст. 260. Ц. 1 крб. 50 к. Пр. 5000.

Галина Орлівна. Емігранти. 36 оповідань. Ст. 132. Ц. 1 крб. Пр. 5000.

В. Худяк. Паровоз гуде. Книжка для дітей серед. віку (ДНМК до вжитку в дит. б-ках дозволив). Ст. 136. Ц. 60 коп. Пр. 5000.

А. Багмет, М. Дашенко, К. Андрущенко. Збірка українських приказок та прислів'їв. З передмовою проф. Ветухова. Ст. 220. Ц. 1 крб. 50 к. Пр. 3000.

Книгоспілка

Гіде-Мопасан. Твори. Том IV. Оповідання. Переклад Дейнара М., Качеровського М., Рильського М., Чикаленка П. Ст. 340. Ц. 2 крб. 25 к. Прим. 3000.

Гіде-Мопасан. Твори. Том VI. Оповідання. Переклад І. та М. Рильських. Ст. 340. Ц. 2 крб. 25 к. Прим. 3000.

Український Робітник

И. Микитенко. Уркагани. Сборник рассказов. Перевод Э. Григорьева. Со статьей С. Шупака „На рельсах пролетарского творчества“. Ст. XIII—326. Ц. 2 крб. 75 к. Пр. 3180.

Макс Гельц. Від „білого хреста“ до червоного прапора (серія „Романи і повісті“). Випуск 3-й. Ст. 176—16. Ц. 50 коп. П. 20180.

„Українські пісні“. Ст. 64. П. 10 коп. Прим. 25000.

Анд. Річицький. Тарас Шевченко. Ст. 24. Ц. 10 коп. Пр. 10180. Вияниченко. Ст. 32. Ц. 10 коп. Пр. 10000. (Масова літературно-критична бібліотека).

Рух

В. Вияниченко. Над. П'єса на 4 дії. Ст. 108. Ц. 70 коп. Пр. 4000.

Анатоль Гак. „30 гуморесок“.

ЗМІСТ № 4

	Стор.
Наш виклик	3
С. Добровольський. Залізний кінь — повість	4
Л. Гребінка. Полтавські образи — поезія	31
Г. Яковенко. П'ята заповідь — оповідання	33
М. Шпак. До батька лист — поезія	39
О. Ведміцький. М'ята — поезія	40
Л. Дивніч. Дві — оповідання	41
С. Пилипенко. З Батракових байок	51
А. Калиновський. Повстала хмара — поезія	52
П. Нечай. Триста кілометрів Уманщини — нарис	53
Бібліографія Іос. І. Ковтун — Яструби; М. Дукин. П. Хуторський — Трактори; А. Яроменко Ю. Шпол — Золоті лисенята	68
Хроніка	76

ВІД РЕДАКЦІЇ ТА ВИДАВНИЦТВА

Рукописи, що надсилаються до редакції, мають бути передруковані на машинці, або чисто й виразно переписані на одному боці паперу.

Неухвалені до друку рукописи редакція авторам не повертає. Доплатних листів редакція не викупляє.

Річним передплатникам, що передплатили „Плуг“ з додатками, з цим числом розсилається додаток з серії „Весела книжка“ — Майк Йогансен „Луб'яне решето“.

З незалежних від Видавництва обставин це число запізнюється на два місяці. Число травневе має вийти наприкінці червня. Червнєве число вийде в липні. Так само в липні вийде й число липнєве. Видавництво вживає всіх залежних од нього заходів щоб надалі журнал не запізнювався.

Про недержання журналу й додатків прохання негайно сповіщати контору журналу „Плуг“ на адресу: Харків, вул. К. Лібкнехта № 31.

На запитання багатьох читачів про те, чи можна передплатити „Плуг“ з номера першого (тобто з 1-го січня 1929 року) — видавництво повідомляє, що комплекти журналу з № 1 на складі видавництва ще є 1 переплату з 1-го січня 1929 року видавництво приймає, але прохає поспішити з передплатою, зважаючи на обмежену кількість таких комплектів.

ЗАКЛЮЧНИЙ БАЛАНС КООПЕРАТИВНОГО ВИДАВНИЧОГО ТОВАРИСТВА ПИСЬМЕННИКІВ

„ПЛУЖАНИН“

На 1-е жовтня 1928 року

№№	А К Т И В	Сума		№№	П А С И В	Сума	
		Крб.	К.			Крб.	К.
1	Каса	263	02	1	Капітали		
2	Біжучі рахунки	33	72		а) пайовий 1410—50		
3	Держ. папери	25	00		б) основний 1487—24		
4	Майно	755	73		в) запасний 249—94	3147	68
5	Крам на склепі 1936—02			2	Фонд спеціальний	150	00
	„ „ комісії 1581—87	3517	89	3	Позики	1018	61
6	Матеріали	250	41	4	Різні особи та установи	734	47
7	Різні особи та установи	2551	45	5	Автори	331	55
8	Автори	551	32	6	Доходи		
9	Векселі одержані	1840	34		а) Зиск минул.р. 1999—58		
10	Виробництво	342	34		б) Зиск пот. р. 2787—91	4787	49
11	Підзвітні особи	38	58		Баланс	10169	80
	Баланс	10169	80				

ПРАВЛІННЯ: А. Паніс

БУХГАЛТЕР: І. Кривецький

Комсомольські та літературні організації, культосвітні установи, клуби, ВУЗ'и, школи, читальні—ВСІ ПОВИННІ ПЕРЕДПЛАЧУВАТИ

МОЛОДНЯК

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ
ІЛЮСТРОВАННИЙ ЖУРНАЛ - МІСЯЧНИК, ОРГАН ЦК ЛКСМУ

ЗА РЕДАКЦІЄЮ: Ф. Голуба, П. Лакизи, Т. Масенка, Т. Медведєва, П. Усенка (відп. ред.)

Рік видання третій

ОСНОВНІ РОЗДІЛИ ЖУРНАЛУ: 1. Літературно-художній (оповідання, розділи з романів, повісті, п'єси, нариси, етюди, переклади з зразкових новин чужоземної літератури, вірші, поеми). 2. Літературно-критичний (статті, розвідки, літературні портрети). 3. Розділ літавання. 4. Суспільно-політичний (статті, нариси, огляди). 5. Сатири й гумору (фейлетони на літературні теми, пародії, шаржі, літусішки). 6. Побутовий (статті, нариси, листи з периферії). 7. Хроніка — літературно-мистецька (закордонна, столична, провінційна). 8. Бібліографія та низка інших розділів.

НАШІ СПІВРОБІТНИКИ: А. Александрович (Білорусь), Багмут Іл. (Білорусь), Басок В. (м. Глухів), Бойко І., Влизько О., Вухаль Ю., Галь Церво (Польща), Гаско М., Голуб Ф., Гончаренко Ів. (Луби), Голованівський С., Гордієнко Дм., Гриняйло Я., Стромченко В. (Дієв Марко), Домченко Олександр, Дубовик М. (м. Дніпропетровське), Дукин М., Заліський П., Зарва І., Затонський В., Ірчан М. (Вінніпег), Ключня Як., Коваленко Б. (Київ), Косарик - Коваленко Дм., Ковтун Ів., Кожушаний Марко, Конторин О., Корнійчук О., Корсунов, Коряк В., Кузьмич В., Кундзіч Олександр, Кулик Ів., Кириленко Ів., Ладен О., Лайко П., Ликар В., Ліберман Д., Масенко Терент, Мотузка М., Момот Ів., Новоцький М., Овчаров Г., Олійник А., (м. Конотоп), Паліщенко Ів. (Кременчук), Перво-Кулик Ів., Радченко П., Райд І., Рудерман М. (Москва), Сидоров А., Скрипник Л. (Сталіно), Скрипник М., Сілянський Л., Таран Ф., Тарновський М. (Нью-Йорк), Теодор Орксіо, Толкачов П., майський Леонід, Усенко Пав., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга - Шульженко М. (Умань), (Азербайджан), Усенко Пав., Шевченко Ів., Шеремет М., Шульга - Шульженко М. (Умань), Хвиля Андрій, Худак В. (Донбас), Філіпов О., Фомін Євген, Фурер В., Юринець В.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на 1 рік — 4 крб., на 6 міс. — 2 крб., на 3 міс. — 1 крб. 10 коп., на 1 міс. — 40 коп. Ціна окремого номера (в роздр. продажу) — 50 коп.

„Молодняк“ разом з щоденною газетою „Комсомолец України“ — 80 коп. на місяць (пільгова ціна). Передплату на „Молодняк“ разом з „Комсомольцем України“ можна здавати до всіх округових філій видавництва „Комуніст“

АДРЕСА: м. Харків, Пушкінська, 24, в-во „Радянське Село“, журн. „МОЛОДНЯК“